

2

نیز ۲۵۹

no. 558.
16.

کتابخانه مجلس سنا

اسم کتاب

اسم مؤلف

خطی

چاپی

موضوع

شماره دفتر ثبت ۵۴۱

شماره ترتیب در قفسه ۳

ملاحظات

۱
۱
۲
۳
۴
۵
۶
۷
۸
۹
۱۰
۱۱
۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰
۳۱
۳۲
۳۳
۳۴
۳۵
۳۶
۳۷
۳۸
۳۹
۴۰
۴۱
۴۲
۴۳
۴۴
۴۵
۴۶
۴۷
۴۸
۴۹
۵۰
۵۱
۵۲
۵۳
۵۴
۵۵
۵۶
۵۷
۵۸
۵۹
۶۰
۶۱
۶۲
۶۳
۶۴
۶۵
۶۶
۶۷
۶۸
۶۹
۷۰
۷۱
۷۲
۷۳
۷۴
۷۵
۷۶
۷۷
۷۸
۷۹
۸۰
۸۱
۸۲
۸۳
۸۴
۸۵
۸۶
۸۷
۸۸
۸۹
۹۰
۹۱
۹۲
۹۳
۹۴
۹۵
۹۶
۹۷
۹۸
۹۹
۱۰۰

نمبر ۲۵

260. 588.
16.

کتابخانه مجلس سنا

اسم کتاب

اسم مؤلف

خطی

چاپی

موضوع

شماره دفتر ثبت ۵۲۱

شماره ترتیب در قفسه ۳

ملاحظات

Ditto English Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1-6 @ 1/4 each	17
Arabic Bibliography, by Dr. A Sprenger @ /10/	0
*Bādsāhnāmah, with Index, Fasc. 1-19 @ /10/ each	11
Conquest of Syria, Fasc. 1-9 @ /10/ each	5
Catalogue of Arabic Books and Manuscripts 1-2 @ 1/- each	2
Catalogue of the Persian Books and Manuscripts in the Library of the Asiatic Society of Bengal, Fasc. 1-3 @ 1/- each	3
Dictionary of Arabic Technical Terms, and Appendix Fasc. 1-21 @ 1/8/ each	31
Farnang-i-Rashidi, Fasc. 1-14 @ 1/8/ each	21
Fihrist-i-Tusi, or Tusi's list of Shy'ah Books, Fasc. 1-4 @ 1/- each	4
Futūn-nah-Shām of Wāqidi, Fasc. 1-9 @ /10/ each	5
Ditto of Azādi, Fasc. 1-4 @ /10/ each	2
History of Gujarat	1
Haft Āsmān, History of the Persian Masnawī, Fasc. 1 @ /12/ each	0
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ 1/4/ each	7
Iqānāmāh-i-Jahāngiri, Fasc. 1-3 @ /10/ each	1
Isābah, with Supplement, 51 Fasc. @ 1/- each	51
Ma'āsir-i-'Ālamgiri, Fasc. 1-6 @ /10/ each	3
Ma'āsir-i-Rāhimi, Part I, Fasc. 1	2
Ma'āsir-ni-Umarā, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-10; Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. II, Fasc. 10-12; Index to Vol. III, Fasc. 11-12 @ 1/ each	35
Maghāzi of Wāqidi, Fasc. 1-5 @ /10/ each	3
Muntakhabu-t-Tawarikh, Fasc. 1-15 @ /10/ each	9
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 and 3 Indexes; Vol. III, Fasc. 1 @ 1/- each	16
Muntakhabu-l-Lubāb, Fasc. 1-19 @ /10/ each	11
Ditto Part 3, Fasc. 1	1
Nukhbatu-l-Fikr, Fasc. 1 @ /10/	0
Nizāmī's Khiradnāmāh-i-Iskandari, Fasc. 1-2 @ /12/ each	1
Qawānīn 'a-Sayyad of Khuda Yar Khan 'Abbasi, edited in the original Persian with English notes by Lieut.-Col. D. C. Phillott	5
Riyāzu-s-Salātin, Fasc. 1-5 @ /10/ each	3
Ditto (English) Fasc. 1-5 @ 1/-	5
Tadhkirat-i-Khushnavisān	1
Tabaqat-i-Nasiri (English), Fasc. 1-14 @ 1/- each	14
Ditto Index	1
Tarikh-i-Firūz Shāhi of Ziyān-d-din Barni, Fasc. 1-7 @ /10/ each	4
Tārīkh-i-Firūzshāhi, of Shams-i-Sirāj Aif, Fasc. 1-6 @ /10/ each	3
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each	3
Tuzuk-i-Jahāngiri (Eng.) Fasc. 1 @ 1/-	1
Wis o Rāmin, Fasc. 1-5 @ /10/ each	3
Zafarnāmāh, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ /10/ each	10

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. ASIATIC RESEARCHES. Vols. XIX and XX @ 10/- each ... 20
2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1870 to 1904 @ /8/ per No.
3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1870 (8), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7), 1901 (7), 1902 (9), 1903 (8), 1904 (16) @ 1/8 per No. to Members and @ 2/- per No. to Non-Members.
N.B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.
4. Journal and Proceedings, N.S., 1905, to date (Nos. 1-4 of 1905 are out of stock), @ 1-8 per No. to Members and Rs. 2 per No. to Non-Members.
5. Memoirs, 1905, to date. Price varies from number to number. Discount of 25% to Members.
6. Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1883 ... 3
7. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal, Part I, A to E; Part 2, F to M ... 4
8. Moore and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera, Parts I-III, with 8 coloured Plates, 4to, @ 6/- each ... 18
9. Kaçmīracābdāmṛta, Parts I and II @ 1/8/ ... 3
10. Persian Translation of Haji Baba of Ispahan, by Haji Shaikh Ahmad-i-Kirmasi, and edited with notes by Major D. C. Phillott. ... 10

Notice of Sanskrit Manuscripts, Fasc. 1-34 @ 1/- each ... 34

Nepalese Buddhist Sanskrit Literature, by Dr. R. L. Mitra ... 5

N.B.—All Cheques, Money Orders, &c., must be made payable to the "Treasurer Asiatic Society," only.

و کتبنا له فی الالواح من کل شیء

موعظة و تفصیلا

حد و سپاس فزون از حد و قیاس مر معبودی را جل جلاله

که درین روزگار سعادت آثار رساله خویه

و نسخه عجیبه الهمی به

تذکره خوشنویسان

از مصنفات مولانا غلام محمد هفت قلمی دهالونی

المتوفی فی حدود سنه ۱۲۳۹ هـ بسعیر المومنین

و تصحیح احقر عباد محمد هدایت حسین

مدرس زبان عربی و فارسی

در پرسیدنسی کالج کلکته

برای پیشانیگ سوسایگی بنگاله در مطبع بیپتس مشن واقع کلکته

در سنه ۱۳۲۸ هجری قدسی مطابق ۱۹۱۰ میلادی

بزیور طبع آراسته گردید

Mārkaṇḍeya Purāṇa, Fasc. 1-9 @ 1/- each	...	1	14
*Mārkaṇḍeya Purāṇa, Fasc. 5-7 @ 10/ each	...	6	4
*Mīmāṃsā Darśana, Fasc. 10-19 @ 10/ each	...	3	12
Nyāyavārtika, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	5	0
*Nirukta, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ 10/ each	...	1	14
*Nitisūtra, Fasc. 3-5 @ 10/ each	...	4	6
Nityācārapaddhati, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	6	4
Nityācārapradīpa, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-2, @ 10/ each	...	0	10
Nyāyabinduṭīkā, Fasc. 1 @ 10/ each	...	5	0
*Nyāya Kusumāñjali Prakaraṇa, Vol. I, Fasc. 2-6; Vol. II, Fasc. 1-3 @ 10/ each	...	10	0
Padumāvatī, Fasc. 1-5 @ 2/-	...	1	14
*Pariśiṣṭa Parvan, Fasc. 3-5 @ 10/ each	...	4	6
Prākṛita-Paṇḍalam, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	1	0
Parikṣā Mukhasūtra	...	3	2
Prithvirāj Rāsa, Part II, Fasc. 1-5 @ 10/ each	...	1	0
Ditto (English) Part II, Fasc. 1 @ 1/- each	...	1	8
Prākṛita Lakṣaṇam, Fasc. 1 @ 1/8 each	...	12	8
Parācāra Smṛti, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	1	0
Parācāra, Institutes of (English) @ 1/- each	...	1	0
Parikṣamukha Sūtram	...	3	12
Prabandhacintāmaṇi (English) Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	...	2	8
Rasarnavam, Fasc. 1-2	...	1	4
Saddarśana-Samuccaya, Fasc. 1-2 @ 10/ each	...	19	6
*Sāma Vēda Saṁhitā, Vols. I, Fasc. 7-10; II, 1-6; III, 1-7; IV, 1-6; V, 1-8 @ 10/ each	...	1	4
Samaraṇica Kāha, Fasc. 1-2, @ 10/	...	2	8
Sāṅkhyā Sūtra Vṛtti, Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	3	0
Ditto (English) Fasc. 1-3 @ 1/- each	...	1	4
*Saṅkara Vijaya, Fasc. 2-3 @ 10/ each	...	3	12
Srāddha Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	2	0
Sragdharā Stotra (Sanskrit and Tibetan)	...	3	12
*Srauta Sūtra Latyayan, Fasc. 4-9 @ 10/ each	...	5	0
*Ditto Asbalayana, Fasc. 4-11 @ 10/ each	...	1	0
Sūcṛta Saṁhitā, (Eng.) Fasc. 1 @ 1/- each	...	2	8
Suddhi Kaumudī, Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	1	4
Suryya Siddhanta, Fasc. 1	...	9	6
*Taittreya Brāhmaṇa, Fasc., 11-25 @ 10/ each	...	1	14
Ditto Pratisaṅkhyā, Fasc. 1-3 @ 10/ each	...	11	14
*Taittirīya Saṁhitā, Fasc. 27-45 @ 10/ each	...	6	4
*Tāndya Brāhmaṇa, Fasc. 10-19 @ 10/ each	...	7	8
Tantra Vārtika (English) Fasc. 1-6 @ 1/4	...	23	12
*Tattva Cintāmaṇi, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 2-10; Vol. III, Fasc. 1-2; Vol. IV, Fasc. 1; Vol. V, Fasc. 1-5; Part IV, Vol. II, Fasc. 1-12 @ 10/ each	...	1	14
Tattvārthadhigama Sūtram, Fasc. 1-3 @ 10/	...	1	14
Trikāṇḍa-Mādanam, Fasc. 1-3 @ 10/	...	3	2
Tul'si Satsai, Fasc. 1-5 @ 10/	...	6	14
*Upamitā-bhava-prapañca-kathā, Fasc. 1, 5-14 @ 10/ each	...	6	0
Uvāsagadaśā, (Text and English) Fasc. 1-6 @ 1/-	...	0	10
Vallāla Carita, Fasc. 1 @ 10/	...	3	12
Varṣa Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ 10/	...	6	14
*Vāya Purāṇa, Vol. I, Fasc. 3-6; Vol. II, Fasc. 1-7; @ 10/ each	...	5	10
Vidhāna Pārijāta, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1 @ 10/	...	2	8
Ditto Vol. II, Fasc. 2-3, @ 1/4	...	4	6
Vivādaratnākara, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	3	12
Vrhat Svayambhū Purāṇa, Fasc. 1-6 @ 10/	...	1	14
*Yoga Aphorisms of Patanjali, Fasc. 3-5 @ 10/ each	...	2	8
Yogaśāstra, Fasc. 1-2	...	2	0
Tibetan Series.			
Bauddhastotrasaṅgraha, Vol. I	...	4	0
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga, Fasc. 1-4, @ 1/- each	...	1	0
Nyayabindu of Dharmakīrti, Fasc. 1	...	4	0
Pag-Sam S'hi Tin, Fasc. 1-4 @ 1/- each	...	12	0
Rtogs brjod dpag khkri S'iā (Tib. & Sans. Avadāna Kalpalatā) Vol. I, Fasc. 1-7 Vol. II, Fasc. 1-5 @ 1/- each	...	14	0
Sher-Phyin, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 1/ each	...	8	2
Arabic and Persian Series.			
*Ālamgir-nāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-13 @ 10/ each	...	3	0
Al-Muqaddasī (English) Vol. I, Fasc. 1-3 @ 1/-	...	33	0
Āin-i-Akbārī, Fasc. 1-22 @ 1/8/ each	...	1	14
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III, Fasc. 1-5 @ 1/ each	...	1	14

فهرست الرجال

آدم (علی نبینا وعلیه السلام) ۲، ۹، ۱۴، ۲۸، ۴۲

آرام رجوع کن به پریم فائمه رای

آصف جلاء نظام الملک ۷۶

آصف الدوله نواب ۶۴، ۶۵، ۷۶، ۸۲، ۱۱۱، ۱۱۵

آغا میرزا ۷۱، ۷۳، ۷۴، ۱۱۸

آقا رشید رجوع کن به عبد الرشید دیلمی

آل مظفر (حاکم شیراز و فارس) ۳۹

ابان بن سعید بن العاصی بن امیه ۱۱

ابجد ۱۲

ابراهیم اصفهانی میرزا ۲۶

ابراهیم حافظ ۶۸، ۱۱۱

ابراهیم سلطان ۴۶، ۱۲۵

ابراهیم عادل شاه ۷۹، ۸۰

ابراهیم النمیس ابو اسحق ۲۱

ابراهیم بن شاه رخ میرزا ۴۶

ابراهیم بن المحسن ۲۰

ابوش ۲۰

اتابک محمد رجوع کن به ابو بکر بن سعد بن زنگی اتابک

اجیت سنگه بلب گدده و اله راجه ۱۱۴

احمد انلاکي شمس الدين ۳۵

احمد پرويز ۱۲۵

احمد قبریزي ۱۲۹، ۱۳۱

احمد خواجه مولوي ۱۱۰

احمد مهروردي شيخ ۲۴

احمد سيد سر ۱۱۳

احمد شاه ۷۹

احمد طباطبائي ميرزا ۱۰۸

احمد غفاري قاضي ۸۲

احمد قرة حصاري ۲۴

احمد الكلبي كاتب مامون عباسي ۲۰

احمد مشهدي مير ۲۹

احمد بن سلطان اويس جلایر ۴۴

احمد بن ابی خالد ۲۰

احمد بن محمد بن ثوابه ابو العباس ۱۹

احمد بن نصر ابو بکر ۱۹

احول مختصر ۲۱

اخي ترك رجوع کن به حسن بن محمد بن حسن

ادریس (علی نبیقا و علیه السلام) ۱۰، ۲۸

ارجمند مینزا ۷۷، ۱۰۹

ابو اسحق (حاکم شیراز و فارس) ۳۹

اسحق بن ابراهیم تمیمی ۲۱

اسحق بن حماد ۲۰

احمد الله کرمانی ۲۴

اسکندر بن قرا یوسف ۴۶

اسلم بن سدره ۱۰

اسمعيل (علی نبیقا و علیه السلام) ۱۲

اسمعيل شاه ۱۲۵

اسمعيل بن اسحق بن ابراهیم ابو القاسم ۲۲

أبو الاسود الدؤلي ۱۷

اشرف خان مير منشي ۲۴، ۸۶، ۹۷، ۱۲۵

اظهر مولانا ۲۵، ۴۳

اظهر الدين خان ۹۷

اعجاز رقم خان سيد ۶۲

اعز الدين شاه ۶۳، ۱۲۱، ۱۲۹

آفراسياب خان ٩٢

افريدون بن اثغيان ١٤

افضل خان رجوع كن به سلطان علي خواجه

اكبر جلال الدين بادشاه غازي ٢٤، ٢٦، ٧٩، ٨٤، ٨٨، ١٢٥

اكبر شاه بهادر ميرزا ١٢٨

اكبر شاه ثاني معين الدين ٦٨، ١٠١، ١٠٤

اكبر علي ١٠٧

اليت صاحب ١١١، ١١٨

امام الدين خليفه ١١٤

امام علي بن مير امام الدين ١٢٩

امر الله خليفه ١١٠

اميد سنگهه راجه ١١٥

امير خان شاه ١٠٧

امير رضوي رجوع كن به محمد امير رضوي

انشاء الله سيد ١١٠

اويس سلطان ٣٨

ايتهي دكتور ١١٨

ايرج ميرزا ٨٨

ايرج پسر افريدون بن اثغيان ١٤

بابر بادشاه ١٢٥

بادشاه قلم رجوع كن به خليل الله شاه

باقر كشميري ملا ٩١

بايسقغر بن شاهرخ ميرزا ١٢٥، ١٢٥

بخش الله خليفه ٦٦

بداؤني (عبد القادر) ٨١، ٨٣، ١٠١

بدر الدين عليخان مرصع رقم ٧٤

برادر زاده ياقوت رجوع كن به عصمت الله

ابوالبركات خان نواب ١١٢، ١١٢

برون صاحب جنرل ٧١

برهان نظام شاه ١١٧

برهمن رجوع كن به چندر بهان

بستاسنپ ١٤

بشر بن عبد الملك صاحب دومة الجند ١٠، ١١

بقاء الله حافظ پسر حافظ ابراهيم ٦٨

ابو بكر ملا ٢٤

ابو بكر بن سعد بن زنكي اتابك ٣٦

بلاخمن صاحب ٨٤، ٨٦

بلاذري (مصنف فتوح البلدان) ۷، ۱۱

ابن البواب ۲۳، ۲۴، ۵۱

بهراد ۵۷

بهوگچند ۱۲۱

بيان رجوع كن به عبد الله مرواريد رقم

بيرم خان ۸۷، ۸۸

بيل صاحب ۱۱۹

بيوراسپ بن ونداسپ المشهور به ضحاک ۱۴

پرويز شاهزاده ۸۳

پرويز بن جهانگير پادشاه ۹۱

پریم کشور کفور ۱۱۶

پریم فاتحه رای ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶

تجمال حسين خان پسر تفضل حسين خان ۱۱۱

تکسین رجوع کن به محمد عطا حسين خان

تفضل حسين خان ۱۱۰، ۱۱۱

تودرمل ۸۸، ۸۹

تیدر جورج هارلت ۸

تیمار فرزند حضرت اسمعیل عم ۱۳

تیمور امیر صاحبقران ۲۵، ۴۳، ۴۴، ۱۲۵

ثغاء کاتبه جاریه ابن فیوما ۲۰

جامي ۵۴

جعفر تبریزی مولانا ۲۵، ۴۳، ۴۵، ۱۲۵

جعفر میرزا رجوع کن به کفایت خان

جنگل کشور راجه ۱۱۶

جلال ۲۴

جلال سید ۴۰

جلالا ۱۱۸

جلال الدین رومی ۳۵

جلال الدین طباطبائی رجوع کن به جلالا

جلال الدین یوسف ۱۰۳

جلال الدین بن میر امام علی ۱۲۹

جمال ۲۴

جنت آشیانی رجوع کن به همایون بادشاه

جوان بخت بهادر میرزا ۴۷، ۴۸

جواهر رقم رجوع کن به علیخان سید البهینینی

جهانگیر سلطان (پسر امیر تیمور) ۴۳

جهانگیر نور الدین بادشاه ۵۱، ۹۰، ۱۰۴، ۱۲۵

الجهشیاری رجوع کن به محمد بن عبدوس الجهشیاری

جهنم بن الصلت بن مخزومه ۱۱

چندر بهان ۵۵

چنگیز خان ۳۷

حاتم بیگ میرزا ۱۰۹

حاجی خلیفه ۱۹

حاجی میر ۵۵، ۹۵

حاجی نامدار ۵۹

حاطب بن عمرو ۱۱

حافظ رجوع کن به نور الله حافظ

حافظ شیرازی ۴۱، ۵۸

حافظ نور ۸۲

حبیب آفندی ۵

حبیب الله ۱۰۳، ۱۰۴

حبیب الله وزیر خراسان ۱۰۴

حجاج ۱۷

ابو حدی الكوفي ۱۹

ابن حدیده ۱۹

ابو حدیقه بن عتبہ بن ربیعہ ۱۱

حسام الدین چلبی ۳۵

ابن ابی حسان ۱۹

حسن ۲۴

حسن شیخ ۸۴

ابو الحسن ۲۲

ابو الحسن حافظ ۱۲۸

ابو الحسن میر رجوع کن به کن میر

حسن رضا خان نواب ۱۱۶، ۱۳۱

حسن مباح ۳۷

الحسن ابو علی رجوع کن به نظام الملک

حسن علی مشهدی ۲۶

حسن کاشی ۶۴

ابن حسن الملیح ۱۹

الحسن بن علی ابوالعبد الله ۲۲

ابو الحسن بن ابی علی ۲۳

حسن بن محمد بن حسن بن اخي ترك رجوع كن

به حسام الدين چلبی

حسن بن النعالي ۱۹

ابو الحسين ۱۹

حسين خان قزويني ۱۱۷

ابو الحسين بن علي ۲۳

حسينه بيگم ۹۸

حطي ۱۲

حفيظ خان (محمد) ۷۰، ۶۴، ۱۱۲، ۱۱۸، ۱۱۹

حمد الله بن شيخ الاماسي ۲۴

حمير بن سبا ۱۲

ابن حميرة ۱۹

ابو حميرة ۱۹

حويطب بن عبد العزى العامري ۱۱

حيات علي مولوي ۱۱۵، ۱۲۲

حيدر بيگ خان ۱۱۵

حيدر خان حسام الدين ۱۳۰

خالد بن سعيد ۱۱

خالد بن ابى الهياج ۱۸

خانخانان رجوع كن به عبد الرحيم خانخانان

خرم ميرزا ۹۸

خسرور پرويز ۴۵

خسرور بن جهانگير بادشاه ۹۱

خشنام البصري ۱۹

ابن الخصري ۱۹

ابن خلدون ۷

ابن خلکان ۱۵

خليفة الهي رجوع كن به اكبر جلال الدين بادشاه

خليفة سلطان ۹۳، ۹۹، ۱۱۳

خليل ميرزا ۴۴

خليل الله شاه ۷۹، ۸۰

خنجري بيگ ۸۶

خواجه مير علي رجوع كن به علي قهرقري مير

خواجه نامي ۵۵

خواند امير ۱۰۴

خوشيد اسمعيلي ۳۸

خوشيد حانظ ۶۵

خوهر شاهزاده رجوع کن به شاهجهان بادشاه

خوشوقت رای دانگی ۲۳، ۲۰

خیر الدین مولانا ۹۷

خیر الله منجم میرزا ۱۱۰

خیرات حسین مولانا ۳

داراب میرزا ۸۸

دارا شکوه ۵۴، ۹۵

داده چلبی ۲۴

درایت خان بن کفایت خان ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹

۱۱۵، ۱۲۱

درگا پرشاد بن لاله دیاناته ۱۲۱

درویش مولانا ۲۴، ۱۲۵

دولتشاه (مولف تذکره الشعراء) ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰

۴۷، ۷۷

دومه فرزند حضرت اسمعیل عم ۱۳

ذو الفقار سید ۳۶

ذو الفقار الدوله رجوع کن به نجف خان بهادر

راجه بهادر ۱۱۵

راجه نندرام پنڈت منشی ۱۱۶

رای سده رای رجوع کن به سده رای

رای منوهر رجوع کن به منوهر رای

رحیم رجوع کن به عبد الرحیم خانخانان

رشید رجوع کن به عبد الرشید دیلمی

رضا علی شاه قادری ۶

رضی الدین شاه ۱۱۷

رفیقی رجوع کن به محمود

روایدی ۲۲

روس اورد دینیسون ۸

روشن الدوله ۱۰۸

رونق علی منشی ۱۱۵

ریو چارلس ۶، ۱۰۱، ۱۱۹

زردشت بن اسپتمان ۱۴

زرین قلم رجوع کن به محمد حسین کشمیری

زمره رقم رجوع کن به عباد الله بیگ پسر میرزا عبد الله بیگ

زنفطی ۲۲

زیب الفسا نواب ۹۵

ابن زید ۱۹

زین خان کوکه ۸۹

زین الدین ۱۲۶

زین الدین مولانا ۲۶

زین الدین عبدی نیشاپوری ۲۵

زین العابدین میر ۱۲۹

سامه بن لوی بن غالب ۱۹

سبحانی رجوع کن به محمد صالح کشفی

سمج بهان ۵۵

سده رای ۶۱، ۱۳۱

سرب سنگهه لاله ۹۵

سعادت علی خان نواب ۱۱۰، ۱۱۱

سعد ۱۸

سعدی شیخ ۳۶

سعفی ۱۲

سعید ملا سمرقندی ۸۵

ابو سعید میرزا ۲۴

سعیدای محمد اشرف ۵۵، ۹۵

سفیان بن امیه بن عبد الشمس ۱۰

ابو سفیان بن حرب بن امیه ۱۱

سکندر بن قوا یوسف ۴۶

سکبه رام ۱۱۲

سلطان علی ۵۴، ۱۰۱

سلطان علی تبریزی ۴۸

سلطان علی خراسانی ۴۸

سلطان علی خواجه ۸۸

سلطان علی فانی ۴۸

سلطان علی قزوینی ۴۸

سلطان علی مشهدی قبله الکتاب ۲۵، ۲۶، ۴۲، ۴۸، ۴۹، ۱۲۵

سلطان علی شیر مشهدی ۲۵

سلطان محمد خندان ۲۵

سلطان محمد نور ۲۵

سلطان مولانا رجوع کن به سلطان علی مشهدی

سلم بن افریدون بن اثقیان ۱۴

ابو سلمه بن عبد الاسد المخزومی ۱۱

سلیم خادم جعفر بن یحیی ۲۰

سلیم سلطان رجوع کن به جهانگیر بادشاه

سلیمان شکوه میرزا ۷۰

سلیمان بن ابی الحسن ۲۳

سنجر سلطان ۳۷

سنگلاخ میرزا ابوانی ۵

سوز میر ۷۶

سید علی تبریزی میر ۱۰۲

سید علی خان تبریزی جواهر رقم ۲۶، ۵۶، ۵۷

ابن سیر ۱۹

سیدف الدین اسفرنگی ۳۷

سیدمی نیشاپوری مولانا ۴۷

شاداب رجوع کن به خوش وقت رای

شاه امیر خان ۱۰۷

شاهجهان بادشاه ۵۷، ۹۱، ۹۳، ۹۵، ۹۸، ۱۰۰، ۱۰۵، ۲۵

شاه حسین میرزا اصفهانی ۱۱۷

شاهرخ میرزا ۴۳، ۴۴، ۴۷

شاه عالم ۶۷، ۷۶، ۱۰۹، ۱۱۳، ۱۱۹، ۱۲۶

شجاع شاه ۸۴

شجاع الدوله نواب ۹۱، ۱۱۰، ۱۲۶

شرایشیر المصري ۱۹

شرف الدین عبدالله ۱۰۲

شعرانی ۲۰

شعیب (علی نبینا و علیه السلام) ۱۲

شقیق خادم قاسم بن منصور ۲۰

شکر الله ۹۱، ۱۰۳

شمس الحق ۹۶

شمس الدین علیخان ۵۸

شمس الدین فقیر ۱۱۸

شکر ناتیه پندت کشمیری ۱۲۲

شکر ناتیه لاله ۱۱۹

شکر نوساری ۱۲۲

شهاب الدین مولانا ۱۲۵

ابن ام شیخان ۱۹

شیر سنگه راجه ۱۱۵

شیرین قلم رجوع کن به عبد الصمد

شیفته ۶۷

صالح بن عبد الملك ابو الفضل تميمي خراساني ۲۰

صايب ميرزا ۹۵، ۹۴، ۹۸

ضحاك ۱۴

ضحاك بن عجلان ۲۰

ضياء الدين يوسف ۷۸

طالب حق مولوي ۱۱۵

طاهر دكني ۱۱۷

طاهر وحيد ميرزا ۱۱۷

طلحة ۱۱

طوس بن افنديون بن اثفيان ۱۴

طهماسب شاه ۱۲۵

ضابط خان نواب خلف نجيب الدوله ۱۲۸

ابو ظفر (وايجهت بهادر ميرزا) ۷۴، ۱۲۹

ظفر خان رجوع كن به روشن الدوله

ظهري ترشيزي ۸۱، ۱۱۹

عارف چلبي ۳۵

عالمگير اورنگ زيب بادشاه غازي ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۱۰۹، ۱۲۵، ۱۲۶

عالمگير ثاني ۷۶

عامر ۱۷

عامر بن جدره ۱۰

عبد الله برادر زاده قاضي عصمت الله خان ۱۱۴، ۱۲۷

عبد الله بيدگ پسر ميرزا عبد الله بيدگ ۷۳

عبد الله خان همشير زاده ياقوت رقم خان ۱۲۷

عباس شاه ۹۲، ۱۲۵

عباس ثاني صفوي شاه ۱۱۷

عباس بن حسن ابو احمد ۲۲

عبد الاحد خان نواب ۷۰، ۱۱۴، ۱۲۲

عبد الله رجوع كن به درايست خان

عبد الله آش پز هروي ۲۴

عبد الله ارغون ۲۴

عبد الله الاماسي ۲۴

عبد الله بيدگ مروريد تبريزي ۱۲۵

عبد الله حافظ ۹۱

عبد الله خان انديگ ۵۰

عبد الله شرف الدين ١٠٢

عبد الله صراف ٢٤

عبد الله صيرفي ٢٤

عبد الله طبّاح ١٢٥

عبد الله قريمي ٢٤

عبد الله ابو محمد ٢٣

عبد الله مرواريد رقم مولانا ٢٥، ٧٧

عبد الله مشكين قلم ١٠١

عبد الله بن ابي اسحق ابو العباس ٢٢

عبد الله بن سعد بن ابي سرح العامري ١١

عبد الله بن شداد ٢٠

عبد الباقي حداد ١٢٥

عبد الباقي نهاوندي ٨٧

عبد الجبار الرومي ٢٠

عبد الحكي خواجه ٣٨

عبد الحكي مولانا ٢٤، ١٢٥

عبد الرحمن ٩٥

عبد الرحمن فرمان نويس ٥٩

عبد الرحيم ٩٣

عبد الرحيم خانتخان ٨٧، ٨٨

عبد الرحيم فرمان نويس ٥٩

عبد الرشيد ديلمى ٢٩، ٥٤، ٥٥، ٥٩، ٥٧، ٩٠، ٩٢، ٩٣، ٩٤، ٩٥

٩٧، ٩٩، ٧٠، ٧١، ٧٢، ٧٣، ٧٥، ٩٥، ٩٦، ٩٨، ١٢١

عبد الصمد شيرين قلم ٨٤، ٩٠

عبد العزيز مولانا ٧٨

عبد الغني حافظ پسر حافظ محمد علي ٩٨

عبد القادر آخوند ملا ٨٩

عبد الكريم ٥٩

عبد الكريم قادري ٥٩، ٩٥

عبد الكريم نبيرو عبد الرحمن فرمان نويس ٥٩

عبيد زاکاني ٣٩

ابو عبيدة بن الجراح ١١

عثمان بن زياد العايل ٢٠

عثمان بن عفان رض ١١

عرشي رجوع كن به محمد مؤمن

عزيز الله بخاري شاه ٢٩

عصمت الله برادر زاده ياقوت ١٢٩

عصمت الله خان قاغي ٩٩، ١٢٧، ١٢٩، ١٣٠

عبد سید ٤٠

ابو عقيل ١٩

علاء بن الحضرمي ١١

علاء الدولة بن بایسنغر ٤٧

علاء الدين مولانا ٢٥

علامه شیرازی رجوع کن به قطب الدين

علامي بن مبارک ابو الفضل ٢٤، ٢٥، ٧٩

علي ٣٤

علي احمد مهر کن ٨٤

علي اصغر خراساني مير ١٢٥

علي بيگ رجوع کن به صايب ميرزا

علي تبريزي مير ٢٥، ٤٣، ٤٣

ابو علي الحسن رجوع کن به نظام الملك

علي خان سيد تبريزي جواهر رقم ٢٦

علي خان شمس الدين ٥٨، ٥٩، ٥٧

علي خراساني مير ٤٣

علي رضا ملا ١٢٥

علي شیرازی مير ٤٣

علي کاتب مير ٤٩، ٥٤، ٧٨

علي مشهدي رجوع کن به سلطان علي مشهدي

علي نقی مير ١٠٩، ١١٠، ١١٣، ١٢١

علي هروي مير ٢٩، ٤٣

علي يزدی شرف الدين ٤٩

علي بن ابی طالب رض ١١، ١٧، ٤٢، ١٢٤

علي بن عيسى ابو الحسن ٢٢

ابو علي محمد بن علي رجوع کن به ابن مقله

علي بن هلال رجوع کن به ابن بواب

عماد الحسيني القزويني مير ٢٦، ٥٦، ٥٧، ٥٩، ٩٠، ٩١، ٩٥

٩٣، ٩٣، ٩٤، ٩٥، ٩٦

عماد الملك نواب ٦٥، ٧٧

عماد الملك غازي الدين خان ٧٦

عمروثاني رجوع کن به عمرو بن عبد العزيز رض

عمرو خيام ٣٧

عمرو شيخ سلطان ٤٣

عمرو بن الخطاب رض ١١

عمرو بن زرارة ١١

عمرو بن عبد العزيز رض ١٨

عمرو بن مسعدة ٢٠

غزایت الله خان ۱۲۹

غزایت الله مبدروس ۱۲۹

غازي الدين خان عماد الملك ۷۶

غفاري ۸۳

غلام حسين خان رجوع كن به لئو خان

غلام علي خان المشهور به خوش نويس ۷۰

غلام علي خان (مصنف شاه عالم نامه) ۶۷

غلام علي مير ۱۰۸، ۱۰۹

غلام قادر خان ۶۴، ۱۳۱

غلام مجتبی ۱۱۴

غلام محمد دهلوي خليفه ۴، ۲۶، ۱۱۲

غلام محبي الدين ۱۱۴

غلام نقش بزد خان خواجه خلف خواجه يوسف ۱۵

غياث الدين بن همام الدين المدعو بخواند امير ۱۰۴

غيلان بن سلامة الثقفي ۱۱

ابن ابی فاطمه ۱۹

فتح الله شيرازي مير ۸۵

فتح عليخان برادر زاده بسنت خان ۷۷

فخر الدين مولوي ۶۹

فراقي رجوع كن به پريم كشور كفور

ابو القرج ۱۹

فرخ سير ۵۹

فرخنده بخت بهادر ميرزا ۶۹

فضل الله ميرزا ۱۲۶

فضل بن سهل ذو الرياستين ۲۱

ابو الفضل بن مبارك ۲۱۴، ۲۵، ۷۹

فقير رجوع كن به شمس الدين فقير

فلاطون ارمني ۷۱

فيروز جنگ رجوع كن به غازي الدين خان عماد الملك

فيض الله برادر حقيقي قاضي عصمت الله ۱۲۷

فيض الله بيگ ۷۵

فيض الله قاضي ۱۲۷

فيض علي بن مولوي طالب حق ۶۴

فيلاد دگلس كريون كرنل ۸

قادر بخش ۱۱۲

القاسم بن اسمعيل بن اسحق ابو محمد ۲۲

قاضي رجوع كن به عصمت الله خان قاضي

قدرت الله خان حكيم ۴

قدسي ۱۱۸

قرشت ۱۲

قطب الدين بختيار كافي ۶۹

قطب الدين علامه شيرازي ۳۶

قطبه ۲۰

قمر الدين خان نواب ۶۰

قوام الدين حسن بن صدر الدين رجوع كن به ذو الفقار سيد

ابو قيس بن عبد مغاف بن زهرة بن كلاب ۱۱

كاتبى محمد قرشي ۴۷، ۴۶

كاظم حسين مولانا ۳

كام بخش شاهزاده ۵۸

كرم علي مير ۱۲۸

كریم الدين رجوع كن به حبيب الله وزير خراسان

كریم الدين مولوي ۶۱، ۷۶، ۱۱۶، ۱۲۰

كسل سنگهه منشي ۱۱۴

كشفي رجوع كن به محمد صالح

كعب ۱۰

كفايت خان ۵۵، ۵۳، ۵۵، ۱۰۷، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۲۱، ۱۲۲

كلن ۱۲

كلن مير ابو الحسن ۶۴، ۷۰، ۷۶، ۱۱۲

كلو خان ۱۲۶

كليم ۱۱۶

كمال خجندي ۴۲

كذول كشن راجه ۱۱۵

كيومرث ۱۴

كدائي مغليوريه مير ۱۲۸

گشتاسپ بن لهراسپ ۱۴

گوئي ناتيه راى ۱۲۲

لچهمن سنگهه منشي ۱۱۲، ۱۱۶

لچهمي رام پندت ۱۱۲، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۳۰

لطف الله خان صادق ۶۲

لعل خان بن كفايت خان ۱۰۷

لقوة شاعر ۲۰

لون کرن رای ۹۰

مامون عباسی ۲۱

مانی ۵۷

مبارک شاه سیونی ۲۴

مبارک شاه قطب ۲۴

ابن مجالد ۱۹

مجنون رجوع کن به علی الکاتب میر

محبوب رای منشی ۱۱۲

محمد اسلم ۶۱

محمد اسمعیل ۱۱۲

محمد اشرف خواجه سرا ۹۵

محمد اشرف سعید ۵۵، ۹۵

محمد اصغر رجوع کن به اشرف خان میر منشی

ابو محمد الاصفهانی ۱۹

محمد اعظم شاه ۵۸

محمد افضل ۱۲۶

محمد افضل الحسینی ۶۰

محمد افضل القریشی ۶۰

محمد افضل لاهوری نامی قادری ۶۰

محمد اکبر ۱۰۶

محمد امیر رضوی ۷۱، ۷۲

محمد اویسی مولانا ۲۵

محمد باقر طغرا نویس ۶۱

محمد باقر میر ۵۹

محمد ترشیزی کاتبی ۴۷، ۴۹

محمد تقی ۱۱۲

محمد تقی الکسینی الخطیب ۱۳۱

محمد تقی الدین خان ۱۱۷

محمد جان بن میان محمد عاشوری ۷۴

محمد جعفر رجوع کن به نغایت خان

محمد حسین ۸۲، ۹۵

محمد حسین تدریزی مولانا ۲۶

محمد حسین حکیم ۱۲۹

محمد حسین حکیم میر ۶۴، ۶۹

محمد حسین کشمیری ۲۶، ۵۸، ۷۸، ۹۱، ۱۲۵

محمد حسین مظفر پادشاه ۷۸

محمد حسين ميرزا ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵

محمد حسين ميرزا بن مير گل ۷۰

محمد حفيظ الانصاري القادري ۶۱

محمد حفيظ خان ۶۴، ۷۰، ۱۱۲، ۱۱۸، ۱۱۹

محمد حكيم ميرزا ۱۳۰

محمد خدا بنده بن شاه طهماسب بن شاه اسمعيل ۱۰۴

محمد خليل مولوي ۶۹

محمد (خوارزم) شاه ۳۶

محمد زاهد ۵۹

محمد شاه (بادشاه دهلي) ۵۶، ۶۰، ۶۱، ۱۰۷

محمد شريف پسر عبد الصمد شيرين قلم ۹۰

محمد صادق طباطبائي رجوع كن به مرید خان نواب

محمد صالح كشتي مير مولانا ۲۶، ۱۰۱

محمد صالح كذبوه لاهوري ۱۰۰

محمد طاهر رجوع كن به طاهر وحيد ميرزا

محمد عابد ۶۳

محمد عارف ياقوت رقم خان ۱۲۶

محمد عسكر ۱۲۶

محمد عشق ميرزا ۴

محمد عطا حسين خان تحسين مرمع رقم ۶۱

محمد علي حافظ ۶۷

محمد علي حكاك مهر كن ميرزا ۶۶، ۶۷، ۷۷، ۸۲

محمد علي بن خير الله فرمان نويس ميرزا ۶۵، ۶۶

محمد علي بن زرین رقم ۶۶

محمد عيسى تنها ۱۲۱

محمد غفاري قاضي ۸۲

محمد قاسم شادبشاه ۲۵

محمد قباد ميرزا ۱۰۹

محمد قيام الدين قايم ۱۲۰

محمد كاشي مير ۹۱

محمد الماستوري ۳۶

محمد مراد ۱۲۵

محمد مراد كشميري شيرين قلم ۱۰۰

محمد مرواريد شمس الدين ۷۷

محمد مظفر رجوع كن به آل مظفر

محمد معز الدين غوري ۳۸

محمد مقيم ۶۰، ۹۱، ۱۰۵

محمد موسى مير ۶۱، ۱۲۱

محمد موسی بن کفایت خان ۱۰۶

محمد مومن حسینی عرشی ۲۶، ۱۰۱

محمد میر رجوع کن به سوز میر

محمد میرزا حکیم ۱۱۸

محمد نیشابوری مولانا شاه ۲۹

محمد هدایت حسین ۲

محمد هروی ۲۵

محمد یار شیخ ۷۵

محمد بن اسد الکاتب ۲۳

محمد بن تکش خوارزم شاه ۳۶

محمد بن عبد الله ملقب بمدنی ۲۰

محمد بن غدوس الجهمشیری ابو عبد الله ۱۴

محمد بن علی رجوع کن به ابن مقله

محمد بن مظفر ۳۹

محمد بن مظفر مبارز الدین رجوع کن به آل مظفر

محمد بن یوسف الفاریابی ۱۹

محمدی میان ۱۳۰

محمد خواجه مولانا ۸۳

محمد رفیعی ۴۹

محمد ملا شیخ ۲۵

محمی شیرازی ملا ۲۴

مخلص رجوع کن به محمود خواجه

مرار ۱۷

مرار بن مره ۱۰

مرصع رقم رجوع کن به بدر الدین علیخان

مروارید رقم رجوع کن به عبد الله مولانا

مرید خان نواب ۷، ۱۰۸، ۱۱۳، ۱۱۴

مسکور ۱۹

مسعود حافظ ۱۲۸

مشکین قلم رجوع کن به عبد الله میر

مضطرب رجوع کن به درگا پرشاد لاله

مظفر پادشاه محمد حسین ۷۸

مظفر خان ۸۶، ۸۸

مظفر سلطان ۵۲

مظفر علی رجوع کن به مظفر خان

مظفر خان نواب ۱۰۸

معارفه بن ابی سفیان ۱۱

معتمد عباسی ۱۹

ابن معدان ۲۱

معز کاشي مير ۲۹

معز الدين | محمد غوري ۳۸

معظم بخت بهادر ۷۳

مقبول نبي خان پسر انعام الله خان يقين ۹۷

مقتدر بالله العباسي ۲۱، ۱۲۳

مقصود خان ۱۲۵

مقصود علي ۹۱

مقصود مولانا ۸۴

ابن مقفع ۱۵

ابن مقله ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۳

مقيم آقا ۵۹

منصور شاه ۴۱

منصور عباسي ۲۰

منصور مسگر ۹۲

منصور بن سلطان مظفر ۴۰

منو مير ۹۰

منوهر راي ۹۰

ابن مغير ۲۲

مولانا تيريزي رجوع كن به علي تيريزي مير خواجه

مولانا روم رجوع كن به جلال الدين رومي

مولائي ۵۵، ۷۳

مومن خان بن عبد الله خان اذبك ۵۰

مهدي ۵۰

مهدي عباسي ۲۰

مهدي الكوفي ۱۹

مهدي مير بن مير مقصود ۱۳۰

ميان محمدي ۱۳۰

ميران شاه گورگان ۴۳، ۴۴، ۱۲۵

مير حاجي ۵۵، ۹۵

مير علي الكاتب رجوع كن به علي الكاتب مير

مير علي تيريزي رجوع كن به علي تيريزي مير

مير علي ملا ۷۸، ۸۲، ۸۳، ۹۳، ۹۵، ۱۰۱، ۱۰۳، ۱۰۹

مير گدائي مغلوبويه ۱۲۸

نادر رجوع كن به شاهر ناتيه پنذت كشميري

ناصر شاه ۶۳

ناگور مل ۱۱۵

نامدار حاجي ۵۹

نامي خواجه ۵۵

نثار علي مير ۶۶

نجف خان بهادر ذو الفقار الدوله ۱۱۹

نجم الدين ۶۳

ابن نديم (مصنف كتاب الفهرست) ۹، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۹

نصر فرزند حضرت اسمعيل عم ۱۳

نصر بن عامر ۱۷

نصير الدين طوسي ۳۶، ۳۷

نعمت الله قاضي ۶۵، ۶۳

نعمت الله ولي ۱۰۱

نظام رجوع كن به غازي الدين خان عماد الملك

نظام الحق ۶۹

نظام الملك ۳۷

نظام الملك خواجه ۸۴

نظام هروي ۸۴

نظامي ۸۳، ۸۴

نظيري نيشابوري ۸۷

نقيس فرزند حضرت اسمعيل عم ۱۳

نور الله حافظ ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۱۱۱

نور الله شيخ ۶۲، ۶۳

نور الله شوستري قاضي ۶۲، ۵۱

نور الدين محمد رجوع كن به ظهوري ترشيزي

نندرام پندت رجوع كن به راجه نندرام پندت

وارث علي شاه ۱۳۰

والا جاه ۵۹

بقو وجه النعجه ۲۲

وجيهه الله ۶۵

وزير عليخان ۶۶

وصفي رجوع كن به عبد الله مشكين قلم

ولايت حسين مولانا شمس العلماء ۲

وليد بن عبد الملك ۸

هارون انرشيد ۱۹

هجراني مولانا ۲۵

هدايت الله ۶۰

هدايت الله زرين رقم ۲۶، ۵۸

هدایت الله لاهوری ۵۹

ابن هشام ۱۲

هلاکو خان ۳۷، ۳۸

همام خواجه ۳۶

همایون بادشاه ۸۴، ۸۸، ۱۰۴، ۱۲۵

همت بهادر گسائین راجه ۱۱۵

هوارت کامذت صاحب ۵

هوز ۱۲

یاقوت جمال الدین ۱۲۵

یاقوت رقم رجوع کن به عبد الباقی حداد

یاقوت رقم خان رجوع کن به محمد عارف

یاقوت مستعصمی ۲۳، ۲۴، ۲۹، ۴۹، ۱۲۵

یاقوت بن عبد الله الرومی الحموی ابو الدر ۲۳

یاقوت بن عبد الله الموصلي ابو الدر ۲۳

یاقوت بن یاقوت بن عبد الله رجوع کن به یاقوت مستعصمی

یحیی سبیک نیشابوری رجوع کن به یحیی واسطی

یحیی صوفی ۲۴

ابو یحیی مالک بن دینار ۱۹

یحیی واسطی ۴۷

یحیی بن یعمر ۱۷

یزید بن ابی سفیان ۱۱

یعرب بن قحطان ۱۲۴

یوسف جلال الدین ۱۰۳

یوسف شاه ۳۶

یوسف ضیاء الدین بن مولوی عبد الرحمن جامی ۸۷

یوسف کاتب ۲۰

بسم الله الرحمن الرحيم

ستایش و نیایش مر خدای را عزَّ اسْمُهُ - که خطوط شعاعی
آفتاب را بر صفحات افلاک بقلم قدرت نگاشته - و حمد و سپاس
مر معبود حقیقی را جَلَّ جَلَّالُهُ - که مشاطه منعش عروسِ فطرت
انسانی را بهیولای و صورت مرتب - و بهرتو ظلال صفات ابد پیوند
خویش مژور ساخته - در کنار قابلیت نفس ناطقه نهاده -
فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ * قطعه *

ای کرده ز کلک منیع ترکیب بشر

ز انشای تو نقش بسته اجسام و صور

هر حرف که از خامه حکمت زده سر

طغرائی قضا گشته و عنوان قدر

و گلگونه زیبای چهره دل آرای کلام - نعمت سید انام - امی لقبی
است - که تکنون عالم - و تولد بنی آدم - از بطن عدم - بطفیل
حضرت مقتروض الطاعه او است - و سرخ روی کونین بغازه کاری
مشاطه شفاعت او - وَ مَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ - آب و رنگ
رخسار حقیقت - برنگ آمیزی خامه شریعت - و صفحه پردازنی

نامۀ طریقت اوست - و غرض نقاش ازل از نقش انگیزی
 بیرنگ زینرنگ ابداع و ایجاد - نقش زیبایی صورت دلاری او -
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ عَلَى آلِهِ وَ أَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ * * قطعه *

خاتم لقیبی کہ فخر آدم آمد

مقصود وجود هر دو عالم آمد

زو یافت شرف نامه نامی وجود

آری شرف نامه ز خاتم آمد

و تحفۂ تحفیات زکیّات - و مملوآت طیبّات - بر آل و اصحاب او که
حُماآت ملت بیضا - و هُدوات طریقت زهرا - و فارسان میادین دین -
و عارسان شرع مبین اند - باد *

اما بعد خوشه چنين خرمين ارباب استعداد - احقر عباد -
 محمد هدايت حسين مدرس زبان عربي و فارسي در پريسيدنسي
 كالج واقع بدار السلطنه كلكته - غفر الله ذنوبه - و سقر عيوبه - و حشره
 فِي يَوْمِ الدِّينِ - تَحْتَ لَوَاءِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ - ابن سرآمد علمای دوران -
 و سر سلسله فقهای زمان - علامه الاعلام - مرجع الانام - قدوة المتحدثين -
 رئيس المفسرين - جمال الملة و الاسلام - بهجة الليالي و الايام -
 بدر الفضلاء - شمس العلماء - مولانا ولايت حسين مدرس مدرسه عاليه
 كلكته - آدَمُ اللّهُ فَيَضَانِ بَرَكَاتِهِ عَلَى مَفَارِقِ الْمُسْلِمِينَ - ابن مرحوم مغفور
 خلد آرزوگاه - سيد الافاضل - سند الامثال - مفخر الانساب بالنسب

الرفيع - مقتدى الاطياب بالحسب المنيغ - انسان عین الفضل
والاجلال - عین اعیان الجود والافضال - بدر البدور - صدر الصدور
محکمہ عالیہ علی پور - جذاب مستطاب مولانا خیرات حسین ^{رحمۃ اللہ علیہ} قعدہ
اللہ بحل الغفران - مع المتقین فی جنۃ الرضوان - ابن مرحوم مہرور
بالا نشین مسند عزت - کرسی نشین مجلس شوکت - زبدۃ المحدثین
والمفسرین - قدوة النکوةین والصرفین - سالک مسالک تحقیق -
صاعد مصاعد تصدیق - نوشندہ کاس ریحیق - مولانا وبالعلم
والفضل اولانا - خلد آشیان - مولانا کاظم حسین ^{رحمۃ اللہ علیہ} رحمۃ اللہ المغان -
بکرمة سید الانس والجان - میر منشی فرمانفرمای ممالک
هندوستان - باوجود نقدان بضاعت - و عدم استطاعت - و اختلال
امور ماموری - و کارهای شخصی - از مدتی مدید - و عرصہ بعید -
جمع آرمی مذاقب و اوصاف و حالات خوش نویسان ایرانی
و عربستانی - و بالتخصیص جادو قلمان هندوستانی را بر ذمت
همت خویش لازم دانسته - تا جمال شاهد مطلوب از نظر طالبان
محبوب نماید - و حرکات شوقی در طبقات نوعی پدید آید - و بواسطہ
آنکہ درین اوقات متاع فهم و کمالات فاسد - و بازارش کاسد - این
امتعة نفیسه کہ جمهور امم بوی محتاج اند - بطاق نسیان منظمس -
و بکلی معدوم و مہدرس گردیدہ - و ذکر خیر بنان سحر بنیان -
و خامہ عذرا نشان ایشان - کہ در اعجاز رقم طرازی - طعنه زن

نگارخانه چین و رشک ارژنگ مانی است - بکلی معدوم الخیر -
و مفقود الاثر گشته - و نسخهای گوهرسلک شان درین آوان - از
گردش دوران - در اطراف و اکناف جهان - چون رشته منقسم
لآبی و مرجان منثر - و هر حبه و دانه اش در رخنه و شکافی
ضایع و منتشر گردیده - لهذا مدتی جدّ و جهد را پیش نهاد
مقصد و بحصول این مرام بذل همت را مصروف داشتم -
چنانچه بمصداق هَمَّةُ الرَّجَالِ تَقْلَعُ الْجِبَالَ - نسخه قلمی المسمی
بذکره خوش نویسان از مصنفات مولانا غلام محمد هفت (۱) قلمی
المتخلص براقم - وفاتش تقریباً در سال هزار و دویست و سی
و نه واقع شده - بدست آوردم - که اوراقش از مرور دهور -
و وفور حوادث گردش ماه و هور - و تواتر نوایب شهر - مانند قلوب
عاشقان پراگنده - و چون زلف عروسان آشفته بود - بدقت نظر -

(۱) مولانا غلام محمد المشهور بهفت قلمی المتخلص براقم دهلی الاصل
و از جمله شاگردان حکیم قدرت الله خان بوده - در انشا پردازی بزبان فارسی
عديم المثل و در علم عربی فی الجملة ربطی نیز تحصیل کرده بود - و باقسام
رسم خط مثل نسخ و تعلیق و نستعلیق و ثلث و شکسته و شفیعه و ریحان
مهارتی تمام داشت - و گاهی بزبان اردو اشعار نمکین نیز می گفت - پس از
مدت زمانی جلالی وطن کرده از دهلی بلکنو آمد - چون مایل بفن طب بود از
خدمت میرزا محمد عشق اقتساب این فن شریف نمود - وفاتش در سال مذکور
اتفاق افتاد - رحمه الله علیه *

و امعان بصر - ملاحظه نمودم دیدم - فی الواقع نقل و طبع آن
خیلی شایسته و شایان است - اگرچه درین خصوص نیز کتب
عدیده بنظر رسیده - یکی امتحان الفضل تصنیف میرزا سنگلاخ
ایرانی و در سنه هزار و دویست و نود و یک در طهران طبع شده
است - و لیکن مصنف مذکور چنانچه ظاهر است دو مطلب
بنظر داشته - اول آنکه ذکر سی و چهار نفر از مشاهیر خوشنویسان
عراقین عرب و عجم نموده است - دوم آنکه عبارت پردازی و رقم
طرازی بجای نموده است که بنظر اجانب موحش - و بدیده
فارسی گویان اهل ایران مونس آمده - و نسخه دوم کتاب المسمی
بخط و خطاطان تصنیف حبیب آفندی بزبان ترکی که در قسطنطنیه
در سنه هزار و سه صد و شش طبع شده - و تصنیف سوم از حضرت
والا مرتبت - سپهر مفزات - ناهید فطرت - برجیس فطنت -
گل بوستان حشمت و شهر یاری - ثمره شجره دولت و کامگاری - شمس
العلماء الکرام - تاج الکماء العظام - اجل اکرم کلمت هوارت صاحب
آدام الله اجاله و ابد اقباله - بزبان فرانسه است - که در پاریس در
سنه هزار و نه صد و هشت میلادی حلیه طبع پوشیده - چون درست
مطالعه و وارسی نمودم - دیدم ذکر چند جلد دیگر نیز در مسئله
خطاطان دارا است - لکن مصنف معزی ایله کتاب خود را از روی
نسخه مفتاح الخطوط که در سنه هزار و دویست و چهل و نه هجری

رضا علی شاه قادری در هندوستان تصنیف نموده بود - اخذ و ترتیب داده است - و رضا علی شاه مرحوم غالب مطالب خود را از روی نسخه ترکی سابق الذکر اقتباس کرده است - لهذا چندان توجیهی بذکر خوش قلمان عطار نشان هندوستان نداشته اند - و این نسخه موصوفه هم دارای آسامی خوش نویسان هند است - و هم مشتمل بر ذکر مشکی قلمان خارج * و از قرار قول داکتر چارلس ریو نسخه دیگر این تذکره موصوفه در کتابخانه متحف برطانیه (برتس میوزیم) لندن موجود است - لکن از آنجائیکه دامان آن شاهد دلیلی شوخ و شنگ - و آستین ساعد سیمین آن تحفه فرنگ - بدست نخواهد آمد - لهذا باوجود وفور زحمات - و تکمیل مشقات - نسخه مذکوره را ترتیب و تنظیم نموده - در ایشیا تک سوسایٹی بمطرح انظار مبارک اراکین عظامش در آوردم - بعد از ملاحظه - امر عالی صادر شد - که کتاب مذکور باسلوب مرغوب بزیور طبع آراسته شود * و بنابر ترتیب و تنظیم نسخه مذکور مطالب چند که مفید فواید اصلی - و منتج نتایج کلی است - بر این نسخه افزوده - اگر چه از متقدمین تا متأخرین - در هر زمان و بهر زبان - بلغات مختلفه - و مضامین متنوعه - متون صحایف مشحون است - و لیکن این بقده ناچیز هیچکدام انچه از اقوال مستنده که محل وثوق و موجب اعتماد دانسته - از کتب معتبره مثل کتاب الفهرست ابن ندیم و کشف

الظنون و فتوح البلدان بلاذری و وفیات الاعیان و مقدمه ابن خلدون و غیر هم - انتخاب نموده - و بچهار مقاله ترتیب داده - و بعبارت سلیس در سنگ تحریر در آورده - مقدمه کتاب مذکور مقرر داشتم - تا بنظر ناظرین نقش حسن قبول گیرد *

مقاله اول در بیان حدوث رسم خط عربی *

مقاله دوم در ذکر حدوث و ایجاد اقسام رسم خط

اهل فرس قدیم *

مقاله سوم در ذکر حدوث نقاط و حروف معجمه

در سلسله اسلام *

مقاله چهارم در بیان تاریخ فن خوش نویسی بر

سبیل اجمال *

و در حقیقت جمع و ترکیب - و نظم و ترتیب این روایات صریحه - و حالات صحیحه - که اسرار حکمت آمیز - و نکات رغبت انگیز شان مایه غیرت مستبصران - و عبرت ناظران امت - و قتی فواید اتمام - و رونق انصرام - خواهد یافت که در نظر عالیجناب - سامی القاب - اختر برج شهابت و بسالت - رخشنده گوهر درج سعادت و فخامت - شمس المدارس و المکاتب - بدر المعالی و المناقب - زبدة العلماء المحققین - قدوة الفضلاء المدققین -

سرکار شوکت‌مدار آدورد دینیسون روس صاحب لا زائت شمس اقباله
 بازغه - و بدور اجاله طالعه - و جناب مستطاب - رئیس اصحاب
 الشوری - و سر حلقه ارباب الفجوی - الادیب المحقق - الحبر
 المدقق - شمع انجمن بلندی - چراغ دوده بینائی - نیر اعظم سپهر
 علم و هنر - سرکار جلالت آثار جورج هاوالت تپیر صاحب - ام - ای -
 اِف - جی - اس - دام اقباله العالی و عالیجاه مجددت همراة -
 مصباح رموز نکته دانی - مفتاح کنوز معانی - فاقد المثل و النظیر -
 العلامة الذکور - سید الحكماء کاملین - سند البلغاء الفاضلین -
 زنده دالان علم را سر چشمه آب حیات - سرکار عالی وقار کرل دگل
 کریون فیلات صاحب - صانه الله عن جمیع العاهات و الآفات - بجاء
 سیدنا محمد سید الکائنات - و بحرمة آله و اصحابه رفیع الدرجات -
 علیهم صفوف التحیات و الوف الصلوات - و مجمع اراکین عظام
 انجمن مذکور - قرین موقع قبول پذیرد *

امید از ناقدان بصیر - و واقدان روشنضمیر اینکه هرگاه در
 مجاری مسطورات سهوی یا اشتباهی بینند - یا خطائی نگردند -
 بحسن خلق اصلاح فرموده بذکر خیری یاد نمایند - و الله المستعان
 و علیه التکلان *

مقاله اول در بیان حدوث رسم خط عربی

بر مطالعه کنندگان که رای حقایق پیرای ایشان مشرق
 الشمسین دانش و کمال - و مجمع البحرین معارف و انضال
 است - مخفی نخواهد بود - که در هر قرن از قرون - مورخین
 و مصنفین بعبارات مختلفه - روایاتی و بیاناتی درین خصوص عنوان
 نموده اند - و این گمغام بامعان نظر و دقت بصر کتب تواریخ معتبره
 را ملاحظه نموده - و بعد از استکشاف کلی انتخاب نموده - آنچه
 بنظر ظاهر بینان دور - و بدیده حقیقت شناسان نزدیک و مناسب
 آمده - ثبت و ضبط آن پرداخته - الحمد لله الذی هدانا لهذا *

قول اول اینکه اول کسیکه صانع و مخترع رسم خط عربی و فارسی
 و سایر رسوم کتابت شد حضرت آدم علی نبینا و علیه السلام
 بود - که سه صد سال قبل از وفات خود این رسوم را بر گل خام
 منقش و مرتب نمود - و آن گلهای خام را در آتش گذاشته زیر زمین
 پنهان داشت - چون هنگام طوفان وقوع و ظهور یافت - و ساکنین
 روی زمین همگی غرق و نابود شدند - و سفینه بساحل سلامت
 رسید - پس کشتی نشینان بر کوه جودی فرود آمدند - و بتدریج
 بر ربع مسکون منتشر و متفرق شدند - هر فریقی رسمی از آنها پانته -

و از آن نقشها صور حروف کتابت خود را قرار دادند - مصنف کتاب
 القهرست همین روایت را بعینها از قول کعب که از راریان مشهور
 است - ذکر نموده - لیکن این را منجملة اقوال ضعیفه و اخبار مردوده
 شمرده * قول دوم آنکه اول کسیکه واضع و مخترع رسم خط
 عربی شد - حضرت ادریس علی بن نَیْنِیَّا و علیه الصلوة والسلام بود *
 قول ستم چنانچه در فتوح البلدان و غیره بطریق وثوق ذکر می نمایند
 اینست - اول کسیکه واضع و مخترع رسوم کتابت عربی شد سه نفر
 از اهل بولان بودند - که قبيلة ایشان در سرزمین انبار فرود آمده -
 و در آنجا سکونت داشتند - اسمای ایشان مرامر بن مره و اسلم بن
 سدره و عامر بن جدره بود - که بتأیید و اتفاق همدیگر مجتمع
 و همدست شده حروف موصوله و مقطعه عربی را بمناسبت
 حروف سریانی ابداع و اختراع نمودند - هر یکی از ایشان موجد
 و مخترع هیئتی خاص شدند - مرامر بن مره مخترع صور
 و نقوش حروف گردید - و اسلم بن سدره فصل و وصل را امتیاز
 داد - و عامر بن جدره حروف معجمه را تعیین کرد - پس از آن
 جماعتی از اهل انبار از ایشان تعلیم یافتند - و بعد از آن اهل حیره
 از ایشان اخذ نمودند - و پس از آن بشر بن عبد الملك که صاحب
 دومة الجندل بود - در هنگام قیام خود در حیره از ایشان اخذ این
 فن شریف نمود - چون در مکه آمد - سفیان بن امیه بن عبد الشمس

و ابو قیس بن عبد مناف بن زهره بن کلاب او را دیدند - که فن
 کتابت میدادند - هر دو از استعدادی تعلیم نمودند - و بشر بن
 عبد الملك به تعلیم ایشان پرداخت - و رسوم حروف هجا و کتابت
 را بایشان تعلیم نمود - بعد از آن هر سه برسم تجارت بطایف رفتند -
 و در آنجا غیلان بن سلمة الثقفی از ایشان تعلیم گرفت - و بعد از آن
 بشر از ایشان جدا شد - و بدیار مضر رفت - و در آنجا عمرو بن زراره
 از بشر تعلیم یافت - بعد از آن بشر عزیمت شام نمود - و آنجا بتعلیم
 کتابت مشغول شد - بلاذری (۱) می گوید - چون پرتو شعاع آفتاب
 اسلام از آنق مشرق دین مبین دمید - هفده نفر دانای رسم خط
 و کتابت در طایفه قریش بودند - و اسمای ایشان عمر بن الخطاب -
 و علی بن ابی طالب - و عثمان بن عفان - و ابو عبیده ابن الجراح -
 و طلحه - و یزید بن ابی سفیان - و ابو حذیفه بن عتبة بن ربیعہ -
 و حاطب بن عمرو - و ابو سلمه بن عبد الاسد المخزومی - و ابان بن
 سعید بن العامی بن امیه - و خالد بن سعید - و عبد الله بن
 سعد بن ابی سرح العامری - و حویطب بن عبد العزی العامری -
 و ابو سفیان بن حرب بن امیه - و معاویه بن ابی سفیان - و جهم
 ابن الصلت بن مخزومه - و علاء بن الحضرمی - رضی الله تعالی
 عنهم - بوده است * قول چهارم اینکه اول کسیکه صانع و موجد

این رسومات شد - شش نفر بودند از اهل طمس - که باین اسما موسوم بودند - ابجد - هوز - حطی - کلمن - سعفس - قرشت - و این شش نفر بمفاسبت اسمای خود وضع حروف نمودند - و حروفیکه در اسمای ایشان نبود - از قبیل ثا و غاد و ذال و طا و غیر ذلک را بر حروف اصلی ملحق و مرتب نموده - و بعضی روایت دیگر چنین ذکر می نمایند - که این اسماء - اسمی پادشاهان مدین است - و هلاکت ایشان در يوم الظَّهَر در زمان حضرت شعیب عَلَيْ نَبِيَّنَا وَ عَلَيْهِ السَّلَام واقع شده بود * قول پنجم آنکه اول کسیکه بخط عربی نوشت حمیر بن سبا بوده - و این روایت را ابن هشام در سیرت خود ذکر می نماید * قول ششم اینکه اصل لغت عربی لغت حمیر و جدیس و طسم و ارم و خویل بوده - چه اینها خلاصه عرب بوده اند - و مصداق بر این قول این است - که چون حضرت اسماعیل عم حصول مجاورت حرم کعبه شریف نمود - و نشوونمای آنحضرت در آن سرزمین متبرکه واقع شد - و بعد بلوغ رسید - در قبیله جرهم مزاجت نمود - و بسبب پیروی حکم پدر بزرگوار بآن قبیله مانوس شده - و بمخالطت ایشان پرداخت - فلذا بواسطه موافقت و مجالست ایشان لغت عربی را اخذ نمود - و پیوسته فرزندان آنحضرت بمرو ازمنه و ایام - بحسب حدیث و ظهور اشیا تسمیه هر شی را -

برسبیل اشتقاق کلام - بعضی از بعض نموده - و چون قبایل عرب فی الجمله کثرتی یافتند - بسبب تفریق - لغت هر قبیله انفراد پذیرفت - که تا کنون این قانون در اصول - مشترک البین است - اما در لهجه و فرع فی الجمله اختلاف واقع است - و اول کسیکه بعربی نوشت - نفیس و نصر و قیما و دومه فرزندان حضرت اسمعیل علیه السلام بوده اند - که ایشان حروف را مفصل و مشرح وضع نمودند * قول اخیر قریب بحق است - و قابل قبولیت نفس سلیم و طبع مستقیم است - و نیز در تواریخ معتبره و کتب مستنده همین مذکور است * ابن ندیم می گوید که در آغاز مراسم خط نویسی - رسم خط مکی بود - چون این رسم شایع گردید - و بمدارج کمالات ترقی یافت - رسم خط مدنی از مشتق نمودند - چون این رسم نیز در حجاز و عراق عرب شایع شد - اهل بصره رسم خط خاص از رسم مدنی اختراع نمودند - و بعد از آن اهل کوفه رسم خطی مخصوص از رسم بصری استخراج نمودند - که برسم خط کوفی در آفاق مشهور گردید *

مقاله دوم در حدوث و ایجاد اقسام

رسم خط اهل فارس قدیم

مورخین فارس درین باب - بیانات مختلفه و روایات متفرقه اوراق صحایف را مشحون و مزین نموده اند - اما آنچه روایات

مؤتقه بنظر رسیده از کتاب القهرست ایراد نموده ایم - و العبدۃ
علی الرواة - بعض گویند که در بدو امر کیومرث که قوم فرس او را
آدم ابوالبشر می دانند - مقکلم بلغت فارسی شد - و بمقتضای
الناس علی دین ملوکهم - و سالکون طریق سلوکهم لغت او را
در عالم منتشر نمودند * و برخی برانند که اول کسیکه بفارسی
نوشت بیوراسپ بن ونداسپ بود - که مشهور بضحاک است *
و جمعی قایل اند که افرویدون بن اثفیان - پس از آنکه بر معموره
روی زمین تسلط یافت - مملکت را بر پسران خود که سلم و طوس
و ایرج بودند - قسمت نمود - و هر کدام را بحصه مخصوص
امتیاز بخشید - و درمیانه ایشان فرمانی بزبان فارسی نوشت
که بان دستور العمل رفتار نمایند * و این ندیم از کتاب الوزراء که از
مصنفات ابو عبد الله محمد بن عبدوس الجعفیاری است - نقل
نموده که رسم نوشتن بزبان فارسی تا قبل از زمان گشتاسپ بن
لهراسپ بسیار قلیل بوده - و مردم آنوقت بنوشتن مطالب ببسط
و تفصیل و تشریح بهیچ گونه هفرو اقتداری نداشتند - و یک کلمه را
بدقت تمام بتسوید یک صفحه می نوشتند - و مطالعه کنندگان او نیز
بشق النفس تحقیق مطلب نمودی - در هنگامیکه بستاسب زینت
آرای افسر و دیهیم سلطنت گردید - رسم نوشتن در میان مردمان
وسعت یافت - و چون زردشت بن اسبتمان ظاهر گشت - و در

اجرای شریعت مجوس موفق و موید گردید - کتابی عجیب
بیرون آورد - که بر جمیع لغات مختلفه حاوی بود - و مردمان را
بتوسیع رسم خط و نوشتن ترغیب و تاکید نمود - لهذا مردمان آنزمان
بواسطه پیروی آن موجد طریقت بتعلیم و تعلم رسم خط - همت
گماشتند - این مقنع ذکر نموده که اهل فرس را هفت گونه رسم قلم
هست که هر یکی از آن رسوم خصوصیتی خاص دارد و از دیگران
ممتاز است - و از جمله این رسوم یکی ویش دبیره است که
دارای سه صد و شصت و پنج حرف است - و بان علم فراست
و تقابل و اشارات چشم و ابرو و امثال اینها می نوشتند - این ندیم
که در سنه سه صد و هشتاد و پنج هجری قدسی وفات کرد
می گوید - که درین هنگام آن رسم خط بکلی معدوم و هیچ کسی در
ایمانی فرس دارای آن رسم خط نیست * دوم کسج که شرطنامه
و استجاره زمین و قطعات جلی و خفی را بآن رسم می نوشتند -
و ایضا بآن نگین خاتم و طرز ملبوس و فرش خانه را نقش
و زینت آرائی می دادند - و نیز سکه درهم و دینار ایشان بهمان
رسم بوده - و عدد حروفش بست و هشت - سوم نیم کسج که بآن
کذب طبیعه و فلسفیه را بقید کتابت می آوردند - و بست و هشت حرف
بود * چهارم شاه دبیره که سلاطین و ملوک عجم باستعمال آن حروف
در میان خود شان نامه و پیام می نمودند - و رموز امور سلطنت

خود را بهمان رسم ثبت می کردند - و این رسم خط را از سایر اهل مملکت مخفی و پوشیده می داشتند - تا کسی براسرار امور سلطنت ایشان واقف و آگاه نشود * پنجم هم دبیری و نامه دبیری که دارای سی و سه حرف بود - و این رسم خط مخصوص اصناف عمومی اهل مملکت بوده * ششم راز سهریه که طبقه سلاطین اسرار رموز سلطنتی خود را برعایا باین حروف می نوشتند - و عدد آن چهل حرف که هریک را شانی و صورتی مخصوص و شکلی جداگانه بود * هفتم راس سهریه که بان علم منطق و حکمت می نوشتند - و عدد حروف آن بست و چهار حرف و بعضی با نقاط بودند * و قاعده هجائی که مسمی بزوارشن و تقریبا هزار کلمه بود - داشتند - و این کلمات را هم موصول و هم مفصول می نوشتند - و بهمین کلمات فرقی میان متشابهات می نمودند - این همه رسوم بقرایکه در کتاب الفهرست نوشته است - مذکور شد - چنانچه در زمان سلطنت طبقه فرس که تمامی روی زمین را مسخر کرده - و ترقی و تمدن عمومی ایشان بدرجه علیا رسیده - این مرسومات درمیان آن قوم شریف متداول بود - لیکن بمقتضای زوال آن دولت عظیمه این مرسومات نیز رفته رفته بکلی معدوم و نابود گردید *

فصل سیوم در ذکر حدوث نقاط و حروف معجمه در سلسله اسلام

حدوث نقاط و حروف معجمه را بچند نوع روایت نموده اند - در بدو اسلام اخذ و تحصیل قرأت قرآن شریف واحادیث مقدسه از افواه الرجال بود - که بتأیید تلقین از زبان همدیگر اصفا و حفظ می نمودند - پس چون اسلامیت بکثرت رواج یافت - و سلسله اسلام قوی شد - فرقه اسلامیان بواسطه حروف متشابه الصور مضطرب شدند - قوی هست که اول کسیکه بوضع نقاط اقدام نمود - مرار بود - و حروف معجم را عامر مبتدع گردید - و بقول دیگر ابو الاسود الدؤلی بتلقین حضرت علی رضی الله عنه اینها را رضع نمودند - بعضی می گویند که نصر بن عاصم - و بقول دیگر یحیی بن یعمر - بحکم حجاج بوضع نقاط اقدام نموده بود - اما بحسب ظاهر ز مجمع اقوال استنباط می شود - که باید وضع نقاط در حین ابداع و اختراع حروف بوده باشد - چه بسیار مستبعد می نماید که حروف با وجود تشابه صوری تا زمان جمع نمودن و اصحاف مصحف - عاری از نقاط باشد - و نیز بروایات متعدده و اقوال متکثره این امر بثبوت رسیده - که صحابه کرام رضوان الله علیهم اجمعین - مصحف را از هر چیز حتی از نقاط هم تجرید نمودند - و این

مسئله واضح می نماید که سابقاً نقاط موجود بوده است - و الا
تجربید از نقاط چگونه ممکن باشد ^{لله اعلم} *

فصل چهارم در بیان تاریخ فن خوشنویسی بر سبیل اختصار

آنچه در کتب تواریخ معتبره بنظر رسیده - و طرف یقین
و محمل وثوق است - اینکه در صدر اسلام اول کسیکه بفوشتن مصحف -
دارای هنر بلند - و رتبه ارجمند - و مدارج سعادتمند - و موصوف
بحسن خط بود - و اشعار و اخبار خوش اسلوب - بطرز مرغوب - جهت
ولید بن عبد الملک می نوشت - خالد بن ابی الہیاج بود که
رسم خط او بخط کوفی مشهور آفاق است - و سعد او را باین منصب
مقرر کرده - و او مخترع رسوم دیگر هم بوده است - چنانچه در شرح
العقیده مفصلاً مذکور است - و کتبه سورة مبارکه و الشمس و ضحیها
به آب طلا بطرف قبله مسجد حضرت خاتم الانبیاء علیہ
الصلوة و التثناء نوشته بقلم اوست - و روایت است که حضرت عمر
بن عبد العزیز رض ازو خواہش نوشتن تمام مصحف نمود - پس
مصحفی بنهایت هنرمندی و طرز دانی و تذهیب باتمام
رسانید - و نزد وی برد - چون نظر حضرت عمر ثانی رض بان مصحف
گرمی افتاد - بوسید - و بر سر و چشم مالید - و ملاحظہ بسیار

بامعان نظر در اسلوب نوشتن و طرح جداول و طرز سطوری نمود -
در ادای حق قلم او متعیر آمد - که صله و انعام متجاوز از و هم
و قیاس است - لهذا مصحف را بوی بارداک - و از جمله خوش
نویسان ابو یحیی مالک بن دینار که مولای سامه بن لوی بن
غالب بود - و مصحف را باجرت می نوشت - وفاتش در سال
یکصد و سی هجری وقوع پذیرفت - و از جمله کذاب مصحف که
بحسن خط موصوف بودند یکی خشام البصری و دوم مهدی
الکوفی که در ایام هارون الرشید بوده اند - و نیز از آنجمله ابو حدی
الکوفی بود - که در ایام خلافت معتصم عباسی از نویسندگان بزرگ
و حاذق ترین معاصرین خود بود - و مصحف را بنهایت لطافت
می نوشت - و بعد ایشان جماعتی دیگر ظاهر شدند - از آنجمله ابن
ام شیبان و مسکور و ابو حمیرہ و ابن حمیرہ و ابو الفرج که در زمان
ابن ندیم موجود بوده اند - و آنانکه مصحف را برسم خط محقق
و مشق و امثال آن می نوشتند - ابن ابی حسن و ابن الحضرمی
و ابن زید و محمد بن یوسف الفریابی و ابن ابی فاطمه و ابن مجالد
و شرا شیر المصری و ابن سیر و ابن حسن الملیح و حسن بن الغالی
و ابن حدیدہ و ابو عقیل و ابو محمد الاصفهانی و ابو بکر احمد بن
نصرو پسر او ابو الحسنین بوده اند * ابن ندیم و حاجی خلیفه از قول
ابو العباس احمد بن محمد بن ثوبه نقل نموده اند - که در ایام

خلافت بقوامیه اول کسیکه بفوشتن مصحف مشهور و بحسن خط معروف بود قطبیه بود - که از وفور هنرمندی و حداقت طبعی رسم خط را بچهار نوع استخراج نمود - باشفاق بعض از بعض - و بعد از آن در اوایل خلافت بنی عباس درین فن ضحاک بن عجلان فرید دهر و وحید عصر خوش گشت - و باز دیاد کششهای مرغوب و دلپذیر - عروس خط را زیب و زینت بخشیده - وفاتش در سنه یکصد و پنجاه و چهار وقوع یافت - و سپس از اسحق بن حماد در خلافت منصور و مهدی عباسیان در فن خوش نویسی مشهور و معروف گردید - و مجمعی از طلاب در حلقه درس مشق و تکمیل این فن شریف نمودند - و اسامی ایشان یوسف کاتب او ملقب بلقوة شاعر - و ابراهیم بن المحسن که بر یوسف رتبه برتری چسبته - و شقیو خادم قاسم بن منصور و ثناء کاتبه جاریه این فیوما و عبد التجار الرومی و شعرانی و ابرش و سلیم خادم جعفر بن یحیی و عمرو بن مسعدة و احمد بن ابی خالد و احمد الکلبی کاتب مامون عباسی و عبد الله بن شداد و عثمان بن زیاد العایل و محمد بن عبد الله ملقب بمدنی و ابو الفضل صالح بن عبد الملک تمیمی خراسانی است - و جمعی دارای رسم خط اصلیه مرزونه شدند که عبارات از دوازده نوع رسم قلم است - باین تفصیل قلم الجلیل - قلم السجلات - قلم الدیباچ - قلم الطومار

القلم الكبير - قلم الثلثین - قلم الزنبور - قلم المفتح - قلم الحرم - قلم العهد - قلم القصص - قلم الحرفاج - و این جماعت در اصناف این گونه رسم خط بنهایت مهارت و اقتدار باختراع طرزهای شیرین و اسلوبهای دلنشین شهرت تمام داشتند - انتهی * و تئذیکه طبقه بنو هاشم ظاهر شدند - احداث رسم خط که مشهور بخط عراقی است نمودند - و پیوسته در ترقی دادن آن سعی کما ینبغي می کردند - چون امر خلافت بمامون عباسی دایر شد - محرک صنعت تجرید خطوط گردید - سپس شخص دیگر ظاهر شد - که مشهور به احول معمر که از تمام رموز کتابت مطاع و باخبر و از سایر نکات ماهر بود - پیوسته بمراسم و قوانین خط تکلم می نمود - و مخترع انواع رسوم نوشتن گردید - و بعد قلم المربع - و قلم النسخ - و قلم الریاسی که مخترع آن ذوالریاستین فضل بن سهل است - و قلم الرقاع - و قلم غبار الحلیه این پنج رسم قلم دیگر ظاهر و مشهور شدند - بعد از اینها اسحق بن ابراهیم تمیمی که مکنی بابی الحسین و معلم مقتدر عباسی و اولاد او بود - او هم در ایام عصر خود بهترین کتاب و سرآمد کل - مشهور و معروف بود - و در رسم الخط رساله قالیف کرده - و مسمی بتحقفة الوامق نموده - و اسحق تحصیل این کمالات را از ابن معدان و غلامش ابو اسحق ابراهیم النمس نموده - و این شیوه مرضیه را در میان اقریای خود

جاری داشت - و تمامی خویشان و اولاد او انتساب این کمالات
 نموده گوی سبقت و نیک نامی از معاصرین خود ربنده - خصوصاً
 برادر او ابو الحسن که قدم بقدم و نعل بنعل بمسلک وی پیروی
 نموده - و کذلک پسرش ابو القاسم اسمعیل بن اسحاق بن ابراهیم
 و پسرزاده او ابو محمد القاسم بن اسمعیل بن اسحاق و ذریه او
 ابو العباس عبد الله بن ابی اسحاق - و این گروه رسوم خط را
 بر وجه اتم و اکمل تحصیل نمودند - و در آن عهد و زمان در
 حسن خط و ظرافت نکات کتابت - احدی بپایه ایشان نرسیده -
 و از جمله نویسندگان بنوجه النعجه و ابن مزیر و زنفطی و رایدی
 بوده اند - و ایضاً خوش نویسانی که در سلسله رزرا خوش قلم
 بوده اند - یکی ابو احمد عباس بن حسن و ابو الحسن علی بن
 عیسی که وفاتش در سنه سه صد و سی و چهار وقوع پذیرفت -
 و ابو علی محمد بن علی بن مقله که مولد شریفش هنگام عصر
 در روز پنجشنبه بیست و یکم شوال سنه دویست و هفتاد و دو -
 و وفاتش روز یکشنبه دهم شوال سنه سه صد و بیست و هشت اتفاق
 افتاد - و برادرش ابو عبد الله الحسن بن علی - و مولد شریفش
 اول فجر روز چهارشنبه سالخ شهر رمضان المبارک سنه دویست
 و هفتاد و هشت - و وفاتش در شهر ربیع الآخر سنه سه صد و سی
 و هشت وقوع پذیرفت - و این دو برادر طرح خوش قلمی را
 بعلیا مدارج رسوم ترقی دادند - که بمسبک کتاب سلف بمراتب

احسن و اعلی می نوشتند - و از اولاد ایشان ابو محمد عبد الله
 و ابو الحسن بن ابی علی و ابو احمد سلیمان بن ابی الحسن
 و ابو الحسین بن علی بوده اند - و در خانواده ایشان این طرز
 و سبک خوش نویسی بدرجه رسید که از متقدمین تا متاخرین
 هیچ کس بدرجه ایشان نرسیدند - صاحب کشف الظنون می نویسد
 که ابن مقله اولین کسی است که مبتدع و مخترع رسم خط بدیع
 است - لهذا نام نکویش در دایره حیات تا دامن قیامت باقی
 است - و بعد ازین علی بن هلال معروف بابن البواب ظاهر شد -
 و رسم خط بدیع را بنهایت خوش اسلوبی و بطرزی بسیار مرغوب
 ترتیب داده - در سال چهار صد و سیزده هجری وفات یافت -
 در متقدمین دیده نشد که در نوشتن بآن اسلوب و آبداری قلم کسی
 مانند او یا قرین او بوده باشد - اگرچه ابن مقله اول مخترع این رسم
 است - و فضیلت او بر دیگران بجهت مسبقیت و هم من باب
 حسن خط است - اما ابن بواب این طریقه را تنقیص و تنظیم
 کرد - و بعلمیه تحلی تجلی داد - و کسوت بهجت و طراوت
 پوشانید - و شیخ او محمد بن اسد الکاتب بود - و بعد از ابن البواب -
 ابو الدر ظاهر شد - که نام او یاقوت بن عبد الله الموصلی بود - و در
 سال ششصد و هیجده هجری وفات یافت - و بعد از او ابو الدر یاقوت
 ابن عبد الله الرومی الحموی بود - و در سال ششصد و بیست و شش
 هجری وفات کرد - و بعد از آن یاقوت بن یاقوت بن عبد الله الرومی

المستعصمي بود - وفات او در سال ششصد و نود و هشت هجری واقع شد - و همین یاقوت مستعصمي است - که ذکر خیر او مشهور آفاق در اطباق الرجال الی يوم التلاق نقل هر محفل و نقل هر مجلس است - و بعد از آنها چیزی که در طبقه متاخرین شهرت یافته این شش رسم القلم است که مشهور بثلاث و نسخ و تعلیق و ریحان و محقق و رقايع است - و اشخاصیکه در این فن شریف خصوصاً در این شش رسم قلم سر حلقه نویسندگان عالم - در سلسله بنی آدم بوده اند - ابن مقله - و ابن البواب - و یاقوت - و عبد الله ارفون - و عبد الله صراف - و یحیی صوفي - و شیخ احمد سهروردی - و مبارک شاه سیوفي - و مبارک شاه قطب - و اسد الله کرمانی - اند - و از جمله مشاهیر کتاب در بلاد روم حمد الله بن شیخ الاماسی و پسرش دده چلبی - و جلال - و جمال - و احمد قرة حصاری - و شاگردان او حسن - و عبد الله الاماسی - و عبد الله قریمی و غیر ذلک اند انتهى - ابو الفضل علامی بن مبارک می گوید که در متاخرین مولانا عبد الحی که منشی ابوسعید میرزا بود - در خط تعلیق ید طولی داشت - و مولانا درویش این طرز خط را از او بدرجه اعلی رسانید - اما از منشیان هند هیچکس برابر اشرف خان که از منشیان حضرت شاهنشاهی جلال الدین اکبر غازی بود - نمی نوشت - و خواجه عبد الله صیرفی - و ملا محی شیرازی - و ملا عبد الله آش پز هروی - و ملا ابو بکر - و ملا شیخ

محمود - و خواجه عبد الله مروارید این رسم خط را بهیاء اعلی رسانیدند - چنانچه عیت خوش نویسی ایشان در اطراف و اکناف عالم منتشر گردید - و در زمان امیر تیمور گورگان خواجه میر علی تبریزی از نسخ و تعلیق خط هشتم را ابداع نمود - که آنرا نستعلیق نامند - و از شاگردان او دو کس این رسم را پیشگاه همت والا نژاد گذاشتند - و بر معاصرین خود رتبه تفوق یافتند - یکی مولانا جعفر تبریزی - و دیگر مولانا اظهر - لیکن در این موضوع علامی ایراد نموده و می گوید که خاطر کامل دارد بواسطه آنکه بسا خطوط نستعلیق که پیش از زمان حضرت صاحبقرانی نوشته بودند - بنظر درآمده است - و از خوشنویسان نستعلیق مولانا محمد اربهی است - و سرآمد همه مولانا سلطان علی مشهدی است که خط را درین طرز بدیع بهیاء والا نهاد - اگرچه از مولانا اظهر تعلیم نگرفته - اما از خطوط وی بسا استفاده نموده - و فیض وافر برداشت - و شش کس از شاگردان مولانا درین طرز خط مشهور آفاق شدند - یکی سلطان محمد خندان - دوم سلطان محمد نور - سوم مولانا علاء الدین - چهارم محمد هروی - پنجم مولانا زین الدین عبدی نیشابوری - ششم محمد قاسم شاد بشاه و هر یکی بطرز مخصوص بدربائی گروهی ممتاز گشت - دیگر مولانا سلطان علی شیر مشهدی - و مولانا هجرانی که درین خط رتبه دارند - و بعد از ایشان سر دفتر خوشنویسان نستعلیق مولانا

میر علی هروی است - اگرچه بظاهر شاگرد بی مولانا زین الدین
 نرد - اما از خطوط مولانا سلطان علی استغافه تمام نمود - و از جودت
 و ذهانت خویش - تغییر روش بدیش نموده - تصرفات نمایان یادگار
 گذاشت - یکی از ایشان پرسید - که میان خط شما و خط مولانا سلطان
 چه فرق است - گفت که من هم خط را بکمال رسانیده ام - لیکن
 آن نمکی که در خط مولانا سلطان علی هست در خط من نیست -
 دیگر مولانا ملا محمد حسین تبریزی - و میر سید احمد مشهدی -
 و ملا حسن علی مشهدی - و مولانا شاه محمد نیشاپوری -
 و میر حمزه کاشی - و میرزا ابوالهیم اصفهانی اند - و دیگر کاتب
 جادو رقم مولانا محمد حسین کشمیری است - که در عهد سلطنت
 بادشاه جمجاء جلال الدین محمد اکبر بادشاه غازی مسند کتابت
 مزین بذات شریفش بود آنکس - و دیگر از اشخاص مشهور و کاتبان
 معروف که لوای شهرت در این فن بر افراخته - مولانا میر عماد
 قزوینی - و مولانا عبد الرشید دیلمی - و مولانا میر محمد مومن
 حسینی عرشی - و شاه عزیز الله بخاری - و خلیفه غلام محمد
 دهلوی - و هدایت الله زرین رقم - و مولانا میر محمد صالح کشفی -
 و میر سید علی خان تبریزی جواهر رقم و غیر ذلک هستند -
 که شرح احوال ایشان در ضمن کتاب مذکور است - هَذَا مَا أَرَدْنَا
 أَيْرَادُهُ فِي هَذِهِ الْمَقَالَاتِ - وَاللَّهُ خَيْرُ مَعِينٍ - إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَبِهِ نَسْتَعِينُ -
 وَ آخِرُ دَعْوَانَا إِنَّ الْخَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *

بسم الرحمن الرحيم

در حمد

ای قطعه لطف زیر مشق کرم
 اوراق عطا ز خسروان رقت
 مجموعه رحمت بکنایه گه فیض
 شادابی خط یافت ز جَفَّ الْقَلَمُ

در نعت

چون خاتم اسلام در آورد بدست
 نقش خط نسیم دین اغیار نشست
 شد نستعلیق گویب اعجازش
 بازار زمان ثلث انگار شکست

بر آگاه دلالن خبرت پر روشن است - که این اعجوبه آفرینش
 که او را خط خوانند چون عالم قدیم بی سرو بی است - نه او را
 بدایت است نه او را ذهانت - در هر زمانی هر طایفه روشی خاص
 در نقوش آن پرداخته - چون هندی و یونانی و سریانی و قبطی

و معقلى و عبرى و انگريزى و فرنگى و کشميرى و کوفى و حبشى
و ریحانى و روحانى و غیره - در بعضى کتب - عبرى را بآدم نسبت
کنند - و طایفه بادریس که خط معقلى را ترتیب داده *

در بیان قلم

بدانکه بهترین قلم آن بود که پخته باشد یعنى نه خام بود و نه
سوخته - و نشان پختگی آنست که رنگ بغایت سرخ بود و نه سفید -
و نه در سفیدی زردی باشد و نه در سرخی سیاه رنگ بود - و قلم
ثقیل باشد و محکم - و اندرون او سفید باشد - و رگهای قلم راست
باید - و اگر رگهای قلم راست نباشد - در کثابت لایق و نایق
نیست - و در درازى شانزده انگشت یا دوازده انگشت باشد -
و سطرى آن از سر انگشت کوچک - و اگر سبک و سیاه باشد عمده
نیست * در قلم شش تن بود - سه از آن حسن سه از آن قبیح - سرخ
و سخت و سنگی - و دیگر سبک سست و سیاه * * ابیات *

اولاً میکنم بیان قلم

بشنو این حرف از زبان قلم

قلم سرخ رنگ می باید

نه به سختی چون سنگ می باید

نه سیاه و نه کوتاه و نه دراز

یاد گیر ای جوان ز روی نیاز

معتدل نه سطر نه باریک
اندرونش سفید نى تار یک
نه درو پیچ نه درو تابی
ملک خط را ست نیک اسبابی
گر قلم سخت باشد و گرسست
دست را زین و زان نباید بست
قط اول نکر نمی آید
دویمش گر نکو بود شاید
قط اوسط کنی خطا باشد
گر محرف کنی روا باشد

در بیان ساختن مداد یعنى روشنائى و ترکیب

آن که استادان متقدمین یعنى یاقوت

مستعصمی و غیوه هر یک ترکیب

مرکب بر وضع خود بیان نموده

اگر خواهی که بشناسی سیاهی

بگویم با تو تحقیقش کماهی

سیاهی نزد ما نیکوتر آن ست

که اندر دیده براق و روان است

و لیکن چون سواد دیده باید
که در آبش خلل پیدا نیاید
بداند هر که از اهل تمیز است
که اجزای سیاهی چار چیز است
نخستین زاگ دریم دوده پاک
ولی هم سنگ باید دوده بازاگ
سیوم جزو سیاهی هست مازو
ولی مازو بود هم سنگ هر دو
بود جزو چهارم صمغ خوشترنگ
ولی هر جزو او را ساز هم سنگ
سیاهی چون به پالوده رسائی
ز کریاس لطیفش بگذرانی

چون زاگها عزیز الوجود کمیاب اند اگر نباشد بدل او شب یمانی
کند * شعر *

زاگ سوری سرخ باشد قلعیدیس اسفید دان

سبز قلعند است و باشد زرد زاگ قلعطار

و اچود ترین همه زرد است - مازو را جو کوب در در چندان آب یکشب
بخیسانند - و با زاگ سوده در ظرف آهنی غلیان نمایند که نصفی
باز آید و تقطیر کنند - و در ظرف مزجج یا در سنگ سماق - بضرورت

هاون آهنی و برنجی - بالای دوده و صمغ چکانند و عد ساعت
سحق کنند * شعر *

هم سنگ دوده زاگ است هم سنگ دوده مازو

هم سنگ هر سه صمغ است و انگه روز بازو

ترکیب آنست که دوده بگیرند - و در کاغذ پیچند - و در خمیر گیرند -
و در تنور گرم بر سر خشت پخته نهند - تا که آن خمیر پخته گردد -
و پس از آن بیرون بر آورند - و دوده را در هاون یا کوزهائی آهنی ریزند -
بعد از آن صمغ عربی را در ظرفی کنند - و آب دران اندازند مقداری
که چون بگذارد بقوت غسل بود - پس پاره صمغ حل کرده را در هاون
ریزند - و آن دوده را در آب صمغ خمیر سازند - و بسیار بدسته بکوبند
و بمالند - بعد از آن مازو را بگیرند و بشکنند - و دوچندان آب درو ریزند -
و برگ حفا و برگ مورد از هر یک یکدرم - و همه بر سر مازو ریزند -
و آب مازو و آب زاج و آب چوب بیجاسار ریزند - و یکشنبه روز
بگذارند - و بعد از آن بر آتش نهند و بجوشانند و کفچه زنند *

در بیان روشنائی پایدار

اختراع خوشقویسانست در خط بیشتر

کرده حل این عقده را هر کس برغم یکدگر

تا شود تحریر ابیض متصل هر حرف را

آزرد نقاش نادان را مددای زان بسز

مردمان دیده ور کردند ایجادش بفکر
لیک کوشیدند در اخفا ز اقران بیشتر
چون میسر شد بمن این نسخه از فضل خدا
نعمت حق را فیوشیدم زیاران دگر
دردهام اظهار آن اسرار بر مشتاق خط
تا صدف سان گوش او گردد ز نظم پر گهر
روی کاغذ را بکن آهار و پشتش را مساز
از کمال احتیاط خود چو گل رنگین و تر
بعد از آن بر روی کاغذ مهره کن بر پشت او
تا که از آئینه باشد در نوشتن صاف تر
توتیای سبز را باریک کن چون سرمه سا
حل نما در آب خالص ای گرمی نامور
توتیا یک جزو بسنن روشنائی دان دو جزو
حل در آب توتیا کن روشنی را سر بسر
میدهد تحریر ابیض را مضرت بی شمار
آب ساده در سیاهی گر کنی داخل دگر
گر شوی محتاج اجرای قلم ای نکته دان
گیر آب توتیا کان آب ندهد خود ضرر
بعد از آن بنویس هر چیزی که منظور بود
خط شکسته نسخ یا تعلیق یا خطی دگر

خامه کوزه خانه هم نیست در این خط روا
خشک گردد در نوشتن حرفهایش زود تر
گر ضرر افتد میان شق سر موی گذار
تا مرتب از شکاف او بند افزون گذر
ریزش آن روشنی یکسان بود خوشتر ترا
سرزند تحریر ابیض هر طرف از هر ممر
پارچه لگ را بکن تر بعد از آن با هر دو دست
ده فشارش تا نماید از رطوبت بس اثر
پس دو ته آن پارچه را بر فراز تخته کن
تا که از چین و شکنج ایمن بود او سر بسر
یک ته دیگر سر بالای آن کن پارچه
خشک و نازک در قماش از جنس محمودی دگر
در میان آن ته باریک نه مکتوب را
تا در آید نصف زیر و نصف دیگر بر زیر
ربع ساعت کن توقف یا که از قرآن بخوان
نصف سی باره بطور ناظران دیده ور
یا ز آب و یا ز لب تر کن سر انگشت را
نه به پشت خط که تحریرش چنان شد جلوه گر

چون نمایان شد ترا تحریر رنگی خشک کن
 و نمایان نیست دیگر مبر کن لمح البصر
 بعد از آن بر پشت کاغذ رنگ کن از رنگها
 احمر و اصفر کبود و سبز عنابی دگر
 بهر این تحریر ابیض سالها کردم تلاش
 تا بسعی آمد سر این رشته در دستم دگر
 در بیان و در نوشتن فرق بسیار آمده
 میشود از تجربه معلوم بر اهل هنر
 سالها این راز مخفی بود در خاطر مرا
 تا ز چشم مردمان این جنس باشد مستتر
 هیچ کنهی بهر این تحریر نتوانم نهفت
 زانکه دنیا فانی و باقیست علم داد گر
 گر تو کوشی در خطا از خویش دان سهو القلم
 و رفه من نفهفته ام این راز ای فرخنده فر
 لیک می باید ترا از بهر این عقل تمام
 تا نه بینی شام را از نقص بینائی سحر
 کثرت گفتار می باشد بخاطرها گران
 زین سبب کرده علی اشعار خود را مختصر

در ذکر خوشنویسان

ضیاء الحق حسام الدین چلبی مرید (۱) مولوی روم بود -
 نستعلیق کفایت خوب میفرمود - و خوشنویس عصر خود
 بود *

(۱) جناب مولانا حسام الدین چلبی - که نام اصلی ایشان حسن
 ابن محمد بن حسن بن اخي توك بوده - بموجب ذکر تذکره دولتشاه -
 صفحه ۱۹۵ - مرشد جناب مولانا جلال الدین رومی بوده است - چنانچه
 می نویسد - که در آخر جناب مولانا روم دست ارادت در دامن تربیت شیخ العارف
 المحقق چلبی حسام الدین قونیه زده - و مرید او شد - و مولانا کتاب مثنوی را
 باشارت چلبی حسام الدین می گوید من المثنوی المعنوی المولوی
 ای ضیاء الحق حسام الدین بیار این سیوم دفتر که سنت شد سه بار
 مدتی این مثنوی تأخیر شد مهلتی بایست تا خون شیر شد
 و اما در تذکرهاي متعدده دیگر برخلاف این مسئله است چنانچه شمس الدین
 احمد افلاکی - در کتاب خود المسمی بمناقب العارفین که باشاره مرشد خود
 مولانا عارف چلبی پسر زاده جناب مولانا روم در شرح حالات مولانا و اولاد
 و اتباع ایشان در سده هفصد و پنجاه و چهار تصنیف نموده - چنین ذکر مینماید -
 که حسام الدین چلبی یکی از مریدان خاص جناب مولانا روم و محرم را
 و در هرکار یار و مددگار او بوده است - و این قول اصح می نماید - وفات
 حسام الدین چلبی بموجب ذکر سفینه الاولیا - صفحه ۱۰۹ - در سده
 ششصد و هشتاد و سه هجری وقوع پیوسته - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ
 ۱۲ مصحح *

سید ذوالفقار^(۱) در عهد سلطان محمد خوارزم شاه شاعر
و خوشنویس بود *

خواجه همام^(۲) در وقت آتابک محمد شاهزاده^(۳) ممدوح
شیخ سعدی باوجود فضیلت خوشنویس بود - و آتابک محمد
شاهزاده نیز با وصف علم و فضل چند خط را بمرتبه کمال رسانیده *

(۱) در مسئله روزگار سید ذوالفقار که نام اصلی آن بزرگوار سید
قوام الدین حسن بن صدر الدین علی است - تذکره نویسان اختلاف نموده اند -
چنانچه در تذکره دولتشاه صفحه ۱۳۱ و هفت اقلیم مذکور است - که ظهور
سید مغفور در روزگار دولت سلطان محمد بن تکش خوارزم شاه (که از سنه
پانصد و نود و شش الی سنه شش صد و هفده سلطنت داشت) بوده است -
و بموجب عرفات العاشقین و انشکدگ آذر - سید مرحوم بواسطه آن قصیده
غزلی المسمی بمفاتیح الکلام فی مدایح الکرام که در مدح صدر اعظم محمد
الماستوری وزیر شیروان انشاء کرده بود - سفارشی از وزیر مذکور در دست داشته
در عراق بخدمت یوسف شاه آتابک لر رسید - و در چوک ملازمان سلطان
منسلک گردید - و وفات آن سید عالی قبار در سنه شش صد و هشتاد و نه وقوع
یافت رَحِمَهُ اللّٰهُ عَلَیْهِ ۱۲ مصحح *

(۲) بر حسب ذکر تذکره دولتشاه - صفحه ۲۱۹ - خواجه همام الدین
از جمله شاگردان خواجه نصیر الدین طوسی است - و از اقربان مولانا قطب الدین
علامه شیرازی است - و در شهر سنه ثلاث عشر و سبع مائه وفات یافت -
و در تبریز آسوده است و خانقاه او معین است ۱۲ مصحح *

(۳) سلطنت آتابک ابوبکر بن سعد بن زنگی ممدوح شیخ سعدی
عَلِیْهِ الرَّحْمَةُ از سنه ششصد و بیست و سه الی سنه ششصد و پنجاه و هشت
بوده است - حبیب السیر - جلد دوم - جزو چهارم صفحه ۱۲۹ * ۱۲ مصحح *

سیف الدین اسفرنگی^(۱) مرد صاحب علم و صاحب سخن بود -
و چند خط را خوب می نوشت - و در زمان سلطنت چنگیز خان
و اولادش خط نستعلیق و رقاع رواج یافت - و سیف الدین اسفرنگی
خوشنویس عهد سلطان سنجر است *

نظام الملک^(۲) وزیر همعصر عمر خیام و حسن عباچ -
صاحب دفتر - خوشنویسی گذشته که باوجود علم و هفت و سیاق -
خط نستعلیق و رقاع بکمال خوبی مینوشت *

خواجه نصیر الدین طوسی^(۳) در هر علم صاحب کمال بود - و در
جمیع خطوط ید طولی داشت و خوشنویس بود - در روزگار هلاکو خان
مختار شده بالکل قلاع ملاحظه فتح کرد - چنانچه درین باب خود گوید *

(۱) حالات مولانا سیف الدین اسفرنگی در تذکره دولتشاه مطبوع یوزپ
در صفحه ۱۲۹ مذکور است - و سلطان سنجر از سنه پانصد و یازده هجری
الی سنه پانصد و پنجاه و دو سلطنت نمود - حبیب السیر جلد دوم -
جزو چهارم صفحه ۹۷ * ۱۲ مصحح *

(۲) نظام الملک ابوعلی الحسن در سنه چهارصد و هشت متولد
شد - و در سنه چهارصد و هشتاد و پنج وفات کرد - برای تفصیل احوالش
حبیب السیر جلد دوم - جزو چهارم - صفحه ۹۰ ببینید ۱۲ مصحح *

(۳) خواجه نصیر الدین طوسی تولدش در طوس در سنه شش صد و
هفت و وفاتش در سنه ششصد و هشتاد و دو وقوع یافت - برای تفصیل احوالش
فوات الوفيات جلد دوم صفحه ۱۴۹ و روضات الجنات فی احوال العلماء
و السادات صفحه ۶۰۵ ملاحظه کنند ۱۲ مصحح *

* رباعي *

سال عرب چو ششصد و پنجاه و چار بود
روز دوشنبه اول ذیقعده بامداد
خور شاه بادشاه سماعیلیان ز تخت
برخواست پیش تخت هلاکو بایستاد

سلطان اویس (۱) بادشاهی لطیف طبع هفرمند نیکرم نظر
عالم و شاعر بود - بقلم واسطی چنان قطعه خوش خط و صورت دلکش
مینوشت - که خطاطان نامی و مصوران آن عصر حیران ماندندی *
خواجه عبد الحی منشی سر دفتر و در خوشنویسی سرآمد
روزگار بوده - تربیت یافته و شاگرد سلطان اویس است *
ملک معز الدین محمد غوری (۲) پادشاه هفرمند قدر شناس
خوشنویس قوی دست جلدنویس بوده *

(۱) ذکر حالات سلطان اویس مفصل و مشروح در حبیب الشیر مجلد سوم
در جزو اول صفحه ۱۳۶ مذکور است - و - ملطت از از سنه هفت صد و
پنجاه و هفت الی هفت صد و هفتاد و شش بوده - و این مضمونیکه مصنف
درباره سلطان اویس و خواجه عبد الحی ذکر می نماید از تذکره دولتشاه
(مطبع یورپ از صفحه ۲۹۲) اخذ نموده است ۱۲ مصحح *
(۲) معز الدین محمد بن سام غوری از سنه پنج صد و شصت و نه
تا سنه شش صد و دو سلطنت کرد ۱۲ مصحح *

عبید زاکانی (۱) مرد هفرمند و فاضل و شاعر و خوشنویس
گذشته - کتابی در علم معانی و بیان و قطعه های خوشخط بنام شاه
ابو اسحق درست کرده میخواست تا آن نسخه و قطعه ها بعرض
حضور در آرد - مردمان حضور گفتند که اینوقت مسخره آمده و شاه
بدو مشغول است - عبید تعجب نمود که هرگاه تقرب سلطان
بمسخرگی میسر گردد - و هزالان مقبول و علما و هفرمندان و شاعران
محبوب و منکوب باشند - چرا باید که کسی برنج و محنت تحصیل
علم نماید - به مجلس شاه ابو اسحق نرفته بازگشت - و مترنم باین
رباعي گشت *

در علم و هنر مشو چو من صاحب فن
تا نزد عزیزان نشوی خوار چو من
خواهی که شوی قبول ارباب زمن
کنک آور و کنکری کن و کنکرة زن

آل مظفر (۲) حاکم شیراز و فارس بادشاهی مستعد و هفرمند

(۱) خواجه عبید زاکانی در دربار شاه ابو اسحق حاکم شیراز و فارس
که از دست محمد بن مظفر حسب روایت دولتشاه - صفحه ۲۹۳ - در سنه
سبع و اربعین و سیمانه و حسب الذکر قوایع معتبره در سنه ثمان و خمسين
و سیمانه کشته شد - موجود بوده - برای تفصیل احوالش تذکره دولتشاه
مطبوع یورپ صفحه ۲۸۸ ملاحظه کنند ۱۲ مصحح *
(۲) مبارز الدین محمد بن مظفر از سنه هفتصد و سی و نه تا سنه
هفتصد و پنجاه و نه سلطنت کرد - و این حکایت سید زاده را دولتشاه نیز
در صفحه ۲۹۴ ذکر کرده ۱۲ مصحح *

و خوشنویس بود - چند خط می‌نوشت - حکایت کفند که روزی سلطان مظفر در مکتب در آمد که سیدزاده بکتابت مشغول بود - پرسید که این کودک پسر کیست - گفتند که پسر سید عضد است - دید که جمال با کمال و فراستی زیبا و کلامی موزون دارد - معلم را پرسید که در مکتب کدام کودک بهتر می‌نویسد - عرض کرد این سیدزاده سید جلال نامی - محمد مظفر - سید جلال را طلب فرمود - و گفت : بنویس تا خط ترا تماشا کنیم - سید بدیهه این قطعه نظم کرد - و کتابت خوشخط نموده بدست سلطان داد * * قطعه *

چار چیز است که در سنگ اگر جمع شود
لعل و یاقوت شود سنگ بدان خارا ئی
پاک طینت و اصل گهر و استعداد
تربیت کردن مهر از فلک مینائی
در من این هر سه صفت هست ولی می باید
تربیت از تو که خورشید جهان آرائی

محمد مظفر در حسن خط و زیبایی شعرو قابلیت سیدزاده حیران بماند - و سید عضد را گفت که این پسر صاحب فضیلت است - و او را در ملازمت خود گرفت - و سید عضد روزگار محمد مظفر وزیر بود *

شاه منصور^(۱) بادشاه ایران بادشاه قبی شوکت و شجاعت

(۱) سلطنت شاه منصور بن سلطان مظفر از سنه هفتصد و نود تا سنه هفت صد و نود و پنج بوده - برای تفصیل احوالش حبیب السیر - جلد سوم - جزو دوم صفحه ۴۰ ملاحظه کنند ۱۲ مصحح *

در علم و هنر صاحب کمال گذشته - هفت خط را بخوبی می‌نوشت - و هرچه می‌نوشت دلچسپ می‌نوشت - شاه مذکور ممدوح خواجه حافظ شیرازی^(۱) است *

(۱) خواجه علیه الرحمۃ نظمهای چند - چون سلک لالی منثور - در مدح شاه منصور دارد - از آنجمله چند بیت که بوزن مثنوی بنظمین اشعار نظامی قدس سره گفته درین مورد ذکر می‌نمائیم * * اشعار *

مین تا بود مظهر عدل و جور * فلک تا بود مرتع جدی و نور
خدایو جهان شاه منصور باد * غبار غم از خاطرش دور باد
بعهد الله ای خسرو جم نگین * شجاعی بمیدان دنیا و دین
بمنصوبیت در جهان رفته نام * که منصور باشی بر اعدا تمام
و نیز در غزل که مطلعش رشک مطلع آفتاب است بطریق تمثیل آورده *

یسا که رایت منصور بادشاه رسید * نوید فتح و بشارت بهیرو ماه رسید
و در مسئله سنه وفات خواجه علیه الرحمۃ اختلاف است - چنانچه در تذکره دولتشاه - صفحه ۳۰۸ مذکور است که وفات خواجه حافظ در شهر سنه ۷۰۴ و تسعین و سبعه مائه بوده - و در لب القوارخ و خلاصه الاخبار بموجب عدد خای مصلی وفات ویرا در سنه هفتصد و نود و یک ذکر نموده اند - اما آنچه درست و بتحقیق پیوسته اینکه بطریق تعمیه در اعداد تلمه خای مصلی در سنه هفتصد و نود و دو وفات ایشان وقوع یافته - و همین تاریخ را در تفهات الانس صفحه ۷۱۵ و حبیب السیر جلد سوم جزو دوم صفحه ۳۸ و خزانه عامره صفحه ۱۸۱ و کشف الظنون جلد سوم صفحه ۲۷۲ ذکر نموده اند ۱۲ مصحح *

خواجه مير علي تبريزي^(۱) از نسخ و تعليق خط هشتم ابداع نمود - که آنرا نستعليق گویند - و آن تمام دور ست - بیشتر هم خط

(۱) قاضي نور الله شوسري در مجالس المومنين اشعاري چند که مشتمل بر حالات مولانا مير علي تبريزي است - از رساله منظومه مولانا سلطان علي مشهدي نقل کرده - كَتَمِيمًا لِلْفَائِدَةِ - درينجا درج شد *
مثنوي

نسخ و تعليق گر خفي و جلي است * واضح الاعمال خواجه مير علي است
حسبش بود با علي ازلي * نسبش نیز ميرسد بعلي
تا که بود ست عالم و آدم * هرگز اين خط نبود در عالم
وضع فرمود او ز ذهن دقيق * از خط نسخ ووز خط تعليق
نی کلکش از آن شکر ریز است * کاملش از خاک پاک تبریز است
نکني نفي او ز ناداني * بی ولایت نبوده تا داني
کاتبانی که کهنه و نویند * خوشه چينان خرمن اویند
در جمیع خطوط بوده شگرف * ز استادان شنیده ام اين حرف
خط پاکش چو شعر او موزون * هست تعريف او ز حد افزون
بد مفاخر بمجمع الاضال * شيخ شيرين مقال شيخ کمال
آنکه شعورش چو میوه های خجند * هست شیرين تر از نبات و ز قند
همه رفتند ازین جهان خواب * رخ نیفتند در نقاب خواب
به روشن زانچه خوانم و دانم * روح الله روحهم خوانم
در مرآت العالم نوشته که مولانا تبريزي معاصر کمال خجندی المثنوي سده
ثلاث و ثمانمائه بوده است - و شریزه از حالات وی نیز در آئين اکبري
جلد اول صفحه ۱۱۴ مذکور است ۱۲ مصحح *

نستعليق میذوشدند - لیکن این مورد بزرگوار قواعد در خط نستعليق
مقرر نموده - و نزاکتی بهم رسانیده - و از شاگردان او دو کس کار پیش
دستی بردند - یکی مولانا جعفر تبريزي - و دومی مولانا اظهر -
در زمان امیر تیمور صاحبقران خواجه مير علي شهرت پیدا کرده *
میر علي هروي - و ملا مير علي شیرازی - و مير علي خراساني -
دو سه اشخاص دیگر خوشنویسان هم نام در زمان امیر تیمور صاحب قران
گذشته اند - نوشته هریک بنظر درآمده - بوضع علیحده علیحده -
قوت دست و رویه هر همه داشتند - خواجه مير علي در عهد امیر
صاحب قران زیاده از جمیع خوشنویسان شهرت داشت * تاریخ وفات *

سلطان تمبر آنکه مثل او شاه نبود

در هفتصد و سی و یک آمد بوجود

در هفتصد و هفتاد یکی کرد خروج

در هشتصد و هفت کرد عالم پدرود

هفتاد و دو سال و یک ماه و هجده روز عمر یافت * جهانگیر سلطان^(۱)

و عمر شیخ سلطان^(۲) - و میران شاه گورگان^(۳) - و میرزا شاه رخ

(۱) غیاث الدین جهانگیر در سنه هفتصد و هفتاد و هفت وفات

کرد ۱۲ مصحح *

(۲) عمر شیخ در سنه هفتصد و نود و هفت دنیا را وداع

نمود ۱۲ مصحح *

(۳) جلال الدین میوان شاه از سنه هشت صد و هفت الی سنه

هشت صد و ده در آذربایجان و عراق حکمرانی کرد - و در همان سال تخت

سلطنت را پدرود نمود ۱۲ مصحح *

بهادر^(۱) هر چهار پسر امیر تیمور شجاع و شاعر و خوشنویس صاحب علم و هنر بوده اند * و از بادشاهان عصر که هفت قلم دران عصر بوده - سلطان السلطان احمد بغداد - خلف سلطان اویس جلایر که به شش هفت قلم نوشتی - قبل از وصول حضرت صاحب قران سلطان احمد این قطعه گفت - و از دست خود بهفت قلم به خوشخطی کامل نوشته نزد صاحبقران فرستاد * * قطعه *

گردن چرا فهیم جفائی زمانه را
زحمت چرا کشیم بهر کار مختصر
دریا و گوه را بگذاریم و بگذریم
سیمرغ وار زهر پر آریم خشک و تر
یا با مراد بر سر گردون فهیم پای
یا مرد وار در سر همت کنیم سر

میران شاه و شاهزاده میرزا خلیل بموجب ارشاد امیر جواب شافی نظم کرده - و بخوشخطی تمام فوراً درست نموده نزد احمد بغداد فرستاد - و آن اینست *

(۱) میرزا شاهرخ در خراسان و مازندران و سجستان در سده هشت صد و هفت ایالت داشت - و از سده هشت صد و هفده در شیراز و اصفهان و غیر ذلک فرمانفرمایی نمود - و در سده هشت صد و پنجاه راه سفر آخرت پیش گرفت ۱۲ مصحح *

* قطعه *

گردن بنه جفائی زمان را و سر میبیم
کار بزرگ را نتوان داشت مختصر
سیمرغ وار از چه کنی قصد کوه تاف
چون صعوه خورد باش و فرویز بال و پر
بیرون کن از دماغ خیال محال را
قا در سر سرت نبرد صد هزار سر

شاهزاده بایسنغر^(۱) بن شاهرخ میرزاد علم و هنر خوشنویسی گوی از اقوان ربنوده - و شش قلم نوشتی - در هنرمندی و هنرمند نوازی شهر آفاق و خط و شعر در روزگار او خیلی رواج یافت - گویند چهل کاتب خوشنویس در کذاب خانه او بکتابت کلام الله و کتب فارسی و عربی و ترکی مشغول بودی - و مولانا جعفر تبریزی - سرآمد کذاب و رئیس الکاتبین دربار وی بوده - بعد از خسرو پرویز چون بایسنغر سلطان کسی بعشرت و تجمل معاش نکرد - و شعر عربی و ترکی و فارسی نیکو گفتی * * و لہ *

گدائی کوئی او شد بایسنغر
گدائی کوئی خوبان بادشاه است

(۱) شاهزاده بایسنغر در سده هشت صد و سی و هفت بدار باقی

شفاوت ۱۲ مصحح *

سلطان ابراهیم^(۱) از نبایر تیمور - ابن شاه رخ میرزا فهیم و ذکی و خوشنویس و شاعر و در علم سیاق سرآمد زمانه - قانون دفاتر فارس بخط خود نوشته - و خطوط فارسی و عربی بکمال رسانیده که نقل خط یاقوت مستعصمی کردی - و مبصران آنها بخواهش خریدند - شاهزاده مذکور مولانا شرف الدین علی یزدی را طلبیده زر خطیر صرف کرده درخواست تاریخ تیموری نموده - و مولانا در وقت پیری آن کتاب بیاس خاطر شاهزاده تالیف نموده - به ظفر نامه موسوم ساخت *

مولانا کاتبی - نام او محمد است و مولد و منشای او قریه طرق و راوش بوده که از اعمال ترشیز است - در ابتدای حال به نیشاپور آمده - در خطاطی و خوشنویسی قدرت کمال داشت - و بسبب خوشنویسی تخلص او کاتبی است - از جهت ناقدردانی از تراکه ناخوش گشته این قطعه در حق اسکندر بن قرايوسف گفته *

قطعه *

زن و فرزند ترکمانرا گاد * همچو مادر سکندر بد رای
آنچه ناگاده مانده بود از وی * دادگادن بلشکر چغهای

(۱) سلطان ابراهیم در بلغ از سنه هشت صد و دوازده تا سنه هشت صد و هفتده مالک انسر و دیهیم بود - و در لرستان در سنه هفت و هفت نیز مالک الرقاب گشت - و در سنه هشت صد و سی و هفت رخت سفر آخرت بست ۱۲ مصحح *

مولانا در اواخر عمر در شهر استرآباد اقامت نموده - و مرقد مولانا محمد کاتبی^(۱) نیز در خطه استرآباد است *

مولانا سیمی در شش خط مهارت داشت - در هر فن مرد مستعد صاحب کمال - اول در نیشاپور بودی - بعد از آن در مشهد مقدس رضوی ساکن شد - و بعهد علاء الدوله شاهزاده بن بایسنغر - مولانا سیمی^(۲) در یکشنبه روز سه هزار بیت نظم کرده - و بطور کتابت خوشنویسانه نوشته - و در آن معرکه خاص و عام مشهد جمع بودند - و نقاره و دهل میزدند - نه بقضای حاجت برخاست - و نه طعام خورد - و نه خواب کرد *

یعنی واسطی^(۳) در فن خطاطی صاحب کمال مشهور است - و در شاعری و علم فقه یگانه دهر - بروزگار خاقان مغفور شاهرخ

(۱) وفات مولانا کاتبی در سنه هشت صد و سی و هشت اتفاق افتاد - برای شرح حالش تذکره دولتشاه صفحه ۳۸۱ - و خزانه عامره - صفحه ۳۸۵ - و حبيب السیر - جلد سوم - جزو سوم - صفحه ۱۴۹ ملاحظه فرمایند ۱۲ مصحح *
(۲) این واقعه را تذکره دولتشاه در صفحه ۴۱۳ نیز ذکر کرده و باقی شرح حالش نیز در آنجا مذکور است ۱۲ مصحح *

(۳) یعنی واسطی مشهور بمولانا یعنی سبیک نیشابوری است - وفاتش بموجب ذکر حبيب السیر در سنه اثنین و خمسين و ثمانمائة اتفاق افتاد - شرح حالات وی در تذکره دولتشاه - صفحه ۴۱۷ - و حبيب السیر جلد سیوم - جزو سیوم - صفحه ۱۴۸ مفصل است ۱۲ مصحح *

سلطان بفضل و استعداد شهرت یافت - خصوصاً در علم شعر و خط صاحب فن بوده است - و چند کتاب بنظم آورده - و کتاب اسراری و خماری تألیف نموده - و سخنان اکابر و اسناد انرا بتضمین در آن نسخه آورده - و این بیت از آن جمله است *

* شعر *

مکن اسرار خالص را به قند و زعفران معجون
به رنگ و بوی و خال و خط چه حاجت روی زیبا را

مولانا سلطان علی مشهدی در خط نستعلیق مشهورتر از آنست که احتیاج نوشتن تعریف باشد - در مشهد مقدس بتعلیم خلائق پرداخت - مرد مرتاض و متورع بود - و شعر هم میگفت - و این ابیات ازوست *

مرا عمر شصت و دو شد بیش و کم
هنوزم جوان ست مشکین قلم
توانم نوشتن خفی و جلی
هنوزم که العبد سلطان علی

و این شخص بزرگ از همه بهتر بود - اگرچه باین نام چند کس خطاطان دیگر هم - مثل سلطان علی فانی - و سلطان علی تبریزی - و سلطان علی خراسانی - و سلطانعلی قزوینی و غیره گذشته اند - چنانچه خط آنها در مرتعات بقید کتبه بنظر در آمد - و از سلطان

علی مشهدی (۱) رساله در قواعد فن خط بطور شعر قدما در تمام هند و مشرق و مغرب مشهور و معروف است *

* شعر *

حَبَّذَا کَاغِذَ سَمَرْتَنَدِي
مَكْنَشْ رَا اَکْرَ خَرْدَمَنَدِي
کَاغِذِي بَهْتَرُ از خَطَائِي نِیست
حاجت آنکه آزمَائِي نِیست

میر علی الکاتب از سادات هرات است - نام پدر وی محمود که متخلص برفیقی است - و میر علی شاگرد سلطان علی بوده - جامع جمیع علوم - در عربی و فارسی و شعر دخل تمام داشت - شاعر نازک خیال است - مجنون تخلص می کرد - چندی در بخارا نیز سکونت کرد - چنانکه خود میفرماید *

* قطعه *

عمری از مشق دوتا بود قدم همچون چنگ
تا که خط من بیچاره بدین قانون شد
طالب من همه شاهان جهان اند و مرا
در بخارا جگر از بهر معیشت خورن شد

(۱) وفات مولانا سلطانعلی مشهدی بموجب ذکر مرآت العالم در سنه نهصد و دو بوده - اما در حبیب السیر وفاتش در سنه نهصد و نوزده مذکور است - و الله اعلم - و تفصیل حالاتش در حبیب السیر جلد سوم - جزو سوم - صفحه ۴۳۳ و مجالس المؤمنین ملاحظه کنند ۱۲ مصحح *

سوخست از غصه درونم چه کنم چون سازم
که مرا نیست ازین شهر ره بیرون شد
خوشنویسان جهان ساغر عشق نوشند
ساغر عیش مرا بین که سراسر خون شد
حسن خط بهر خلاصی ز جفون می جستم (۱)
و که خط سلسله پای من معجون شد

و این معما باسم مهدی از منظومات اوست * * معما *

خوش آنکه بعشق مبتلا گردیده
بیگانه ز خویش و اقربا گردیده
یکبارگی از قید خرد و ارسته
در میکده ها بی سرو پا گردیده

همراه عبد الله خان اذیک بسیار ماند - و گویند به آستادی پسرش
مومن خان سوافرازی داشت - لیکن آب و هوای بختارا موافق طبع
نیامده - و از آنجا به بهانه سفر بلاد برآمده - گلشن خط را رنگ
و بوی تازه و رونق بی اندازه داده - مشام عالم را از ریاض و ریاحین خط
خود معطر ساخت * و در اصول و صفا از همه خوب تر نوشت -

(۱) در مجالس المؤمنین این مصرع چنین مذکور است *

مصرع

این بلا بر شوم از حسن خط آمد امروز * مصحح *

خوشنویسی مثل خواجه میرعلی (۱) که نزد بعضی واقع الامل
است - و میرعلی الکاتب تصور کردن وهم و خیال - و خطاطی چون او
پیدا شدن محال - خط آنها ضرب المثل است - که هرچیز خوب را
قطعه میرعلی گویند - هر کتابی و هر مرقعی که می نوشتی تاریخ
اتمام را خود نوشتی و گفتی - لیکن نوشته سندی این بزرگ
بهم رسیدن خیلی دشوار است - مرقعی که جهانگیر بادشاه از شوق
خود درست کرده بود - گویا باغ بهاری بود - سندی و صحیح مع کتبه
سید ملاحظه شد - مردم در اکثر نوشته نام بزرگان و رفگان نوشته
خلق را در وهم انداخته اند - و این اتمام تاریخ مدرسه بخارا از وصت *

* قطعه تاریخ *

میر عرب قطب زمان غوث دهر

ساخت چنین مدرسه بوالعجب

(۱) مراد ازین خواجه میرعلی - علی بن هلال الکاتب المشهور باین
بواب است - این خلکان در وفیات الاعیان جلد اول - صفحه ۳۷۶ (مطبوعه
ایران) گفته که در تاریخ وفات وی اختلاف است - برخی بر آنند که در سال
چهار صد و بیست و سه وفات کرد - و بعضی گفته اند که وفات او در
جمادی الاول از سال چهار صد و سی و سه بود - و در بغداد مدفون گردید -
و همین اختلاف را نیز در مجالس المؤمنین قاضی نور الله شوستری ذکر
نموده - شرح حالات او را در این خلکان در صفحه مذکور هرکس بخواند
ملاحظه فرماید ۱۲ مصحح *

بوالعجب این است که تاریخ او

۹۴۲

مدرسۀ عالی میسر عرب

قواعد خطوط سبعه را برای شاهزاده سلطان مظفر منظوم ساخته -
در آنجا داد سخنوری داده - چون تعریف خط خود را نیکو گفته -
و احاطۀ اشعار رنگین او را در این مختصر گنجایش ندیده - بر چند
بیتی از دیوانش اکتفا کرده *

* مثنوی *

شاعر نادر سخن و ساحرم
در فن خط نیز بسی ماهرم
فیض مسیحا ز دم می چکد
آب حیات از قلم می چکد

* رباعی *

تا کلک نوشتن تو اعجاز نماست
بر معنی اگر لفظ کند فاز بجاست
هر دایره ترا فلک حلقه بگوش
هر مدّ ترا مدّت ایام بهاست

* رباعی *

هر کس که به صفحۀ خطم دیده گشاد
دل بر خط دلبران مهوش نهاده
در عالم خط منم مستم امروز
آستادان را چنین خطی دست نداد

* قطعه *

الا ای بی نظیر خطّ خط
کسی نفوخته از تو در جهان به
چو از کلک تو گردد دال مرقوم
ز دور زلف و قدّ دلبران به

* قطعه *

چشم صاد و زلف دال و قدّ الف
طوره لام است و دهان میم مراد
کلک آستاد ازل زین پنج حرف
مدّ آلم بر روی جان ما نهاد

* قطعه *

مرا اگر تو ندانی عطاردم داند
که کیستم من و از کلک من چه کار آید
هزار سال ببايد که تا بباغ هنر
ز روی دانش چون من گلی بیاراید

* قطعه *

چند در وادی خط میکنی ابدل تگ و پوی
بشنو این نکته و چون من بفشمن فارغ بال
پنج چیز است که تا جمع نگردد باهم
هست خطّاط شدن نزد خرد امر محال

قوت دست و وقوفی ز خط و دقت طبع
طاعت محنت و اسباب کتابت بکمال
گر ازین پنج قصور نیست یکی را حقا
دهد فائده گر سعی نمائی صد سال

گویند بر دربان عطاری نشست - شخصی درخواست مفردات کرد
فوراً قلم را تراشیده همان دم بسرعتی تمام نوشت - که اول تا آخر
تربود - و ری با اکثر یاران میگفتی - که هر چند خط من از خط
سلطان علی فایق است لیکن آن نسکی که خط او دارد در خط من
نیست - زهی انصاف و منصفی که بزرگان از حق نمیگزینند (۱) *

دارا شکوه (۲) پسر شاهجهان بادشاه شاگرد عبدالرشید
آقا است - باوجود اشغال امور شاهزادگی و دیگر علوم - برویه آقا
عبد الرشید شاید کسی مثل او نوشته باشد *

(۱) در تذکره شمع انجمن - میر علی کاتب معینون را معاصر جامی
گفته - و در مرآت العالم مذکور است که وفاتش در سنه نهصد و بست چهار
اتفاق افتاد - اما اصح اقوال اینکه وفاتش تقریباً در سال نهصد و پنجاه واقع بوده -
و از مصنفات او دو کتاب یکی المسمی برسم الخط و دیگر المسمی بخط و مواد
در کتابخانه مبارکه برث میوزیم موجود است - و در حبیب السیر - جلد سوم -
جز و سوم در صفحه ۳۵۰ اشاره در حالات او تحریر نموده ۱۲ مصحح *

(۲) وفات شاهزاده دارا شکوه در سال یکهزار و شصت و نه هجری وقوع

یافت ۱۲ مصحح *

میر حاجی پسر خوانده آقا عبد الرشید که خیلی متوجه
حالش بودند - و عزیز و محترم میداشتند - نستعلیق بطور آقا خوب
می نوشت - اکثر نقل خط آقا نموده است - گویا آقا نوشته است -
از کتبه معلوم میشد که نوشته میر حاجی است *

سعیدای محمد اشرف از شاگردان رشید آقا عبدالرشید بود -
نوشته اش برویه آقا خیلی زیبردست بنظر در آمده *

مولائی شاعر از شاگردان آقا گذشته - هم در خفی و هم در
جلی بسیار خوب رویه استاد می نگاشت *

چندر بهان منشی (۱) و سج بهان از شاگردان آقا عبد الرشید
در نستعلیق بودند - و خط شکسته از کفایت خان تحصیل نمودند -
در هر دو خط یمنا گذشته اند - مشق و قطعه و کتابت هر دو
توده توده از نظر گذشته *

خواجه نامی از شاگردان آقا عبد الرشید در نوشتن خط نستعلیق
بکمال قوت و شیرینی سرآمد همعصران خود بوده - اکثر کتابت
و خط و قطعه ها نوشته او دیده شد *

(۱) چندر بهان متخلص ببرهن و مصنف چهارچمن حسب ذکر مرآت
جهان نما در سال هزار و شصت و هشت و مطابق قول صاحب تذکره شمع انجمن
صفحه ۹۲ در سنه هزار و هفتاد و سه وفات کرد ۱۲ مصحح *

عبد الرحمن فرمان نویس شاگرد آقا عبد الرشید بوده - قطعه‌ها
و نوشته خفی او دیده شد - لیکن در فرمان زبردست خیلی
معلوم میشود *

عبد الرحیم فرمان نویس از قلامذۀ آقا عبد الرشید - برویۀ
آقا فرمان زبردست می نوشت - در قطعه و فرمان متانت در خطش
از دیگران زیاده یافته شد *

عبد الکرم نبیره عبد الرحمن فرمان نویس نیز از آن دوره است -
نوشته این بزرگ زبردست و دلچسپ است - نوشته‌های او بسیار
دیده شد - و قطعه نوشته بی ساخته او نزد فقیر موجود است *
عبد الکرم قادری خوشنویسی گذشته - و بسیار خوب مشق
بهم رسانیده - اصل نوشته او بسیار ملاحظه کرده شد - و نیز عبد الکرم
نام خوشنویس اشخاص دیگر هم گذشته اند در عهد محمد (۱۱) شاه -
و جمله خوشنویسان مسلم التبت بودند *

سید علیخان جواهر رقم الحسینی - گویند از تبریز است - نام
پدر وی آقا مقیم است که علم خط در ولایت تکسب کرده برویۀ
آنجا می‌نوشته - و برویۀ میر عماد بسیار مشق کرده - و چله‌ها

(۱) محمد شاه بادشاه دهلی از سنه هزار و صد و سی و سی الی سنه هزار
و صد و شصت و یک بر اورنگ شاهی نشست ۱۲ مصحح *

کشیده - و شوق تحصیل خط زیاده از حد داشت - تا خطش باین
پایه رسید - در اوایل عهد بادشاهی عالمگیر (۱۱) در هند آمده مشهور
گردیده * مطلع *

خطش بکرده مانعی و نقش به‌سزاد است
که این سیاه قلم کار خوب استاد است
عالمگیر او را باوستانی شاهزادگان برگماشت - رفته رفته بخدمت
نویسی داروغگی کتابخانه سرفرازی حاصل نمود - اگرچه در اوایل ایام
پیش آقا خطش سرسبز نشده - تمام عمر در رکاب اورنگ زیب
در کشمیر و دکن مانده عمدگی به‌مرسانید - روزی شخصی از
قلمدان بردارش پرسید - که خان از روی خط کدام کس مشق
میفرمایند - گفت روزی از روی خط میر عماد - و روزی از خط آقا
عبد الرشید دیلمی - و باقا ابتعاد قلبی میداشت - و بسیار پاس
خاطر و تواضع و تعظیم و رسل و ارسال و حسن سلوک فیما بین هر دو

(۱) آنچه از کتب دیگر مثل مرآت العالم و غیره بنظر رسیده اینکه
میر سید علیخان جواهر رقم در عهد صاحبقران ثانی شاه جهان وارد هندوستان
گشت - و از حضور وی بخطاب جواهر رقمی مشرف گشته - بتعلیم معنی الدین
محمد اورنگ زیب عالمگیر مامور شده سر امتیاز بر افراشت - در عهد سلطنت
عالمگیر داروغگی کتابخانه مقرر شده - و طبع شعر نیکو داشت - در سنه یک هزار
و نود و چهار هجری بدار باقی شتافت ۱۲ مصحح *

موعی بوده - گویند بعارضه جنون در دکن ازیں جهان درگذشت -
و نعلش او را از دکن بدھلی آورده مدفن کردند *

شمس الدین علیخان پسر او نیز بخطاب جواهررقم مخاطب
گشته - لیکن در خط برابر شاگردان پدر خود نشد - چنانچه
نوشته اش معه کتبه نزد فقیر موجود است *

هدایت الله زرین رقم (۱) گویند در ابتدا بطور محمد حسین
گشمیری مشق میکرد - و بعد از آن از سید علیخان جواهررقم خط
اخذ نموده - بمشق شبانه روز خط را بکمال رسانیده - رفته رفته داروغه
کتابخانه عالمگیر شده - و اکثر نسخه دیوان حافظ بموجب ارشاد
بادشاه بخط خفی میفریشت - و به استاد می شاهزاده کام بخش
و غیره سرفراز شده - حق اینست که قطعه بخط هدایت الله زرین رقم
بنظر درآمده - که بهتر از نوشته جواهررقم خان بود - غرض گوی
سبقت از استاد برده است - لیکن خود را کمترین می دانست - هرگز
الفاظ تکبر و عجب بر زبان نیارده - در آن زمان اکثر شاهزادها
و پسران محمد اعظم شاه و غیره شاگردان این بزرگوار خوب نوشته اند *

(۱) در تاریخ محمدی مذکور است که در عهد اورنگ زیب یکی از کتاب
معتبر بود - و در سنه هزار و صد و هیجده هجری در احمد نگر طومار عالمگیری
عمر خود بمقرانی موت منقرض نمود ۱۲ مصحح *

هدایت الله لاهوری خوشنویس زبردست گذشته - و بطور
میر عامه خیلی خوش اسلوب و دلچسپ نوشته - و دو سه اشخاص
دیگر باسم هدایت الله در خوشنویسی گذشته اند - و نوشته آنها نیز
از نظر گذشته *

میر محمد باقر خوشنویس عالمگیر است (۱) - خط این عزیز
بسیار شیرین و دلچسپ و مضبوط بنظر در آمد - و بادشاه را خط
میر مذکور بسیار پسند آمد - چنانچه در اکثر رقعات خود ذکر نموده -
و به استاد می والا جا و غیره سرفراز فرمود *

محمد زاهد مرد مشاق و خوشنویس بسیار زبردست گذشته -
آخر دوره عالمگیر مستثنی بوده - هرچه می نوشت بمذات
و شیرین میفریشت - و در فن تصویر هم دستگهی داشت *

حاجی فامدار از خوشنویسان فامی است - اکثر قطعه خفی
این بزرگوار بر ریّه آقا دیده شد - و مرد مشاق بوده - و هرچه نوشته
بر وضع نیکو و شایسته نوشته - در دور فرخ سیر (۲) بوده - اکثر
شاهزاده را اصلاح می داد - و استاد مشهور گذشته *

(۱) دوره سلطنت معی الدین اورنگ زیب عالمگیر چنانچه از تواریخ
استنباط می شود از سنه هزار و شصت نه الی سنه هزار و صد و هجده بوده
است ۱۲ مصحح *

(۲) مدت فرمانفرمایی فرخ سیر چنانچه از تواریخ مشهور افتاد از سنه هزار
و صد و بیست و چهار تا سنه هزار و صد و سی و یک امتداد داشت ۱۲ مصحح *

محمد افضل الحسيني خوشنویسی از خوشنویسان نامی است - لیکن اکثر نوشته اش بطور جواهر رقم و هدایت الله دیده شد - گویند در سرکار نواب قمرالدین خان ^(۱) در ابتدا بر استادچی میر منو امتیاز داشت - اکثر قطعه خفی و کتابت او دیده شد *

محمد افضل القریشی خوشنویسی زبردست - اکثر قطعها و کتابت و مشق برویه آقا عبد الرشید نوشته - الحق خوب می نوشت - در مشاهده اکثر تحریرش رسیده *

محمد افضل لغوری نامی قادری نوشته این بابا بر همه همنامان ترجیح دارد - و گویند که مشق را برابر مشق آقا رشید رسانیده - مردم در دور محمد شاه بادشاه ^(۲) او را آقای ثانی می گفتند *

محمد مقیم مردی خوشنویس مشهور کتابت خط خفی بسیار خوب میکرد - و شاگردان او اکثر خوشنویسان زبردست گذشته اند - در کالی مسجد دهلی سکونت میداشت - عالمی را ازین مرد بزرگ فیض رسیده - اکثر بطور میر عماد نوشته اند *

(۱) قمرالدین مخاطب با اعتماد الدوله در سلسله وزارت محمد شاه مرحوم بادشاه دهلی سرافراز بود - و در سنه هزار و صد و شصت و یک هجری بدار بقا عزلت گزین گردید ۱۲ مصحح *

(۲) محمد شاه بادشاه دهلی از سنه هزار و صد و سی و یک الی سنه هزار و صد و شصت و یک زیننده تاج و تخت پادشاهی بود ۱۲ مصحح *

محمد اسلام ^(۱) گویند مرد متقی و مرتاض - خوشنویس خط نستعلیق بوده - اکثر مشق و قطعه دستخطی او بمطالعه و مشاهده در آمده - بموقع و بطرز خوب مینوشت - و بوضع آقا رشید کتابت میفرمود - در خط وی متانت و شیرینی جاوه ظهور میداد *

میر محمد موسی سید صحیح النسب باشنده و مترن سرهند - خوشنویسی مشهور - برویه میر عماد کتابت مینمود - هم قطعه خوب می نوشت - و هم کتابت خوش آیند میکرد - و در دوره محمد شاه در سلک خوشنویسان حضور متسلک بود - و استاد رای سده رای دیوان خالصه شریفه است *

میر محمد عطا حسین خان متخلص به تحسین مخاطب بموضع رقم ابن محمد باقر طغرانویس در هندوستان اشتهار دارد - قصه چهار درویش بموجب ارشاد نواب شجاع الدوله بهادر ^(۲) بزبان

(۱) محمد اسلام پسر محمد حفیظ الانصاری القادری مصنف کتاب المسمى بفرحة الناظرین (در تاریخ مسلمانان هند از ابتدا تا سنه هزار و صد و هشتاد و چهار) در زمان نواب شجاع الدوله در فیض آباد بوده - شاید که محمد اسلام خوشنویس سابق الذکر همین باشد وَالله اعلم ۱۲ مصحح *

(۲) نواب شجاع الدوله صوبه دار اوده از سنه هزار و صد و شصت و هفت تا سال هزار و صد و هشتاد و هشت بود - و شرح حالات میر محمد عطا حسین متخلص بتحسین در تذکره شعرای هند مترجمه مولوی کریم الدین در صفحه ۲۱۸ نیز مذکور است ۱۲ مصحح *

ریخته هندی عبارت رنگین و متین تصنیف نموده - و در خط نستعلیق و نسخ و شفیعه کمال دستگاه میداشت - اکثر نوشته اش بنظر درآمده *

سید اعجاز رزم خان خطاط زبردست - صاحب کمال - روشن قلم - سر دفتر نکته پردازان با حقایق و لطافت و اهلیت - نوشته اش هم مفردات و هم مرکبات بسیار در لکھنؤ دیده شد - فی الواقع کاتب خوشنویس با کمال بوده - اکثر نوشته آقا عبد الرشید قطعه و مشق در سرکار او بنظر درآمده - خود هم بطور آقا خیلی شیرین و دلچسپ می نوشت *

خلیفه سلطان از شاگردان شیخ نور است - این مرد بسیار مشتاق بود - در مشق شبانروزی و دماغ سوزی خط را بکمال رسانیده - اکثر در مسجد لطف الله خان صادق سکونت داشت - رفته رفته در آخر عمر بسبب خسر افراسیاب خان (۱) شدن ادبار باقبال مبدل گشت - و بدرجه عمدگی رسیده - و داد عیش و کامرانی در پیرانه سالی داد - در علی گده از شاهجهان آباد همراه قباایلان نواب مذکور رفته سکونت ورزید - و همانجا فوت شد *

(۱) افراسیاب خان در سال هزار و صد و نود و هشت هجری در بلوا قریب آگره کشته شد ۱۲ مصحح *

شاه اعز الدین در اوایل عمده روزگار بود - و در او آخر عمر ترک لباس دنیوی کرده مرید شاه ناصر صاحب شد - از برکت فیض صحبت ایشان نسبتی بحق رسانیده - مشق خط نستعلیق جلی بطور آقا میفرمود - و معلومات دقیق از روح رسایل ازبر داشت - گویند در شاه گردی مقوی و جریده معلوم مشقه و قطعهای آقا عبد الرشید بقیمت سهل بدستش افتاد - ازین جهت بغور قوت در آن خط را به ترقی رسانیده شهرت پیدا کرد - اکثر از دنیاداران عمده شاگرد میکرد - لیکن فقیر باوجود تلاش بسیار یک قطعه صاحب بطوری رسانده - دستخط شاه صاحب ندیده - مگر مشق خفی و جلی سرسری در خانه خوشوقت رای دانگی که شاگرد رشیدش بود بنظر در آمد *

محمد عابد خوشنویس مرد خایق و خوش گپ از شاگردان شاه اعز الدین صاحب بوده - با فقیر خیلی اتحاد داشت *

نجم الدین خوشنویس قوی دست صاحب کمال از شاگردان شاه صاحب گذشته *

شیخ نور الله خوشنویسی از شاگردان عبد الرحیم بوده - گویند در اوایل حافظ نور و قیوة ازین بزرگ استفاده کرده اند - و پیشوای این علم بوده - راقعی این است که در خط مشق و کتابت و قطعه او منانت و شیرینی زیاده از کاتبان ماسبق ظاهر و عیان است *

حافظ نور الله مرد صاحب کمالی گذشته - برویه آقا عبد الرشید این بزرگوار که نوشته است کسی نه نوشته - فقیر بعد هفتم غلام قادر در لکهنو در عهد نواب آصف الدوله (۱) بهادر از ملاقات این بزرگ مسرور شده - اول یکمرتبه بموجب ترغیب فیض علی بن مولوی طالب حق بخانه اش رسیدم - بگرمجوشی تمام در پیش آمد - مد چند آنچه می شنیدم بلا تکلف دیدم - حافظ مردی بوده متواضع و خلیق و خاکسار حق پسند انصاف آشنا از عجب و تکرر جدا بوده است - باری خیلی اختلاط و تواضع بتقدیم رسانیدند - آخرش از نوشته و قطعه و مشق بمطالعه فقیر در آوردند - و در آن عصر هفت بند ملا حسن کاشی بموجب فرمایش آصف الدوله بهادر نقل آقا نوشته بود - چگونیم که چه جادو رقمی در آن بکار برده - باغ و بهاری بود بیننده را هرگز دل از دیدن او سیر نمیشد - تا دیر بمشاهده و سیر آن گذشت - بی اغراق این بزرگ باوجود کمال هرگز غرور نداشت - و نهایت شیرین زبانی و خوش کلامی و اخلاق بی نظیر داشت - تا دیر تذکار شاهجهان آباد در میان ماند - از احوال حفیظ خان و میر کلن و حکیم میر محمد حسین و غیره پوسان می شدند - و فرمودند که شنیده ام که نوشته آقا از شهر همراه

(۱) نواب آصف الدوله را رشته ایالت در او دهه از سال هزار و صد

و هشتاد و هشت الی هزار و دویست و دوازده معتمد بود ۱۲ مصحح *

آورده اید - دیده این مشتاق را نیز از دیدن آن نورانی سازید - گفتم بسیار خوب و رخصت شدم - بار دیگر بموجب استدعای حافظ جیو معه نثر لقمان حکیم دستخط خاص آقا عبد الرشید بدولتخانه آن بزرگ والاعفای رفتم - حافظ صاحب از دیدن خفی و جلی و غیره خیلی معظوظ شدند - تا دوپهر روز بمطالعه خط آقا صرف شد - و از دولتخانه خود هم نوشته جید و سندی آورده بملاحظه فقیر در آوردند - در آن وقت از شاگردان حافظ صاحب لاله سرب سنگه و میان وجیهه الله موجود بودند *

حافظ خورشید برادر حافظ نور خط نستعلیق بطور میر عماد خوب می نوشت - در لکهنو با فقیر نهایت اخلاق می فرمودند *

میرزا محمد علی بن میرزا خیر الله فرمان نویس - خویش میان عبد الکرم قادری از استادان مسلم الثبوت است در لکهنو با فقیر نهایت اخلاق می فرمودند - در نوشتن خط خفی و جلی جادو قلمی بکار برده - برویه آقا عبد الرشید یکتای زمانه - رویه آقا را به کمال رسانیده گوی سبقت از هم عصران خود رنوده - مدت مدید در سرکار عماد الملک گذرانیده - و چندی در فرخ آباد سکونت ورزیده - راقم را در لکهنو بعد نواب آصف الدوله بهادر ملاقات میرزا شده - فقیر که از قدیم واله و مشتاق سیر خطوط اساتذده است - بموجب تحریر و تحریک بمبالغه قاضی نعمت الله که از شاگردان رشید میرزا بود - روزی بخانه آنصاحب کمال رفتم - دیدم مردی

نورانی خصوصاً فرشته سیرت مذهب الاخلاق - در اول ملاقات خیلی تپاک و مهربانی و گرمجوشی و الطاف در حق خاکسار میبذول داشتند - یکپاس در استفسار احوال دهلی و آشنایان گذرانیدند - بعد از آن تمام و کمال نوشته‌های قدیم و جدید خود آوردند - تا دیر در ملاحظه و سیر آن گذشت - پند نامه و گلستان که برای وزیر علیخان نوشته مطلقاً و مذهب مرتب شده بود - از دیدن آن خیلی معظوظ شدم - گویا میرزای مذکور تمام قوت و صنعت تحریر خود در آن صرف کرده بود - و ترکیب و کرسی و دوایر و کشش همه درست داشت - در آن ایام میرزا صاحب بر استاد می میرزا وزیر علیخان برای اصلاح خط نستعلیق مقرر شده بودند - که بعد چندی زویری فقیر و بیعت حیات نمودند - از شاگردانش قاضی نعمت الله و خلیفه بخش الله و میر نثار علی - خوب می نوشتند *

محمد علی بن زرین رقم در خط نستعلیق دوش بدوش والد خود بوده - در خط جلی قوت و متانت زیاده از پدر خود دارد - این همه از کثرت مشق اوست *

میرزا محمد علی حکاک مهرکن از شاگردان میرزا محمد علی این میرزا خیر الله است - مرد خوش طلعت و خوش کلام - در علم و هنر بهره وافیه داشت - و در فن مهرکفی در آن عصر بی‌عیل و بی‌سهم بوده - یک یکحرف از برابر اهل و یاقوت و زمرد در دیده

بیننده مرئی میشد - و چشم را نور می بخشید - و سوا می مهرکفی قطعه جلی خوب می نوشت - و خط هندی و خط نسخ و ریحان و ثامن را نیز خوب در استعمال میداشت *

مقبول نبی خان پسر انعام الله خان یقین (۱) شاعر - مرد متقی و حلیم الطبع و صالح در خط نستعلیق از شاگردان میرزا محمد علیست - کتابت خفی بطور استاد خیلی بخوبی و خوش اسلوبی می نوشت - چنانچه اکثر کتب دستخطی خود بر صفحه روزگار یادگار گذاشت *

حافظ محمد علی از خوشنویسان قدیم بادشاهی - خط نستعلیق برویه آقا عبد الرشید خوب می نوشت - و در دستکاری نهایت کمال داشت - و خط نسخ هم مینوشت - و در زمره استادان میرزا جوان بخت بهادر (۲) سرفرازی و سربلندی داشت *

(۱) مولانا شیفته در گلشن بیخار می گوید یقین تخلص انعام الله خان خلف اظہر الدین خان - اصلش از سرهند است و مولد و منشی وی چنان آباد - با میرزا مظهر بغایت مربوط بوده و فخر تلمذ هم داشت ۲ مصحح *

(۲) غلام علیخان در مقدمه شایع عالم نامه گفته که شاهزاده جوان بخت پسر جلال الدین شاه عالم ثانی بوده - و بقاریع بست و پنجم شعبان المعظم سنه هزار و دویست و سه هجری از خرابه دنیا بهمبور آباد عقیل شگفت - اما حسب الذکر میرزا نام مولانا خیرالدین بقاریع بست و چهارم شعبان - سنه هزار و دویست و دو هجری در بنارس از قید جسم خلاصی یافته بروحانیان پیوسته ۱۲ مصحح *

حافظ عبد الغنی پسر حافظ محمد علی در خط نستعلیق و نسخ قریب مشق والد خود رسیده بودند - در بنارس در سرکار حسینیه بیگم بصیغه استاد می میرزا خرم و غیره پسران میرزا جوان بخت بهادر مدتها گذرانیده - رفته رفته بعزایت بیگم عظم و شان پیدا کرده بکار خدمات کارخانه جات چندی دخیل شده عمدگی حاصل نمود *

حافظ ابراهیم مرد خلیق و متقی و متورع - نستعلیق و نسخ بروغ خوب مینوشت - کتابت شیوین و دلچسپ می نمود - علاقه کتابت بحضور^(۱) داشت - و از استادان مرشدزادگان^(۲) بوده است *

حافظ بقاء الله پسر حافظ ابراهیم خوش نویس - ذات با برکاتش نهایت خلیق و انسان کامل الصفات حسنه است - در خط نسخ و نستعلیق دوش بدوش والد بزرگوار خود است - در خاندان خود در خوبی اخلاق بی مثل و بی مانند است - در قلعه مبارک بدستور آبا و اجداد خود بر استادان شاهزادگان مامور و معمور است *

(۱) مراد از لفظ حضور درین کتاب هر جا که ذکر شود ابو النصر معین الدین اکبر شاه ثانی است که از سنه هزار و دویست و بست و یک الی سنه هزار و دویست و پنجاه و سه در قلعه دهلی ریاست داشت ۱۲ مصحح *

(۲) در هندوستان شاهزاده را بلفظ مرشدزاده خطاب می نمایند - و درین مورد اشاره به پسران ابو النصر معین الدین اکبر شاه ثانی است ۱۲ مصحح *

مولوی محمد خلیل مرد بزرگ خوشنویس صاحب علم و فضل و مرقاض و متقی بوضع متقدمین - وطنش چار کلیانیه چرخ داندی است - خط نستعلیق برویه آقا عبد الرشید اختیار کرده خیلی مشق می نمود - تا وقت مرگ مشقش ناغه نشده - در سلک استادان میرزا فرخنده بخت بهادر مباحی و ممتاز بود *

حکیم میر محمد حسین مرد ممتاز عمده خاندان با اخلاق نهایت متواضع خوش گفتار صلاحیت شعار خط نستعلیق در اوایل از خلیفه سلطان اخذ کرده - رفته رفته بطور آقا عبد الرشید مشق نموده خط را بکمال رسانیده - و نوشته آقا عبد الرشید بسیار پیدا کرده جمع نمود - و در نسخ خاص شاگرد قاضی عصمت الله خان بوده - خیلی مشق نموده - اکثر سیپاره و پنجسوره بطور قاضی خوب نوشته - در علم موسیقی و شاعری ید طولی داشتند - ستار خوب می نواختند - از یاران خاص و معتقدان با اخلاص مولوی فخر الدین^(۱) قدس سره بودند - در آخر عمر ترک لباس دنیاوی فرمودند *

(۱) مولانا فخر الدین پسر مولانا نظام الحق در خاندان چشتیه بیعت داشت - و مردی صالح و درویش مشرب بوده - در علوم ظاهری نیز صاحب ید طولی بود - از تصنیفات او کذاب نظام العقاید و غیره است - در سنه هزار و صد و نود و نه هجری وفات کرد - و در جوار حضرت قطب الدین بختیار کاکي علیه الرحمة مدفون است ۱۲ مصحح *

میر ابوالحسن عرف میر گلن سید صحیح النسب از سادات
رضویه - بزرگانش اهل ولایت بوده اند - از دوسه پشت در
شاهجهان آباد قوطن اختیار کرده - خوشنویس پاک نهاد - در خط
نسخ و نستعلیق از شاگردان محمد حفیظ خان - خط را برویه آقا
عبد الرشید بکمال خوبی کتابت میکرد - و بخوبی مینوشت -
مدتی برفاقت نواب عبد الاحد خان گذرانیده - توده توده کتابت
نموده - از افراط کتابتش به خوشخطی و بقید قواعد خوشنویسی
چه نویسم - بی تکلف اگر راست نویسم دروغ معلوم شود - در آخر
عمر در سلک خوشنویسان حضور منسلک شده کتابت خود بر صفحه
روزگار یادگار گذاشت *

میر محمد حسین خلف الرشید میر گلن - صاحب اخلاق صالح -
بکلیه علم و هنر آراسته و پیراسته - در خوشنویسی برابر والد خود -
از چندی در لکنؤ در سرکار مرشدزاده میرزا سلیمان شکوه بهادر بصیغه
میر منشی گری سرفراز است *

غلام علی خان المشهور به خوشنویس از خوشنویسان قدیم
حضور اقدس - مرد خوش تقریر و خوش ظاهر - در علم مجلس
خیلی مهارت داشت - در شعر دوهرة و گیت و لقلقه گفتگو از اقوان
خود گوی سبقت رفته - اخلاق محمودش از شهد و شکر شیرین تر -
صاحب جاگیر بود *

سید محمد امیر رضوی بن صاحب میر - صحیح النسب
از سادات عالی تبار است - جوان مهذب باخلاق حسنه - و مزین
باطوار خجسته - خوش طبع - شیرین زبان - یارباش - نیک اساس -
در هنر پنجه کشی و کشتی و بانگ و مصوری و نقاشی و لوح
و جدول و صحافی و علاقه بلدی و سنگتراشی و غیره دستگهی کمال
دارند - در اوایل عهد حکومت جنرل برون صاحب فرنگی ملاقات
و تعارف فقیر بسید ممدوح بهمرسیده - و در آن ایام بخانه فاطون نام
فرنگی ارمی بصیغه استاد می آغا میرزا و غیره اطفال می بودند -
خط نستعلیق بطور قدما مینوشتند - چون این سید بزرگوار با فقیر
روز بروز تعارف و اتحاد بهمرسانیده چندین بار بغریب خانه آمد و رفت
کردند - دیدم که این سید دست قابل و ذهن ذکی دارد - برویه آقا
عبد الرشید - ترغیب و تخریب کردم - و خط آقا در آن وقت
کسی بدیدن هم نمیداد - و اعتبار هم نمیکرد - و این خاکسار
نوشته های آقا عبد الرشید ملاحظه اش کنانیدم - بلکه بارها قطعه آقا
برای نقل بطریق رعایت حسب تمای او دادم - و هرگز دریغ
درین باب نداشتم - بفضل الهی در اندک زمان بمشق شبانه روز
خطش رونق گرفت - رفته رفته عالم اوستادی و خطاطی برافراشت -
هرچه می نویسد برویه آقا دلچسپ و شیرین می نویسد -
و نوشته های مشق و قطعه آقا اول بلدی و رهنمونی فقیر راقم

بدست آورد - حالا توده توده بهمرسانیده و بهر نوع که ممکن شد جمع نموده - اکثر قطعه و مشق بقیامت سهل خریده از دستکاری خود مطلقاً ساخته - و خود هم نقل نوشته آقا نوشته در آن نام عهد الرشید مرقوم نموده بدست خریداران مشتاق خط آقا فروخت - و از کثرت مشق - خط خود نیز بمرتبه رسانیده که نقل کرده دست او را از اصل خیلی غور می خواهد تا فرق سازد - از چند سال عرس آقا عبد الرشید در ماه محرم مقرر نموده - اکثر اساتذده و خطاطان و غیره شهر شاهجهان آباد در مجلس مذکور حاضر می شدند - و بملاقات یکدیگر مسرور و شاد کام میگردند - و در تذکار خط و خطاطان میگذرانند - با فقیر دوستی و اخلاص و اتکاد ثلثی است - و سر رشته حفظ الغیب از جانیین مرعی - و بظاهر از دل و زبان - حاضر و غایب یکسان (۱) - وَ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ *

آغا میرزا (۲) جوان صالح سعادت اکتساب از تلمیذ با تمیز و شاگرد رشید سید امیر رضویست - انسان سلیم الطبع خلیق حلیم متواضع

(۱) سید محمد امیر رضوی در ایام بلوای هند که در سنه هزار و هشت صد و پنجاه و هفت میلادی واقع شده بود گلوله مجرای بوجود مبارکش رسیده - و دارفانی را وداع نمود ۱۲ مصحح *

(۲) تاریخ وفاتش " آغا مرگیا " ای هزار و دویست و هفتاد و چهار هجری ۱۲ مصحح *

با هر کس باخلاق و اخلاص پیش می آید - در خط نستعلیق کمال حاصل نموده - دوش بدوش استاد رسیده - و مشق را بطرز آقا عبد الرشید بدرجه اعلی رسانیده - با راقم از قدیم اتکاد ثلثی و نیماییین رابطه بی تکلفی زیاده از یگانگیست و یکجبهتی است *

میرزا عباد الله بیگ پسر میرزا عبد الله بیگ شاگرد سید امیر رضویست - از ایام طفولیت بخدمت گذاری میر مذکور مصروف مانده اطاعت استاد را سعادت خود دانسته - و استاد نیز قواعد خط نستعلیق را از ته دل بوی آموخته - از فرط محبت از جمله تلامذه ممتاز گردانیده - درش بدوش آغا میرزا که از همه شاگردان میر امیر بهتر است گشته - الغرض خوشنویس مسلم الثبوت است - و در خوشنویسان بادشاهی بخطاب زمرد رقم سرافراز (۱) *

مولائی صاحب مردی پاک نهاد - انسان صلاحیت شعار - خجسته خصایل - در اوایل عمر شوق خط نستعلیق بسیار داشت - رفته رفته رویه آقا بکمال رسانیده - و به تبع خط آقا عبد الرشید خیلی مصروف مانده - از کثرت مشق - نقل خط قریب به اصل رسانیده - در علم آشنائی یک رو و یکجبهت است - از مدت مدید به استادی^۹ مرشد زاده میرزا معظم بخت بهادر ممتاز - و از حضور بادشاه بخطاب آقایی ثانی سرافراز است *

(۱) در هنگام اشتغال نائیب بلوای هند عباد الله بیگ دهلی را گذاشته در سرکار مهارجه پتیهال رفت و آنجا ممتاز و سرفراز گردید ۱۲ مصحح *

محمد جان بن میان محمد عاشوری ملازم حضور والا - جوان صالح
متحمل متصف باخلاق حمیده و اوضاع پسندیده - و خط نستعلیق
بخوبی می نوشت - از شاگردان رشید میر گلن است - کتابت
بطور خود بوجه احسن می نماید - و رویه استاد را بکمال رسانیده -
و بسبب کثرت مشق در فن خوشنویسی مقابل و هم پنجه امثال
و اقران خود است - با مولف خیلی محبت دارد - و در سرکار
میرزا ابوظفر ولیعهد بهادر^(۱) بصیغه خوشنویسی و کتابت و غیره
ممتاز است *

بدرالدین علیخان مخاطب بمرصع رقم - جوانی خردمند - صاحب
دانش - سلیم الطبع - و طریق مروت و مدارا به اعلی و ادنی مرعی
میدارد - و خوشنویسی که در هر خط مهارت دارد - و در علم مهر کفی
و حکاک بی غدیل و بینظیر - و در عقل معاش یگانه - و مهر کفی
در خط نستعلیق و نسخ و شاستری و انگریزی و غیره بآئین شایسته
بجلوه ظهور می آرد - آنقدر قوت دست و دقت طبع در ایجاد
تراکیب و اسلوب و کرسی بندی دارد که عقل هم پیشگان این فن بدان

(۱) مراد از ابو ظفر ولیعهد بهادر - بهادر شاه ثانی است که در سنه هزار
و دویست و پنجاه و سه هجری بمنصب ریاست قلعه دهلی رسید - و بعد از
بلوای هند مأمور بمسافرت رنگون گردید - و سلسله سلاطین عظام تیموریه هند
اوشان منقرض گردید ۱۲ مصحح *

نمیرسد - بلکه بدیدن حسن اختراع و ابداع و ایجاد و احداث - دیده
حاسدان حیران می ماند - اینهم لطف خدا داد است - شاگرد شیخ
محمد یار نام - جد مادری خود بوده - در ابتدا و اوایل عمر
در بازار دربنه کلان دهلی بر مکان خود نشسته شغل مهر کفی میکرد -
شده شده بذهن مستقیم و رای سلیم و جودت طبع بی اعانت
و امداد غیره این فن را بدرجه اعلی رسانیده - در اینوقت
در اطراف و اکناف مثل این هنرمند درین فن کم کسی باشند -
و باوجود بهم رسانیدن عزت و ثمول و املاک و اقتدار درهم چشمان
خود مطلقاً عجب و تکبر ندارد - و برای بدست آوردن نوشته های
خوش نویسان خصوصاً خط آقا عبد الرشید دیلمی زر خطیر
میدهد - و آنرا بجای استاد نزد خود میدارد - الغرض شخص
بی نظیر است *

خواجه غلام نقش بند خان^(۱) خلف خواجه یوسف در خط
نستعلیق و شکسته و شفیعه یکنای روزگار - داماد فیض الله بیگ خان -
از چندی بسبب و ارستگرمزاج ترک لباس دنیوی کرده بکوشه خانه
فیض کاشانه بیاک حق اوقات بسر میفرمایند *

(۱) خواجه غلام نقش بند خان بامصنف تذکره هذا معاصر بوده ۱۲ مصحح *

میرسوز (۱۱) تخلص - معتمد میر نام - ماورائی درویشی
و شاعری در نوشتن خط نستعلیق و خصوصاً شفیعه و در وضع خواندن
شعر - نامدار و یگانه روزگار گذشته - صوفی مذهب و ظریف
الطبع بود *

عماد الملک غازي الدينخان (۱۲) باوجود صیغه وزارت و اشغال امور

(۱) در زمان شاه عالم که سلطنت دهلي مختل و معزول شد -
و مردم متفرق شدند - میرسوز در سنه هزار و صد و یک بلکنو آمد اما
وسعتی حاصل ننمود - و بهرشد اباد رفت - آنجا هم در ششدر حیرت بود -
در زمان نواب اصف الدوله (۱۲۱۲ - ۱۲۸۸) بلکنو مراجعت نمود - و باستانی
نواب سرفراز گردید - قایل زمانی بحالت خوش گذرانید و بعد ساکن جوار
رحمت آله گردید - و بیان حالش در آبجیات صفحه ۱۹۸ و گلشن بیخار
و تذکره شعرائی هند ترجمه مولوی کریم الدین صفحه ۱۴۵ مذکور - طالبان
ملاحظه نمایند ۱۲ مصحح *

(۲) عماد الملک غازي الدين خان فیروز جنگ مخاطب به امیرالامرا
پسر زاده نظام الملک اصف چاه بود - و وزارت احمد شاه (۱۱۶۷ - ۱۱۶۱)
و عالمگیر ثانی (۱۱۷۳ - ۱۱۶۷) رتبه افتخار داشت - چون در سال هزار
و صد و هفتاد و سه وفات عالمگیر ثانی وقوع یافت - عماد الملک تارک دنیا
شد - در غن شعر گوئی سحر البیان بود - و متخلص بنظام - و دیوان نظام
از مصنفات اوست - در کالپی در سنه هزار و دویست هجری تقریباً بروضات
چنان ساکن گردید - و شرح حالش در خزانه عامره صفحه ۵۰ و مآثر الامرا
جلد سوم صفحه ۸۹۱ و گلزار ابراهیم و نغمه عدلیب و غیر ذلک مسطور
است ۱۲ مصحح *

مملکت - در علم عربی و فارسی و شعر و سخن در هفت تلمی
و هفت زبانی شهره آفاق - خط نستعلیق بوضع میرزا محمد علی
و نسخ بوضع یاقوت - و شفیعه بخوبی می نوشت *

میرزا ارجمند عمده دودمان - مرد قابل - انسان کامل - نبیره
میرزا ارجمند خان مغلیوریه است - شخصی ذی فهم و عقل - صاحب
همت - خوشنویس و منشی و شاعر و مصور سرآمد زمانه بوده -
بچندی بخدمت میرمنشی گری نواب عماد الملک ممتاز بوده -
خط شفیعه را بچندین عنوان می نوشت - در آخر عمر در اجزای
همراهان میرزا فتح علیخان (۱۱) برادرزاده بسنت خان سکونت
میداشت *

مولانا خواجه عبد الله مروارید رقم (۲) ابن خواجه شمس الحق
والدین محمد مروارید - سالها باسندھقان وزیر سلاطین - و از اکابر عمادید
و اشراف کریمان کرمان بوده است - این بزرگ فاضل باوجود فضل
و استعداد خطش در رعنائی کججناح الطائوس - و انشایش در نیکوئی

(۱) میرزا فتح علی خان در سال هزار و دویست و سه هجری وفات
کرد ۱۲ مصحح *

(۲) خواجه عبد الله مروارید رقم المتخلص بیدان در سنه نه صد و
بیست و دو هجری بغرفهای فردوس شگفت - و تفصیل حالش در تذکره دولتشاه
صفحه ۵۱۵ و حبیب السیر جلد سوم جزو سوم صفحه ۳۰۰ مشروح است
۱۲ مصحح *

و زیبایی کَشَاطُ النَّفُوسِ - نوای قانونش دلهای عشاق را بی قانون کرد - لاجرم طبع سلطان روزگار محمد حسین مظفر بادشاه پیرورش این فاضل خوشنویس خیلی مایل و مصروف شده - و این مرد صاحب معرفت از امور خطیر مدارت و وزارت استعفا داشت - و عذر میخواست - و آرزوگی کسی روا نمیداشت - کتاب بخط تعلیق و انشای مولانا بخط تعلیق بسیار دیده شد *

* رباعی *

خوشوقت کسانیکه ز پا بنفشستند
در بر رخ مردمان نادان بستند
کاغذ بدریدند و قلم بشکستند
وز دست و زبان حرف گیران رستند

ضیاء الدین یوسف^(۱) بن مولوی عبد الرحمن جامی باوجود فضل و کمال غربی و فارسی و غیره در خطاطی خیلی مهارت داشت - خوشنویس بیمثل بوده - نستعلیق را بطور علی الکاتب خوب می نوشت - نوشته اش بسیار دیده شد *

محمد حسین کشمیری^(۲) نستعلیق نویس از خوشنویسان

(۱) وفاتش تقریباً در سال نه صد هجری وقوع پذیرفت ۱۲ مصحح *
(۲) در آئین اکبری صفحه ۱۱۱ علامی مینویسد که مولانا محمد حسین کشمیری بخطاب زرین قلمی مشهور آفاق - شاگرد مولانا عبد العزیز و بهتر از استاد می نوشت - و کار آگاهان ویرا بنیای ملا میرعلی پنداشتند انتهای وفاتش در سنه هزار و بیست هجری وقوع یافت ۱۲ مصحح *

هندوستان است - بسیار خوب و نازک نوشتی - همه استادان و خطاطان او را باوستانی قبول دارند - و گویند که اکبر بادشاه او را مخاطب بزرین رقم ساخت - و نیز ابوالفضل ویرا بجادو رقمی منسوب ساخته - از خطش کتابها و قطعهای خفی و جلی بنظر در آمده *

میر خلیل الله شاه از سادات عراق عجم است - در ملک دکن نزد ابراهیم عادل شاه^(۱) آمده بنیای عالی رسید - و در شهر بیجاپور کوس خطاطی بقام نامی خود نواخته - و بادشاه دکن او را از جانب خود حاجب نموده بایران فرستاده سربلند ساخت - و این ابیات از شاه ایران در صفت اوست *

* رباعی *

خورشید عراق از دکن می آید
کان لعل بکان خویشتر می آید
سرد فتر جمله خوشنویسان جهان
یعنی که خلیل بت شکن می آید

گویند وقتی که کتاب نورس تصنیف زمان ابراهیم عادل شاه میر مذکور بخوشخطی نوشته گذرانید - بادشاه خیلی معظوظ شد - و مخاطب به بادشاه قلم ساخت - و بر تخت خود نشانیده وزرا

(۱) ابراهیم عادل شاه ثانی از سنه نه صد و هشتاد و هشت الهی سنه هزار و سی و هفت در مملکت دکن فرمانروا بود ۱۲ مصحح *

و سایر اعیان دولت برکایش داده بخانه اش رسانیدند - تاریخ خطاب
مستطاب آنست *

شاه عالی نسب خلیل الله
چون مستخر نمود ملک رتم
پیش اوستاد و پیر ابراهیم
بادشاهی ستاره خیل و حشم
شاه عادل که از پی خامه
شد از دست خصم تیغ و علم
از سیاهی کلک گلگونش
رو سپید است دودمان قلم
اوستادی که گشت از دانش
در حریم هنر چنان محرم
کز هر بر قلم تولد یافت
گرچه برخاست از زبان قلم
قطع برد از پی تعلیم
یافت زان قطعه خسرو اعظم
که بفرمان او قلم گردید
شاه و را خواند بادشاه قلم
سال تاریخ این خجسته خطاب
۱۰۲۷
شاه گردید بادشاه قلم

گویند جوانی مبتلای خطوط او هر چند درخواست نمود - مالکش
نداد - بهفت صد روپیه پیش آمد - سود نکرد - به اسپ عربی
مبادله نمود - ظهوری^(۱) توشیزی از مداحان اوست - و او را در
انشای خود بفقره های رنگین و قافیه های دلنشین ستوده - و این
ابیات در مدح او گفته *

* مطلع *

خامه می ترسم ز دستش سرکشد
ناگهان خطی بخطها در کشد

مثنوی

در آرایش صفحه روزگار * ربایند خطش چو خط نگار
بسر خط نویسی علم زان نمط * که رخسار خویان کند مشق خط

رباعی

خوشگویی نشد از قلمش هر که نگفت
نوکش چه گهرهای معانی که نسفت
گر خار نوشت در دل خصم خلید
در گل بنوشت بر رخ دوست شگفت

(۱) نورالدین محمد ظهوری توشیزی در سال هزار و بیست و چهار یا
هزار و بیست و پنج هجری وفات یافت - ذکر حالش در منتخب التواریخ بداینی
جلد سوم صفحه ۲۶۶ و مرآة الخیال صفحه ۱۱۷ مسطور است ۱۲ مصحح *

رباعي

آنانکه بجستن جواهر خستند
وز عقد گهر گذشته خطش جستند
خطها همه آب در خراسان از شرم
ورنه بعرق عراقیان می شستند

گویند در همانجا برحمت حق پیوست - و از نوشته‌های خود کتاب
نورس و غیره در جهان یادگار گذاشت - فقیر راقم خطوط و کتاب
دستخطی او در بلدة لکنؤ در کتابخانه نواب آصف الدوله بهادر
ملاحظه کرده - و بسیار دیده - نزاکت در خطش زیاده از کاتبان
یکگونه معلوم می شد - و بطور خفی و جلی محمد حسین برویه
میرعلی مرقوم - لیکن بخط رویه آقا نمیرسد - بلکه نوشته میرزا
محمد علی و حافظ نور بر نوشته او ترجیح دارد *

قاسمی احمد غفاری پسر قاسمی محمد غفاری از ایران است -
و شاعر خوشگو و بذله سنج و خوشنویس - خط نستعلیق را بدرجه کمال
خوب می نوشت - و این اشعارش از دستخط او بنظر در آمده -
صاحب طبع و جلد دست بوده است * متفوی *

چهل سال عمرم بخط شد قلف
سر زلف خط نامد آسان بکف

ز مشقش دمی هرکه فارغ نشست
چو رنگ حنا رفت خطش ز دست
مکن جز بتحریر اوقات صرف
که صورت نمی آید از صورت حرف

شاهزاده پرویز را تعلیم خط میکرد - و بعد وفات شاهزاده ترک روزگار
کرد - و نوکری قبول نکرد - و در همان جا (۱) در گذاشت *

مولانا خواجه محمود (۲) شاگرد بلاواسطه ملا میرعلی است -
خط خفی و جلی او بدرجه اعلی است - گاهی که قطعه و کذابت
خود را بنام ملا میرعلی میکرد - مردم کم می شناختند - و میرعلی
برسم مطایبه قطعه در حق او گفته *

خواجه محمود آنکه یکچندی * بود شاگرد این فقیر حقیر
بهر تعلیم او دلم خورن شد * تا خطش یافت صورت تحریر
در حق او نرفته تقصیری * لیگ او هم نمیکند بنام فقیر
مینویسد هر آنکه از بد و نیک * جمله را میکند بنام فقیر

(۱) وفات غفاری در سنه ۹۵ صد و هفتاد و پنج هجری وقوع یافت -
و شرح حالش در منتخب القوازیج بدلونی جلد سوم صفحه ۱۸۵ مذکور است
۱۲ مصحح *

(۲) خواجه محمود نیشاپوری متخلص بمخلص تقریباً در سنه ۹۵ صد
و شصت هجری طومار عمر طی نموده است - و خمسه نظامی و هفت پیکر بقلم
خاص وی نوشته در کتابخانه برتش میوزیم موجود است ۱۲ مصحح *

عبد الصمد شیرین قلم^(۱) در حضور جلال الدین اکبر بادشاه بود -
خط نستعلیق خوب می نوشت - و خطش نهایت شیرین - مرد
قابل و شاعر - تربیت یافته نظر کیمیا اثر حضرت خلیفه الهی است *

ملا علی احمد مهر کن^(۲) بجمیع خطوط دستگاہی کمال
داشت - و در همه خطوط مهر را صاف و خوب می کند - و شعر هم
نیکو می گفت *

(۱) مولانا عبد الصمد ولد خواجہ نظام الملک کہ وزیر شاہ شعاع
شیرازی بود - بدو از تبریز بشرف حضور مبارک بادشاہ ہمایون رسید - و در سنہ
نہ صد و پنجاہ و شش ہجری نیز در کابل ادرک فیض حضور ہمایونی نمود -
در زمان اکبر بمنصب چہار صدی نایل گردید - و در سال بیست و دوم جلوس
اکبری در فتح پور سگری امین دار الضرب مسکوکات دولتی شد - و در سال سی
و یکم جلوس دیوان مملکت ملتان گردید - در مہارت قلم چنان ہنرمندی بود
کہ سوز و مبارکہ اخلاص بر دماغ خشخاش نوشت - تفصیل احوالش در جلد سوم
اکبرنامہ صفحہ ۱۹۵ و آئین اکبری صفحہ ۱۱۷ و ترجمہ انگلیسی آئین
اکبری از بالخن صاحب صفحہ ۴۹۵ مسطور است ۱۲ مصحح *

(۲) در آئین اکبری - صفحہ ۴۸ مسطور است کہ فولاد را کسی برابر
مولانا علی احمد دہلوی نیاراست - خط شناسان او را درین صنعت بی ہمتای
روزگار دانند - غیر از تعلیق خطوط را بوالا پایگی رسانید - لیکن نستعلیق را بس
دلفریب آراید - این پیشہ را از پدر خود شیخ حسن برگرفت - و از دید کارکرد
مولانا مقصود کشایش یافت و از ہمہ در گذرانید انہی - نظام ہروی در طبقات
اکبری ہم ویرا ذکر کردہ و دو سہ بیت از کلام او نقل نمودہ ۱۲ مصحح *

ملا سعید سمرقندی^(۱) بسیار دانشمند و خوشنویس -
در اکثر علم و ہنر آراستہ و پیراستہ و بمراحم بادشاہانہ
ممتاز بود *

میر فتح اللہ شیرازی^(۲) مرد فاضل و خوشنویس - در سنہ نہ صد
و نوہ از دکن بملازمت رسیدہ مشمول مراحم خسروانہ گشت - دانشمند
متبحر بود - در فنون علم عقلی و نقلی از علمای خراسان و عراق
و ہندوستان امتیاز داشت - و در زمان خود در کل عرصہ عالم مثل
و قرین خود نداشت - و در علم غریبہ از نیرنجات و طلسمات نیز
بہرہ مند بود - چنانچہ آسیائی پراز آب ساخت کہ خود حرکت
میکرد - و آرد میشد - و آئینہ ساخت کہ از دور و نزدیک
اشکال غریبہ مرئی میکشت - و بیگ چرخ دوازده بندوق
سر میشد *

(۱) ملا سعید سمرقندی در سنہ نہ صد و ہفتاد ہجری در کابل بجوار
رحمت الہ پدیدست - شرح احوالش در منتخب التواریخ جلد سوم صفحہ ۱۵۴
مذکور است ۱۲ مصحح *

(۲) میر فتح اللہ شیرازی در سنہ نہ صد و نوہ و ہفت ہجری در
کشمیر بدار باقی شتافت - و تفصیل حالش در منتخب التواریخ جلد سوم
صفحہ ۱۵۴ مرقوم است ۱۲ مصحح *

خزنجریگ^(۱) در فنون جزئیات علم و حکمت خصوصاً در خطوط و موسیقی ممتاز بود *

اشرف خان^(۲) میر معشی از افغانل وقت بود - نام آن یگانه عصر محمد اصغر است - و از سادات عربشاهی بود - و هفت خط را خوب مینوشت - در زمرة امرای اکبری انتظام داشت *

مظفر خان^(۳) مظفر علی نام از خوشخطی بهره تمام داشت - از نویسندگان هلی زبردست بود - بمرتبة امیر الامرائی رسیده - در بنگاله در حادثه قاتشالان^(۴) کشته شد *

(۱) خزنجریگ از امرای چغته است - و در جرگ رجال دولت اکبرشاهی مفتخر بود - شرح احوالش در منتخب التواریخ جلد سوم صفحه ۲۲۳ و اکبرنامه جلد دوم صفحه ۸۲ مفصل است ۱۲ مصحح *

(۲) اشرف خان در سنه نه صد و هفتاد و سه هجری در بلده گور رخت هستی بریست - بیان حالش در مآثر الامرا جلد اول صفحه ۷۳ مسطور است ۱۲ مصحح *

(۳) مظفرخان در سنه نه صد و هشتاد و هشت هجری در قلعه تانده کشته شد - بیان حالاتش در ترجمه انگلیسی آئین اکبری صفحه ۴۴۸ مجلد ۴۷ مذکور است ۱۲ مصحح *

(۴) ذکر حالات قاتشالان در ترجمه انگلیسی آئین اکبری که از مصنفات بلاخون صاحب است در صفحه ۳۹۹ مفصل است ۱۲ مصحح *

میرزا عبد الرحیم خانخانان^(۱) خلف الصدق بیروم خان است بعد فتح گجرات بمنصب خانخانان و سپه سالاری رسیده - و مصدر خدمات و فتوحات عظیم شده - از فهم و دانش و علم و کمالات آن بزرگ نهاد هرچه نویسند از حد یکی و از بسیار اندکی است - در خوشنویسی مهارت کمال رسانیده - و در هنر خلی دستگاه داشت - و خط هنر خوب مینوشت - مولانا نظیری نیشاپوری^(۲) از جمله رفقا و مداحان اوست - شفقت بر علما و فضلا و محبت با فقرا و طبع نظم او را موردی است - در دوره اکبری بفضایل و کمالات از ارباب دولت قرین خود نداشت - و در عزل رحیم میفرمود *

(۱) میرزا عبد الرحیم خانخانان در سنه نه صد و شصت و چهار هجری مولود شریفش اتفاق افتاد - و در سنه هزار و سی و شش هجری از حریض ناپورت بعالم لاهوت شتافت - و شرح احوالش با فتوحات و مهمات و غیرهما در نسخه ملا عبد الباقي نهاوندی المسمى بمآثر رحیمی دیده شده - و امسال که سال هزار و نه صد و نه میلادی است بتصحیح این فقیر برای ایشیاتک سوسیائی کلکته - طبع و نشر او شروع شده - وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ۱۲ مصحح *

(۲) طایر روح نظیری نیشاپوری در سال هزار و بیست و دو هجری قفس تن را شکسته بشاخسار چنان پرواز نمود ۱۲ مصحح *

میرزا یرج^(۱) و میرزا داراب^(۲) پسران نواب خانخانان وادیدم خان خط نستعلیق و نسخ را خوب می نوشتند - اکثر قطعه و هفت بند بدستخطی این صاحبان بنظر درآمده مطّاً و مذهب و کاغذ زرفشان *
خواجه سلطان علی^(۳) ملقب بافضل خان از امرای جنت آشیانی همایون بادشاه بود - حضرت خلیفه الهی جلال الدین اکبر بادشاه بخطاب افضل خانی سرافراز فرموده - در عقل و کیاست و خوشخطی بهره کمال داشت *

تودرمل از طایفه کهتری - نویسنده چابک دست - و خطوط بخوشخطی و نمکی مینوشت - بوسیله مظفرخان برتبه وزارت اکبری

(۱) میرزا یرج پسر میرزا عبد الرحیم خانخانان در سنه هزار و بیست و هشت هجری از عالم ملک بعالم ملکوت روان شد - تفصیل حالش در ترجمه انگلیسی آئین اکبری صفحه ۴۹۱ مشروح است ۱۲ مصحح *

(۲) میرزا داراب برادر مذکور در سال هزار و سی و پنج هجری از ریاست فانی بر ریاست باقی فایز گردید - شرح حالش در ترجمه سابق الذکر صفحه ۳۳۹ مرقوم است ۱۲ مصحح *

(۳) خواجه سلطان علی در سرکار همایون پادشاه در سنه نهصد و پنجاه و شش هجری امتیاز داشت - و در سال پنجم اکبری بشرف آستان بوسی استسعاد یافته - و مورد افضال عرش آشیانی شده بهایه والای امارت و منصب سه هزار مرتقی گردید - مال کار او و تاریخ وفاتش بنظر نرسیده ملخصاً از متأثر الامرا جلد اول صفحه ۹۵ * ۱۲ مصحح *

رسیده - مدت هفده سال دیوان باسقلال مانده - و چهار هزار سوار داشت - در سنه نهصد و هشتاد و نه^(۱) در گذشت *

زین خان کوکه^(۲) در فهم و عقل و دانش و سایر کمالات مثل خط و تصویر ممتاز - و در شجاعت و دیگر صفات حمیده سرآمد ابدایی روزگار - بمنصب پنج هزار سرافراز داشت *

ملا عبد القادر اخوند^(۳) حضرت خلیفه الهی در علم و هنر عربی و فارسی و علم خطوط صاحب کمال بوده - در آخر عمر سفر حج از اختیار نموده *

(۱) اصح این است که تودرمل در سنه نه صد و نود و هشت هجری لباس هستی از تن بیرون نمود - شرح حالش در ترجمه انگلیسی آئین اکبری صفحه ۳۵۱ نمبر ۳۹ ثبت است ۱۲ مصحح *

(۲) زین خان کوکه در سنه هزار و ده هجری از عالم خاک بعالم ارواح پای ملحق شد - شرح حالش در منتخب التواریخ جلد سوم صفحه ۲۳۵ و ترجمه انگلیسی آئین اکبری صفحه ۳۴۴ نمبر ۴۳ مذکور است ۱۲ مصحح *

(۳) ملا عبد القادر استاد حضرت خلیفه الهی جلال الدین اکبر شاه (۱۰۱۴ - ۹۶۳) بود - اشاراتی در بیان حالش در ترجمه انگلیسی آئین اکبری صفحه ۴۵۵ و ۴۸۵ رفته است ۱۲ مصحح *

گفتیم از ارشاد پیر عقل در تاریخ آن
۱۰۸۱
بود با ہم مردن آقا رشید و صایہا

مثنوی شاعر ریخته گو کہ در تعریف آقا عبد الرشید خوشنویس گفته

میں نے خطاط یک قلم دیکھ
لیکن آقا سے لوگ کم دیکھ
ای خوشا وقت و عہد شاہجہان
جسکی خدمت میں ایسے ہوں انسان
یعنی عبد الرشید تھا استاد
خوشنویسی کی جس نے دی ہے داد
خط کی خوبیکا اوسکے اب تک تھنک
صفحہ روزگار کا ہے رنگ
وہ تصرف کہیں جو کرتا ہے
شکل نقاش نقش بہرتا ہے
حیرت افزای حسن ہر تحریر
مشقی اوسکی ہے قطعہ تصویر
خط شیوین جو اسکا پاتے ہیں
ہم حلاوت بہت آتھاتے ہیں

لگ گئی ہے قلم تو جادو ہے
مد جہان ہے کسوی ابرو ہے
ایسا لکھتا کسو کی طاقت ہے
ہے جاسی بھی تو ایک بابت ہے
سطر لکھتا نہیں خفی کیا یہہ
خط ہے خوبان کے پشت لب کا یہہ
خط میں کیسا ہی کوئی کامل ہو
اوس کا کب نقطہ مقابل ہو
حرف کس کس ادا سے لکھتا ہے
کون ایسے صفا سے لکھتا ہے
ہے الف قامت نکور و زبان
لام ہے زلف سلسلہ مویان
دال کا خم رہے ہے ایسا خوب
جیسے جھکتے ہوں مست ہو محبوب
میم جس لطف سے لبالب ہے
دھن تنک مہوشان کب ہے
ہے کشش فاز قن خوبان
دایرہ دور دامن خوبان
دایرہ نون کا اس نمط کہینچا
کہ خط دلبران پہ خط کہینچا

کیا لکھوں اوسکے خط کی میں خرابی
گویا تصویر ہیگی محبوس
مدعی کو جو خط دیکھادین ہم
جی سے حرف غلط اوٹھادین ہم

گویند کہ شاعری در وصفش قصیدہ گفته گذرانیده - آقا همان
قصیدہ را نوشته باو داد - شاعر معجز بر آمد - چون طالبان خطش
شنیدند زیاده از آنکه توقع صله و انعام در خیال داشت باو داده آن
قصیدہ نوشتہ آقا را ازو گرفتند - و خیلی ممنون گشتند *

اسامی خوشنویسان خط نستعلیق کہ در شاهجہان نامہ^(۱) مرقوم است

محمد مراد کشمیری مخاطب بشیرین قلم - سحر طراز جادو رقم
است - مشکین رقم یک قلم از شرم تازه نگاری قلمش در خط شدہ -
و قلمرو خط را یک قلم بہ نیزہ خطی قلم گرفته - بوساطت کلک واسطی
نژاد اثر عظیم بر صفحہ ایام گذاشتہ - و از دواہر حروف - حلقہ بندگی
در گوش سایر خوشنویسان روزگار انداختہ - باعتبار خط شناسان

(۱) مراد از شاهجہان نامہ تصنیف محمد صالح کنوہ لاہوریست کہ در
حالات شاهجہان پادشاہ نوشتہ و مسمی بعمل صالح نمودہ - و تاریخ اتمام کتاب
لطیفہ فیض الہی یعنی سنہ ۱۰۰۰ و ۱۰۰۱ ہجری است ۱۲ مصحح *

بالغ نصیب خط خفی و جلی است - و باعتبار پختگی و حسن
خط - ثانی اثنین ملا میر علی و سلطان علی است *

میر محمد صالح - و میر محمد مومن پسران میر عبداللہ^(۱)
مشکین قلم - ہر دو صاحب طبع تازہ نگار سحر رقم اند - ہر قطعہ خط
شان چون خط حور و شان عذیر سرشت است - و ہم قطعہ نظم شان
رشد قطعہ بہشت - دایوہ حروف شان زیب دایوہ سپہر است -
و نقطہ خط شان مردمک دیدہ مہر - بر میر صالح دقائق سخنوری
کشف شد - در فارسی کشفی^(۲) و در ہندی سبحانی تخلص
می کند - و چون میر مومن دعوی سخن سنجی را بفکر عرش سیر
بکسی نشانده عرشی^(۳) تخلص می نماید - چون ہر دو را با نغمہ

(۱) میر عبداللہ مشکین قلم از اولاد شاہ نعمت اللہ ولی و از اہل
ترمذ بود - از اکبر پادشاہ بخطاب مشکین قلمی سرافراز گردیدہ - در شعر وصفی
تخلص میکرد - و مصنف پنج کتاب مثنوی و یک مجلد دیوان است - در سنہ
۱۰۰۰ و بیست و پنج ہجری دربار پادشاہ حقیقی را اختیار نمود - شرح احوال او
در منتخب التواریخ بدایونی جلد ۳۸۳ ص ۳۸۳ و فہرست انگلیسی برتش
میوزیم مصنفہ داکٹر ربو صفحہ ۱۵۴ مذکور است ۱۲ مصحح *

(۲) میر محمد صالح کشفی مصنف مجموعہ راز و اعجاز مصطفوی
و غیرہما نیز بودہ - در سنہ ۱۰۰۰ و شصت و یک ہجری داعی حق را لبیک
گفت ۱۲ مصحح *

(۳) میر محمد مومن عرشی در سنہ ۱۰۰۰ و نود و یک ہجری غریق
دریای رحمت آلہی گردید ۱۲ مصحح *

هندی گوشه خاطر بست - نغمه سرایان هند پیش شان گوش
می گیرند - و در دایره مجلس شان چون دف حلقه در گوش
و چون دوستی اهل بیت بیت القصیده اعتقاد خود ساخته اند -
چندی شعر شعری شعار در مدح و منقبت درازده اختر برج
ولایت پرداخته - اعیان صوفیه بایشان آمیزش دارند *

شرف الدین عبد الله عقیق کن بحسن خط و درستی قلم
نگین دار نامدار بود - و هنرمند زبردست روزگار - در شیوه عقیق کفی
کار دست بسته میکرد - و مهر حیرت بر دهان استادان می گذاشت -
خطش که مانند خط خوبان آرایش صفحه حسن است - نظرگاه
روشناسان معانی - و نقش قلمش که چون خط صبح نفسان دیده امروز
است - سرمایه حیرانی - صورت خطش بلطف معنی و نزاکت -
یگانه دهر - قطعش بحسن رو افسانه - با این همه آن بیدار درون
یکه تاز عرصه تفرد بوده - و درس خوان شرح تجرید - هایم مره تر
دارد - و هر چشم زدن بگریه می پردازد - و اشک مانند از صحبت
مردم دوری می جوید *

میر سید علی تبریزی که خط زیبایش بدرستی ترکیب
و نیکوئی اندام چون ریخته قلم قدرت از رسمت نقص میراست -
و بدرستی درایر و مدات چون چهره خوبان به آرایش چشم و ابرو

و خط و خال سر لوح کذاب صنع ایرد تعالی - قطعش که حجت
خوشنویسی است - بناسب حروف رونق بازار قطعه ملا میر علی
شکسته - و شگفته رونق الفاظ نگاشته کلکش آبروی بهارستان معنی
ونگین بخاک ریخته و میخته - القصه قلمش مرتبه کمال صنعت
خط را آن مرتبه داده که مانندش در قلمرو سواد هند و بیاض ایران
بهم نمی رسد - و هرگاه بفان فیض نشانش بحرکت در می آید
رقم نسخ بر خط یاقوت لعل نیکوآن می کشد - و از شکسته نویسان
میرزا جعفر مخاطب بکفایت خان^(۱) و جلال الدین یوسف هردو
شاگرد محمد حسین خلف اند - که در نگارش خط شکسته و نستعلیق
امروز کسی بآنها طرف نمیتواند شد - خصوصاً کفایت خان که از
غایت قدرت قلم بمومیائی مداد استخوان هندی ترکیب سخن
در صورت شکستگی درست می نماید - و در فن خویش باوجود
شکستگی الفاظ به نیروی درستی خط دعوی تفرد نموده کوس
پکنائی میزند انتهای بلفظه *

واضح و لایح باد که واضع خط شکسته میرزا محمد حسین ولد میرزا
شکر الله است - و آن بزرگ پاک نژاد از قرابتیان حبیب الله مصنف

(۱) کفایت خان مطابق تذکرة الامراء در سنه هزار و هشتاد هجری
صحیفه عمر خود طی نمود ۱۲ صفحه *

حبیب السیر^(۱) بوده است - که بذایر حسد بعضی امرای صفویه در زمان سلطان محمد خدا بنده بن شاه طهماسب بن شاه اسماعیل به هندوستان ارم بوستان رسیده در حضور همایون منظور اعزاز گردیده - بعده در سلک امرایان اکبر شاه بادشاه منسلک گردید اندک زمان بسر برده خط ممات بر صفحه حیات نگاشت - خط تعلیق و نستعلیق و ثلث را بغایت خوب می نوشت - و خط شکسته پیش ازین غایبه و اسلوبی مقرر نداشت - در خطوط مذکور شمرده نمیشد - میرزا محمد حسین این خط خوش نوشت - و بدرجه کمال رسانیده - گویند در عهد نورالدین جهانگیر بادشاه در سنه یکهزار و شش^(۲) هجری بخلد برین خرامید *

(۱) حبیب السیر فی اخبار افراد البشر از مصنفات غیاث الدین بن همام الدین المدعو بخواند امیر است که تولدش در سنه هشتصد و هفتاد و نه هجری و وفاتش در سنه نه صد و چهل و یک هجری وقوع یافت - و نامش حبیب الله در هیچ جا بنظر نرسیده - و وجه تسمیه کتاب بحبیب السیر این است که چون ممدوح وی کریم الدین خواجه حبیب الله وزیر خراسان بود - لهذا کتاب را باسم ممدوح تسمیه نموده - و الله اعلم^{۱۲} مصحح *

(۲) سلطنت نورالدین جهانگیر از سنه ۱۰۱۴ - هجری الی سنه ۱۰۳۷ بوده - و درین مورد که وفات میرزا محمد حسین در سنه هزار و شش هجری نگاشته شاید لفظ بست از قلم معمر افقاده یعنی در سنه هزار و بیست و شش هجری قام نسخ بر اوراق عمر خود کشیده باشد و الله اعلم^{۱۲} مصحح *

محمد جعفر کفایت خان ولد محمد معین خان فیروز میرزا محمد حسین است - خوشنویس و محاسب و منقح نویس بوده - اشهب خوش خرام قلم را جولان داده تعلیق و شکسته را بمرتبه اعلی رسانیده زیب و رونق دیگر بخشید - و سرآمد خوشنویسان عهد خود گردید - که احدی را یارای همدستی او نشد - و در زمان خلافت ابد مدت شاهجهان بادشاه غازی منظور نظر عنایت و تربیت گردیده بخطاب کفایت خان شرف امتیاز یافت - و قریب بست و پنج سال به ضبط تمام و استقلال تام خدمت دیوانی تن و خالصه شریفه بادشاه هندوستان بهشت نشان کرد - و بآئین شایسته نوعی خدمت بتقدیم رسانید که هیچ مهندسی ناخن دقت نتوانست بند کرد - و خط شکسته را باوجود اشغال امور سلطنت آن عهد - عجب طرز ایجاد کرده که کسی حرف گیر او نشد - و رحلت خان مغفرت نشان محمد جعفر کفایت خان دوم شهر رمضان سنه هزار و نود و پنج هجری مطابق سنه ۸ عالمگیری در دارالخلافه شاهجهان آباد *

درایت خان بن کفایت خان^(۱) نام این بزرگوار عهد الله است

(۱) صاحب تذکره السلاطین چغتائیه گوید که عبد الله درایت خان خط نسخ و ثلث باین خوبی نوشته که خط نسخ بر رقم استادان زمان ماضی کشیده از ابناى قرن نهم عشر بود^{۱۲} مصحح *

مخاطب از حضور بادشاه به درایت خان گردیده - خط شکسته -
 بچند طرز ایجاد کرده نوشت - و بمرتبه اعلی رسانید - و هرچه
 نوشت خوب و پسندیده نوشت - از پدر و جد در خطوط - خصوص در
 شکسته و تعلیق سبقت برده - نزاکت و کرسی بندی و متانت
 در قلم این ذی فرهنگ از دیگران بیش از بیش است - در ایجاد
 وضع و اسلوب - سحر سامری اختراع فرموده - اگر ملا میرعلی خط
 شکسته اش را میدید از نستعلیق نویسی خویش دست میکشید -
 نوشته اش گل و ریحان و باغ و بهار است - هر صفحه رقمش
 گلشنی است - چربیده دستخطی او مطلقاً و مذهب بخط خفی
 و جلی که بنظر فقیر در آمده کسی ندیده باشد *

محمد اکبر نامش اکبر علی بن کفایت خان در دودمان
 خوش نویسی خود اساس و اصولی بآئین دیگر نهاده - طور دلکش
 و نهایت دلچسپ تراشیده - بمتانت و نزاکت صفحه را بفقشه زار
 و گل و سنبل و ریحان از قلم نموده - باوجود این در استخوان بندی
 و سلاسل سطور دل بردگی و شیفتگی نظارگیان را بکار برده - نوشته اش
 چمن چمن بنظر فقیر در آمده *

محمد موسی بن کفایت خان برویه پدر خود خوب نوشته -
 و درایر و کشش خوش آیند وضع خوش آینده اختراع ساخت *

میان لعل خان پسر کفایت خان این بزرگ هم خط شکسته
 بچند طریق نوشت - و خوب نوشت - مثل زلف معشوقان غزبین
 موسی بدیع در پیچ هر صفحه را سنبلستان زار میساخت *

نواب مرید خان^(۱) اسمش محمد صادق طباطبائی - سید محمد
 النسب از آبا و اجداد - و عمده خاندان و خود نیز از امرای اهل
 خدمت بادشاهی بوده - خیلی مرد خلیق و خوش منش بوده - خط
 شکسته و تعلیق و ثلث و غیره را بمرتبه اعلی رسانیده - و خط شکسته
 را بچندین طرز ارقام مینمود - و طور خوش آیند و دلچسب اختیار
 نموده - فقیر چند قرآن شریف بخط ریحان و ثلث و نسخ مطلقاً
 و مذهب و چند نسخه گستان و غیره مطلقاً و مذهب بخط شکسته
 و تعلیق بخط نواب ممدوح در لکهنه دیده - و مرقعه از او بمشاهده
 و سیر در آمده - گویند از اکبر علی و درایت خان پسران
 کفایت خان خط شکسته را اخذ فرموده بود *

شاه امیرخان نبیره نواب محمد مرید خان جامع کمالات و متواضع
 و با اخلاق حسنه و عمده معاش بوده - در نوشتن خط شکسته
 و تعلیق و غیره دوش بدوش آبا و اجداد خویش بوده *

(۱) نواب مرید خان از امرای محمد شاهست که در هند از سنه
 هزار و صد و سی و یک هجری الی سنه هزار و صد و شصت و یک هجری
 سلطنت نمود ۱۲ مصحح *

میرزا احمد طباطبائی از اولاد نواب مرید خان است - صاحب فهم و دانش - خط شکسته و نسخ و غیره را برویۀ خاندان خود بکمال رسانیده - و داد خوش قلمی داده - در فیض آباد از فقیر ملاقات شده - باوجود فضایل و هنر خیلی خلیق بود *

نواب مظفر خان بن (روشن الدوله^(۱)) زبده امرایان عالیشان است - تشریح عمدگی و عالیجاهی و جوادگی و فیضرسانی خلق از غایت اشتهاار محتاج تحریر نیست *

این خانه چو آفتاب روشن

خط شکسته را برابر نواب مرید خان رسانیده - اکثر کتابهای دستخطی او نهایت بزور و قوت و شیرینی - مطلا و مذهب بنظر درآمده *

میر غلام علی^(۲) سید عالی نسب در خط شکسته اوسدان وقت بود - برویۀ درایت خان خط شکسته را بکمال خوبی می نوشت -

(۱) روشن الدوله مسمی بظفر خان در سلک امرای محمد شاه بود - وینای سنه‌ری مسجد یعنی قبه طلا در سنه هزار و صد و سی و چهار هجری و نیز بنای مسجد روشن الدوله در سنه هزار و صد و سی و هفت هجری در دهلی از بناهای خیریه اوست - و در سنه هزار و صد و چهل و پنج هجری بیت المومور عقیل خرامید ۱۲ مصحح *

(۲) میر غلام علی از ابنای قرن ثانی عشر بوده ۱۲ مصحح *

اکثر قطعهای دستخطی او مطلا و مذهب دیده شد - در علم و هنر و اخلاق یکتا بود *

میرزا حاتم بیگ خط شکسته بطور میر غلام علی بکمال رسانیده - در انشای پرده‌ای و شعر خیلی مهارت داشت - و در سرکار شاه عالم بهادر شاه^(۱) بن اورنگ زیب عالمگیر میر منشی بود - و نسخه انشایی او در عالم مشهور است *

میرزا محمد قباد از اولاد میرزا ارجمند مغلیوریه است - صاحب علم و هنر بوده - در شعر گفتن بغایت مهارت داشت - چنانچه چقد حکایت چنگیز نامه بنظم در آورده - خط شکسته بطور درایت خان بدرجۀ اقصی رسانیده - و خوب نوشته که اکثر مردم خطاط و مبصر در مغالطه می افتند - و نوشته اش را خط درایتخان دانسته اند *

میر علی نقی برادرزاده میر غلام علی است - در اوایل اصلاح خط شکسته از عم خود گرفته - چون قوت دست نهایت داشت مشق بسیار نموده خط را از اوسدان گذرانیده - رفته رفته نوشته اش مقبول خاص و عام گردید - کتابت باین خوبی و رونق

(۱) سلطنت شاه عالم از سنه هزار و صد و نوزده الی سنه هزار و صد

و بیست و چهار بود ۱۲ مصحح *

و شیرینی داجسپ از کسی شکسته نویسنه سوانجام نشد - گویا
خط شکسته را نستعلیق کرده - و بچند طرز خط شکسته را نوشت -
هرچه مینوشت خوب مینوشت *

خلیفه امرالله از شاگردان میرعلی نقیست - خط شکسته
برویه اوسناد خود خوب نوشت - در خط بختگی خیلی دارد - اکثر
نوشته اش در لکهنو بنظر در آمده *

تفضل حسین خان^(۱) مرد قابل در علم عربی و فارسی و منطق
و ریاضی مهارت کمال رسانیده - در منطق شاگرد مولوی خواجه
احمد و در ریاضی چیزی از میرزا خیرالله منجم اخذ نموده -
در اوایل اوسنادی اولاد عمدگان بسر می برد - و چند مدت در
میران پور بصیغه اتالیقی و معلمی سیدزادگان بارها گذرانیده -
بعد از آن به پورب رسیده به اتالیقی میرزا سعادت علیخان خلف
وزیرالممالک نواب شجاع الدوله بهادر ممتاز گردیده - رفته رفته روزگار
انگیزان بهم رسانیده اقتدار و اوج پیدا کرده - خط شکسته و تعلیق
بطور میرعلی نقی در اوایل خوب مینوشت - مرد اهل خط یعنی

(۱) تفضل حسین خان با سید انشاء الله که از شعرای مشهور زبان
اردو است و وفاتش در سنه هزار و دویست و سی و سه هجری وقوع یافت -
معاصر بوده اند - و در تذکره آبجیات ذکر بعض حالات تفضل حسین خان در
صفحه ۲۷۳ مرقوم است ۱۲ مصحح *

کشمیری است - خلیق و دانا و مستعد در هر علم و صاحب سابقه
در معاش بوده - در آخر عمر بسفارش صاحبان عالیشان انگریز بهادر -
نظامت لکهنو یعنی نیابت سرکار نواب آصف الدوله بهادر نموده -
هرگاه نواب سعادت علیخان^(۱) بهادر مسند وزارت را زیب و زیفت
بخشید - بعده وکالت مقرر شده روانه کلکته گردید *

تجمل حسین خان^(۲) پسر تفضل حسین خان کشمیری در علم
و هنر آراسته بود - و خط نستعلیق را از حافظ ابراهیم خلف حافظ
نور نوشته - رویه حافظ را درست می نوشت - و بر آمدنی
جاگیری که هنگام رفتن تفضل حسین خان از لکهنو به کلکته بطریق
دوام مقرر شده قناعت نموده بخانه خود بآرام میماند - و تلاش
زیادتی ندارد *

محمد حفیظ خان این بزرگ پاک نهاد عالی مرتبت در
خطاطی بینظیر گذشته - گویند که در عهد فردوس آرامگاه بداروغمی
یساولان از حضور سرفرازی میداشت - بعد از آن که زمانه انقلاب

(۱) نواب سعادت علی خان از سنه هزار و دویست و دوازده هجری
الی هزار و دویست و بست و نه در اوده ریاست داشت ۱۲ مصحح *

(۲) رشته حیات تجمل حسین خان تا سنه هزار و دویست و چهل
و چهار ممتد بود - شرح حالش در تاریخ انگلیسی مصنفه الیت در جلد هشتم در
صفحه ۴۱۳ مذکور است ۱۲ مصحح *

یافت - ترک روزگار کرده بر سجاده عبادت و توکل و تناعت اجلاس
نموده بباد آلهی اشتغال ورزید - خط نستعلیق و نسخ و شکسته و تعلیق
و ثلث را بکمال متفاوت و شایستگی مینوشت - و هرچه نوشت
اوستادانه نوشت - چند جلد قرآن شریف بطرز یاقوت مطّاً و منسّخ
از نظر بادشاه گذرانید - و اکثر هفتی در آخر عمر می نوشت -
و در کتابت کلام الهی تا آخر عمر اشتغال میداشت - از ذات
با برکاتش عالمی بفیض رسیده - و بپایان برکت ارشادش از خط
بهروز وافر برداشته شهره آفاق گردیدند - مثل میر ابو الحسن عرف
میر گل - و قادر بخش - و محمد اسمعیل - و محمد تقی در
نستعلیق - و در شکسته منشی لجهی سنگه - و لجهی رام پندت -
و لاله سکه رام - و منشی محبوب رای - و منشی کسل سنگه و غیره
درین فن بیعدیل و سهیم بوده اند - و نقیر راقم غلام محمد هفت قلمی
فیز از کمترین فیض یافتگان نظر کیمیا اثر اوست *

تاریخ وفات محمد حفیظ خان *

چون محمد حفیظ خان استاد
ترک این خاکدان فانی گفت
سال تاریخ فوت او راقم
۱۱۹۴
رای آنارشید ثانی گفت

رای پریم ناتیه (۱) قوم کهتری بزرگاننش اهلکار دفتر و پیشکار تن
بوده اند - در خوشنویسی ممتاز بوده - اول خط شکسته را از فواب
مرید خان فوشته و خوب نوشته - رفته رفته آخراز تلون مزاجی
در تقلید خط میر علی نقی افتاده - خطش گندگی پیدا کرد *

مولوی حیات علی (۲) ذات فیض آیاتش بعلیه فیض و هنر
آراسته - و در علم عربی و فارسی و ترکی بیعدیل - و در نوشتن
خط شکسته و غیره شهره آفاق - و این فن بمشق و محفت هفتاد
ساله بکمال رسانیده - و خط را از اوستاد بدرجه اعلی گذرانیده -
و خط شکسته را از پریم ناتیه و نستعلیق از خلیفه سلطان اخذ نموده -
و خط شکسته آنچنان مجلّی نوشته که کتابت اساتذّه به تحریر
این بزرگ کم میرسد - تعریف و توصیفش از حد تحریر و تقریر
بیرون است *

(۱) اسلاف پریم ناتیه در سرکار شاه عالم ثانی دارای اقتدار بوده اند -
و مذکور گاهی بزبان اردو و فارسی شعر میگفت - و آرام تخلص می نموده -
و در تیر اندازی نیز دستی داشت - در آخر عمر بگوشه عبادت و توشه قناعت
در بندراین (منهار) بسر می بود - از ابنای قرن ثالث عشر بوده - و شرح
حالش در خمخانه جاوید صفحه ۱۷ مذکور است ۱۲ مصحح *

(۲) از عبارت سر سید احمد خان در آثار الصنادید - صفحه ۲۲۳ - چنین
می نماید که حیات علی از ابنای قرن ثالث عشر بوده است ۱۲ مصحح *

غلام محیی الدین^(۱) مردی با اخلاق - خط شکسته بمتانت و خوشخطی می نوشت - از شاگردان رشید رای پریم ناتپه بوده - در سرکار راجه اجیت سنگه بلب گده واله بصیغه وکالت و غیره ممتاز روزگار بود *

غلام مجتبی شکسته نویس مرد متدین و متقی وضع - در علم تیراندازی خیلی مهارت داشت - و خط شکسته از ثواب مرید خان اخذ کرده - اوقات بصیغه اوستادی و خوشنویسی و تیراندازی در سرکار عمده های شهر بخوبی گذرانیده - با وجود هنر و علم - کمال حلم داشت *

خلیفه امام الدین بن غلام مجتبی عزیز قابل با اخلاق در تیراندازی و خط کمال مهارت داشت - خط شکسته بر وضع رای پریم ناتپه می نوشت - بلکه گویند شاگرد او بوده - بسبب کثرت مشق خط را بدرجه اعلی رسانیده - و خط نسخ از عباد الله خان برادرزاده قاضی عصمت الله خان اخذ نموده بود *

نواب ابوالبرکات خان عم نواب عبدالاحد خان از عمده های عالیشان کشمیر بوده - در علم عربی و فارسی و انشا پردازی مهارت

(۱) غلام محیی الدین تا سنه هزار و دویست و پنجاه و شش هجری در قید حیات بود ۱۲ مصحح *

کمال داشت - و خط شکسته را بر طرز درایت خان بدرجه اقصی خوب می نوشت - نوشته اش در خانه راجه کنول کشن دیوان راجه همت بهادر گسائین بسیار بملاحظه در آمد - و خود راجه کنول کشن شاگرد نواب مذکور بوده - در کشمیر اصلاح خط از نواب گرفته - راجه هم خط شکسته خیلی بخوبی و نهایت دلچسپ می نوشت - در اهل خط برابر این صاحبان کسی نبوده است *

منشی رونق علی مرد قابل فاضل شاعر خط شکسته را بکمال رسانیده - از شاگردان مولوی حیات علی است - وطنش ملایان در ضلع بلگرام است - در وقت آصف الدوله در لکنه اکثر ملاقات او مسرور شده - والد او بخدمت منشیگری سرکار حیدر بیگ خان عز امتیاز می داشت - یک دو دفعه فقیر نیز در آنوقت به همراهی مولوی طالب حق از ملاقات سامی او مبهتم شده بود *

راجه امید سنگه و راجه شیر سنگه پسران راجه بهادر نبیره های راجه ناگرمل شاگردان رای پریم ناتپه بسبب کثرت مشق در خط دوش بدوش اوستاد رسیده - و در فن تیراندازی دستگاه کمال دارند - عالی خاندانی و شوکت و حشمت بزرگان ایشان از بس شهرت حاجت تحریر ندارد - و هر دو با اخلاق و قدر شناس هنرمندانند *

کنور پورم کشور^(۱) نبیره راجه جگل کشور مردی خلیق صاحب
مروت جوان رعنا شاعری لطیفه گوی شعر و سخن فهم - خط
شکسته بر وضع رای پورم فائده خوب و دلچسپ مینوشت -
و چند مثنوی فارسی تصنیف نموده - و کلیات کلیم معه
شاهجهان نامه بخط شکسته خوشنویسانه تحریر نموده - و در فن
تیراندازی کمال شوق ورزیده - عمدگی جدش از غایت اشتها
محتاج تفصیل نیست *

راجه ندرام پنذت منشی مردیست صاحب استعداد والا منش
خط شکسته بطرز نواب ابو البرکات خان غیره خوب مینوشت - از
انقلاب زمانه و شاه گردی از شاهجهان آباد بطرف پورب عازم شده
در لکنؤ به منشی گری سرکار نواب حسن رضا خان امتیاز وافر
اندوخته - بعرض نقد قابلیت نقد رفاهیت بدست آورد *

لچهن سنگه منشی از قوم بقال مرد دانا قابل - در علم و هنر
فارسی و عربی و عبارت پردازی خیلی مهارت داشت - و در
صحبت میرزایان اهل ایران بسیار مانده - دل و دماغی دیگر پیدا

(۱) کنور پورم کشور در زبان اردو شاعر یگانه بود - و تخصص فارسی
می نمود - و معاصر مصنف کتاب هذا بود - در تذکره شعری هند مترجمه
مولوی کریم الدین در صفحه ۱۶۹ و در گلشن بیخار در صفحه ۱۱۶ ذکرش
مرقوم است ۱۲ مصحح *

کرده - و طور انشا بربریه میرزا طاهر وحید^(۱) و طاهر دهکهنی^(۲)

(۱) میرزا محمد طاهر متخلص بو حیدر فرزند میرزا حسین خان قزوینی
است - محمد تقی الدین خان صدر اعظم شاه عباس ثانی صفوی او را در سنه
هزار و پنجاه و پنج هجری بوقایع نگاری مقرر گردانید و در زینة المجالس
مذکور است که در سنه هزار و صد و یک برتبه وزارت نایل گردیده - در انشا پردازی
وحید مصر خود بود و مصنف کتاب تاریخ پانوده ساله سلطنت شاه عباس
مذکور است و دیوان فارسی دارد - و نیز کتاب مشهور بفشآت میرزا طاهر
وحید که در سنه هزار و هشت صد و بیست و شش عیسوی در کلکنه و در سنه
هزار و هشت صد و چهل و چهار عیسوی در لکنؤ طبع شده - از اوست - وفاتش
تقریباً در سنه هزار و صد و بیست هجری وقوع یافت ۱۲ مصحح *

(۲) شاه طاهر دهکهنی فرزند شاه رضی الدین از سادات علویه صفویه است
که در مصر و افریقه سلطنت داشتند - واصل او از قزوین است در بدو امر
در مدرسه کاشان مدرس بود - حسب اشاره میرزا شاه حسین اصفهانی ترک وطن
کرده در سنه نه صد و بست و شش هجری متوجه هندوستان شد - چون وارد
بندرگوا شد - شهره علم و فضل او گوش زده خاص و عام گردید - برهان نظام
شاه شایق ملاقات او شده ویرا طلب فرمود - در سنه نه صد و بست و هشت در
احمد نگر بدربار شاهی باریاب گشت و مشمول عواطف ملوکانه شده منتشر
امور دولتی و ملتی گردید - و بعد از سفارت ریاستهای خارجه در صوبه
گجرات و خاندیس و بیجاپور و گولکنده سرورانی یافت - در وفات آن سید
عالی تبار اختلاف است - بروایت تحفه سامی و مجالس المؤمنین و طبقات
شاهجهانی در سنه نه صد و پنجاه و دو - و بموجب برهان المآثر در سنه نه صد
و پنجاه و سه و بسند تاریخ فرشته (جلد ثانی - صفحه ۲۱۳ - ۳۰) در سنه
نه صد و پنجاه و شش - ازین جهان در گذشت - وَاللَّهِ اعْلَمُ - و رساله انشای
طاهری از تالیفات مشهوره او است ۱۲ مصحح *

و جلالت (۱) اختیار کرده - در نوشتن خط شکسته از شاگردان محمد حفیظ خان است - و شفیعه از میرزا آغا اخذ کرده - در شعر از شاگردان میر شمس الدین فقیر (۲) بوده - رفته رفته اسباب نوشت خود بر وضع اهل ولایت انداخت - نسخه شعله آه و غیره از تصنیفات او در شهر اشتهار دارد - و بسبب عجب و پنداری که دارد کسی را از امثال و اقوان خود بخاطر نمی آورد - و اکثر بخانه حکیم میرزا محمد می آمد -

(۱) جلالت اشاره به میرزا جلال الدین طباطبائی اصفهانیست که در سنه هزار و چهل و چهار هجری در هندوستان بدربار شاهجهان رخت اقامت افکند - شش فتح کانگره که در همان سنه مذکوره و پادشاه نامه که در سنه هزار و چهل و پنج هجری و خطبه دیوان قدسی که در سنه هزار و چهل و هشت هجری و منشآت جلالت تصنیف نموده مشهور آفاق و از مَخَلَّقات خیره وی اند و شرح حالات باسعادت آن مرحوم در تاریخ عمل صالح و تاریخ هندوستان تصنیف الیت صاحب بزبان انگریزی در مجلد ششم صفحه ۵۱۷ و رساله رائل ایشیانک سوسائتی در جلد سوم سلسله جدید در صفحه ۶۳ مرقوم است ۱۲ مصحح *

(۲) میر شمس الدین متخلص بفقیر اصلا دهلوی از سادات بنی عباس است - در زبان دری طوطی سخنور - و در عروض و قوافی بحر پهنآور بوده - رساله ای در رسک وی برین مدعا گواه اند - در سنه هزار و صد و هشتاد یا هشتاد و یک پس از استسعاد و شرفیابی زیارت حرمین شریفین زادها الله شرفاً و تعظیماً - هنگام بازگشت زورق حیاتش طوفانی شد - شرح حالش در فهرست کتب فارسی اندیا آفیس مصنف داتفور ایتقی - صفحه ۹۲۶ نمبر ۱۷۱۰ ملاحظه کنند ۱۲ مصحح *

و گاه گاه بغریب خانه هم قدم رنجه فرموده اکثر تذکره اشعار ظهوری بر زبان و در میان میداشت *

لاله لچهمی رام پندت منشی بینظیر بوده - در علم عربی و فارسی و انشا پردازی و مصوری نصیب وافی داشت - خط شکسته و نستعلیق و غیره از محمد حفیظ خانصاحب نوشته - و روزگار عمده در سرکار ذوالفقار الدوله میرزا نجف خان (۱) بهادر و غیره امرایان نموده باعزاز و توقیر گذرانیده - این چنین انسان با سلیقه و صاحب کمال کم پیدا میشود - خط نستعلیق بر وضع محمد حفیظ خانصاحب خوب مینوشت - از چند سال بسبب کثرت مشق خط و تصویر - دیده اش از نور بینائی عاقل شده - و سال تاریخ فوت او لاله شکر ناتیه بغظم در آورده - آن اینست *

از نظر چون رفت شمع بزم علم

تیره شد عالم بچشم مرده مان

یعنی آن شاهنشیه ملک سخن

فیض بخشش کودک و پیر و جوان

(۱) نواب ذوالفقار الدوله نجف خان بهادر در دربار شاه عالم پادشاه دهلوی برتبه صدر اعظمی سرفراز بود - در سال وفاتش اختلافی است - داکتر چارلس ریو در فهرست خود سنه هزار و صد و نود و شش هجری و در اوزبک بائوگرانی مصنفه بیل صاحب سنه هزار و صد و شصت نه هجری ذکر کرده والله اعلم ۱۲ مصحح *

دانش آموز خرد ور نکته سنج
مثنوی دوران فلاطون زمان
جوهر تیغ کمال علم و فن
روح جسم عقل و یکتای جهان
مثنوی تفسیر لچمی رام نام
صورت مرآت فیض بیکران
چهارم شوال هنگام سحر
رفت زین دار الفنا سوی جنان
درد آه شعله خیز خاص و عام
زین الم شد از زمین بر آسمان
آه کاخ نثر رنگین و متین
از وفاتش منهدم شد ناگهان
نادر دلخسته قاری بخش بگفت
۱۲۲۸
رفت لچمی رام صد حیف از جهان

خوش وقت رای دانگی^(۱) قوم کهنری - از قدیم ذی ثروت
و صاحب همت بوده - و از ابتدای عمر طبع را بتحصیل علم و هنر

(۱) خوشوقت رای متخلص بشاداب از ارشد تلامذه شیخ محمد
قیام الدین المتخلص بقایم المثنوی در سنه هزار و دوست و ده هجری بوده -
و در زبان اردو شاعری شیرین گفتار و بلند اقتدار بود - شرح حالش در تذکره
شعرای هند مصنفه کریم الدین در صفحه ۲۲۹ مذکور است ۱۲ مصحح *

راغب و مایل داشت - در اندک زمان در جمیع علم و هنر
آراسته شد - و در خصایل نیکو از هم چشمان خود سبقت برده -
در خوشنویسی کمال داشت - خط شکسته از میر علی نقی نوشته -
و خط نستعلیق از شاه اعز الدین اخذ کرده - و گویند هر دو
خوشنویسان در ایام سابق در سرکار رای موصوف سکونت میداشتند -
بهزارها رویه خط آقا عبد الرشید و ثغایت خان خرید نموده -
غرض این چنین شخص در این قوم صاحب استعداد فیاض
قدر شناس کم شده باشد *

رای سده رای قوم کایته اصل اله آباد است - از قدیم اهلکار
پیشکار خالصه شریفه بوده - بزرگان ایشان بهوگچند و قیره اهل خدمت
بادشاهی بوده اند - در خوشنویسی بی بدل بود - خط نستعلیق را
از میر محمد موسی اصلاح گرفته - و طرز استاد یکمال رسانیده -
و شکسته برویه درایت خان خرب مینوشت - و جریده و رتبه های
دستخطی اساتذ متقدمین و متاخرین مطلقاً و مذهب بخانه اش
خیلی دیده شد *

لاله درگا پرشاد^(۱) بن لاله دیاناته در ابتدا گاهی خط شکسته
و نستعلیق را از فقیر نوشته است - هرگاه قلم میگیرد چه در نستعلیق

(۱) درگا پرشاد در زبان اردو شاعری نازی خیال بود - و مضطرب تخلص
می نمود و از شاگردان محمد عیسی تنها بوده - شرح حالش در گلشن بیخار
مذکور است ۱۲ مصحح *

و چه در شکسته در ریزی میکند - علاوه آن چالاک دست و جلد نویس است *

شکر نوساری^(۱) نبیره رای گویی ناته که دیوان نواب عبدالاحد خان و مختار کاروبار بود - جوانی با اخلاق خط شکسته را بخوبی می نوشت - و یکمال رسانیده - و اصلاح از مولوی حیات علی گرفته - رفته رفته برویه کفایت خان از استاد قوی تر گردیده *

شکر ناته^(۲) بنذت کشمیری - جوان رعنا صالح خلیق سعادت اطوار مہذب مودب متخلص به نادر - در ازیل خط نستعلیق و شفیعه از فقیر نوشته است - و خط شکسته از مولوی حیات علی اخذ نموده *

ترکیب ساختن شگرف نوشتنی

قلم شگرف بوزن یکتوله گرفته یک لیمون را دو پاره کرده قلم شگرف را در آن نهاده - هر دو پاره را جمع کرده - از رشته خام بندند - آن لیمون را در آب گندم نیم پاو که از آب سرشته باشند کرده در حفره در بیست آثار پاچکدشتی (یعنی سرگین

(۱) شکر نوساری از ابنای قرن ثالث عشر است ۱۲ مصحح *

(۲) شکر ناته تقریباً در سنه هزار و دویست و شصت از تن خاکی عاری

گودید و ذکر حالش در آثار الصنادید - صفحه ۲۲۵ مذکور است ۱۲ مصحح *

خشکیده گاو) آتش دهند - چون آتش سرد شود - آنرا بر آورده در یک توله گوند چپینگی که آب صاف آن را گرفته باشند حل کنند - تا خشک شود - پس در آب قا درازده روز حل سازند - هر چند حل خواهد شد - خوب خواهد شد *

نسخه مرکب

دوده چرب در کوره یکدم - صمغ ببول دو دم - در آب بهنگیبه تر کرده صاف نموده - دوده را با صمغ آمیخته بسته - بسندان آهنگران چندانکه بگویند بهتر است میعادش چهار پاس است *

باید دانست که اقسام خطوط در متقدمین عرب و عجم همین شش قلم است - و خط کوفی از ابتدای عصر آنحضرت صالم است تا زمان المقتدر بالله عباسی^(۱) - در سنه سه صد و چهار هجری ابن مقله^(۲) بموجب ارشاد حضرت امیر المومنین خط ثلث و نسخ اختراع نموده - و هر یکی را اصول و قواعد نهاده - که بدان اصول از دیگر خطوط ممتاز میشود - و قسم اول را محقق نام نهاده اند - از بهر آنکه درین خط دانگی و نیم در است - و چهار دانگ و نیم سطح است - پس مشابہت بخط عبّری

(۱) خلافت مقتدر بالله العباسی از سنه دویست و نود و پنج هجری

تا سنه سه صد و بیست هجری بوده ۱۲ مصحح *

(۲) شرح حالات ابن مقله در صفحات قبل گذشته است ۱۲ مصحح *

و کوفی و معقلی بیشتر است از جهت سطح - لهذا این قسم را مقدم داشته اند قسم دوم را ثلث نام نهاده اند - بدان که هرکه این خط دانست ثلثی از خط دانسته باشد - از بهر آنکه اول محقق که بخط کوفی و معقلی مشابه است - می باید دانست - و از این جهت آنرا ثلث نامیده اند - و نسخ تابع اوست - همچنانکه ریکان تابع محقق است - از بهر آنکه اصول محقق و ریکان یکیست - و اصول ثلث و نسخ یکیست - اما ریکانرا از آن جهت ریکان گویند که رنگ و بوی یعنی نزاکت ریکان دارد - و نسخ را از آن سبب نسخ گویند که در عرب بیشتر کتب را بدان مینویسند - پس گویا چنان است که دیگر خطها را ترک کرده اند - و بدین اکتفا کرده - پس نسخ دیگر خطها باشد - قسم سوم را توقیع خوانند - از جهت آنکه نصفی آن دو است و نصفی آن سطح - بدین سبب توقیع بطغرا و با معقلی و کوفی مشابهتی یکگونه دارد - دیگر آنکه قضات - سجلات محکمه و توقیعات بدان خط اکثر می نوشتند - قسم چهارم را رقاع نام نهاده اند - از بهر آنکه دران عصر رقعه ها و رتعه ها اکثر بدان می نوشتند * * شعر * ثلث و توقیع هم محقق دان * نسخ و ریکان و هم رقاع بخوان واضح خط کوفی یعرب بن قحطان است که از عبری و معقلی کوفی در آورده - و بدست حضرت مرتضی علی علیه السلام تکمیل

یافته - و روز بروز خطوط زیب و زینت و آرایش و ترقی دیگر یافت - رفته رفته تا زمان امیر تیمور نسخ و ثلث و غیره رونق و درستی دیگر گرفت - چنانکه شاهزاده میران شاه و بایسنقر و سلطان ابراهیم شاه و غیره هفت قلم شده اند - شده شده تا زمان شاه طهماسب و شاه اسمعیل و شاه عباس و بابر بادشاه و نصیر الدین همایون بادشاه و جلال الدین اکبر بادشاه و نور الدین جهانگیر بادشاه اوستادان مثل یاقوت مستعصمی و یاقوت جمال الدین و مولانا شهاب الدین و عبد الله طبّاح و مولانا جعفر تبریزی و قبلة الکتاب مولانا سلطان علی مشهدی و مولانا عبد الحی و احمد پریز و ملا علی رضا و محمد مراد و میر علی اصغر خراسانی و مولانا درویش و اشرف خان و محمد حسین و ملا عبد الله بیگ مروارید تبریزی و علی بیگ و مقصود خان و غیره سرآمد و فوق عصر شده اند *

در عهد شاهجهان بادشاه عبد الله مشتهر به عبد الباقی حداد در دوره اخیر گوئی سبقت از نسخ نویسان برده - خط نسخ را عروس الخط کرده آرایش و زینت دیگر بخشید - در هندوستان آمده بجذاب شاهزاده اورنگ زیب بهادر نوشته خود قرآن سی درقی و کلام الله و صحیفه و غیره گزاینده مخاطب بیاقت رقم شده بوطی معاودت کرد - چند کس از شاگردان رشید خود بحضور گذاشت - اکثرها بخطاب یاقوت رقمی و یاقوت رقم خانگی سرافرازی یافته اند *

از آنجمله در دوره اخیر محمد عارف^(۱) مخاطب بیاقوت است - استعداد تحریر نسخ و ثلث بکمال رسانیده *

عصمت الله^(۲) مشتهر به برادرزاده یاقوت - در خطاطی کامل بوده - اکثر کلام الله از روشنائی مرکب بنظر درآمده *

محمد افضل و محمد عسکر و میرزا فضل الله و زین الدین و غیره صاحبان از شاگردان یاقوت^(۳) بوده - نوشته این بزرگان دیده شد - برای العین گویا خط یاقوت را مشاهده و ملاحظه کرده - هر یک برابر یاقوت گذشته *

کلو خان عرف غلام حسین خان از شاگردان رشید عصمت الله برادرزاده یاقوت که درین عصر در شهر موجود بود - در نوشتن نسخ

(۱) محمد عارف مخاطب به یاقوت رقم خان از شاگردان عبدالباقی حداد است در عهد شاه عالم بهادر شاه (۱۱۲۴ - ۱۱۱۹) خلف عالمگیر بادشاه بخطاب یاقوت رقم خانی امتیاز یافت - در خط نسخ شیوه خاص اختراع نموده که در هندوستان رواج یافت از ابنای قرن ثانی عشر است ۱۲ مصحح *

(۲) عصمت الله برادرزاده یاقوت رقم خان مذکور است و هم از اجل تلامذه اوست تا عهد شجاع الدوله (۱۱۸۸ - ۱۱۶۹) بفارغ البالی می زیست ۱۲ مصحح *

(۳) مراد ازین یاقوت محمد عارف سابق الذکر است ۱۲ مصحح *

بروه یاقوت سہیم و عدیل نداشت - مرد حافظ متقی متورع باخلاق حمید و اوضاع پسندیده - از جمله خوشنویسان خط نسخ بود *

قاضی عصمت الله خان این بزرگ پاک نهاد گوی سبقت در خط نسخ از همه خطاطان نسخ نویس برده - و خط نسخ را از یاقوت گذرانیده - وضع خوش آیند و خوش ترکیب و خوش اسلوب ایجاد کرده اختیار نمود - از غایت اشتہار محتاج بتوصیف و تشریح نیست - کلام الله و حمایل و هفتی ها و قطعها و مشقها دفتر دفتر کتابت نموده - در عالم نوشته خود یادگار گذاشت - در سنه هزار و صد و هشتاد و شش هجری رحلت فرمود *

فیض الله^(۱) برادر حقیقی قاضی عصمت الله خان است - در نسخ خوشنویس زبردست گذشته - اکثر کلام الله نوشته دستش از روشنائی مرکب دیده شده *

عباد الله خان^(۲) برادرزاده قاضی - خلف الرشید میان فیض الله اکثر کلام الله قاضی را باتمام می رسانید - و کسی از مبصران

(۱) قاضی فیض الله برادر بزرگ قاضی عصمت الله خان بود - از ابنای قرن ثانی عشر است ۱۲ مصحح *

(۲) دو عباد الله بوده اند - یکی از آن همشیرزاده یاقوت رقم خان و دوم برادرزاده قاضی عصمت الله خان بوده - و اولین مخاطب به یاقوت رقم خان ثانی بوده است ۱۲ مصحح *

فرق و امتیاز نمیکرد - و نسخ بطور رویه قاضی صاحب خوب
می نوشت *

میرگدائی مغلیه از شاگردان قاضی صاحب خط نسخ را
بسیار خوب نوشته - مرد مشاق بوده *

حافظ ابوالحسن شاگرد قاضی بود - خط نسخ را بکمال
شرفی ارقام مینمود - مرد متقی و خیلی خلیق و متواضع -
در اوایل باستانی میرزا اکبر شاه بهادر سراقراز بود *

میر کرم علی سید بزرگ صالح خوش اخلاق متقی - در نوشتن
خط نسخ شاگرد قاضی صاحب - چند کلام الله بطور اوستاد نوشت -
در علم عربی و طب و غیره مهارت داشت - و در گوچه چیلان
لاهوری دروازه دهلی سکونت گزین بود *

حافظ مسعود مرد متقی و نمازی - اول خط از قاضی صاحب
نوشته بعد از آن بموجب درخواست و ترغیب رهیلها شان رویه
اوستاد گذاشته خط لاهوری آمیز اختیار کرده در سرکار نواب
ضابط خان (۱) خلف نجیب الدوله گذرانیده *

(۱) نواب ضابطه خان در سال هزار و دویست هجری وفات کرد و شرح
حالش در اورینتل بائیگرافی صفحه ۴۳ مذکور است ۱۲ مصحح *

عزایت الله مبروص شاگرد قاضی صاحب است - این شخص
نیز از باعث خاطر افغانان رویه اصل خود گذاشته بوضع خط
لاهوری آمیز می نوشت - اکثر در مسجد عزایت الله خان بگذر
چاندنی چوک نشست - و سکونت میداشت *

میر امام علی بن میر امام الدین از سادات صحیح النسب
و عمده خاندان بزیور فضل و کمال آراسته - در علم طب بهره وافی
دارند - و خط نسخ رویه قاضی عصمت الله خان خوب مینوشت -
و در سرکار شاهزاده میرزا ابوظفر ولیعهد بهادر در سلک خوشنویسان
ممتاز و معزز اند *

میر جلال الدین خلف میر امام علی - خط نسخ رویه پدر
خود بسیار خوب مینویسد - و او نیز در زمرة خوشنویسان سرکار
ولیعهد بهادر سراقراز است *

حکیم محمد حسین نیز از جمله خوشنویسان خط نسخ است -
رویه احمد تبریزی خوب مینوشت *

میرزین العابدین سید صحیح النسب و شیرین زبان خلیق
مشتهر بطغرانویس ملازم حضور والا - در نستعلیق شاگرد شاه
اعز الدین - در خط طغرا خیلی مهارت داشت - شخصی جهان دیده

و صحبتها برگزیده در سنه هزار و دریست و بست و هشت و دبعث
حیات در دهلی سپرد *

میر مهدی پسر میر مقصود جوان صالح متواضع مهذب با اخلاق
حسنه - چند خط می نویسد - لیکن در خط طعنا چه خفی و چه
جلی مهارتی بدرجه اقصی رسانیده - و از طرف خود دقایق درین
خط ایجاد کرده - در انشا پردازی گویند که شاگرد لچمی رام پندت
است - از مدت مدید بذریعہ سفارش حکیم میرزا محمد صاحب
در سرکار فیض آثار نواب میرزا حسام الدین حیدر خان بهادر به صیغه
محرری و خطاطی و غیره منسلک بوده *

شاه وارث علی نامی استاد قدیم بر وضع متقدمین تسبیح
در دست و اراد بر لب میگشت - مردمی با اخلاق پسندیده از
خوشنویسان قدیم - عمر در صحبت عمدها بسر برده - و خط گلزار
و شکسته بامزه می نوشت - و در آخر - مجلس بچهارم هر ماه
مقرر کرده بود - اکثر مشایخان و تماشاگران جمع می شدند - و رقص
زنان رقاصه یعنی کنچنی ها میشد - متصل بهاری باولی سکونت
میداشت - در مکان مذکور بروز مقرر ازدهام و انبوه خلق میشد -
وفات او در سنه هزار و دریست و بست و هفت هجری *

میان محمدی جوان صالح متقی خوش منظر از قربانیان
قریب و شاگرد قاضی عصمت الله خان است - خط را بروی قاضی

صاحب بکمال رسانیده - و دوسه کلام الله نوشته قاضی صاحب
که در عهد جوانی و زور و قوت و ابتدای مشق مرقوم شده بودند -
بدست آورده از روی آن اکثر نقل کرده - و خط را بدرجه اعلی
رسانیده - در انقلاب هنگامه غلام قادر بعد وفات قاضی صاحب
در لکهنو رسیده - و در سرکار نواب حسن رضا خان بصیغه استادی
اولانش نوکر شده - دران ایام از فقیر چند بار ملاقات کرده بودند -
بعد آن از احوالش اطلاع ندارم *

محمد ثقی الحسفی الخطیب از طرف ولایت نووارد
شده بود - خط نسخ بطور احمد تبریز و ثلث و ریحان می نوشت -
و بسیار قوت داشت - مرد خلیق متقی با وصف علم و حلم اصلا
عجب و غرور نداشت *

تمت بالخیر

and stimulating the cause of Oriental literature at least among the Orientals, whose conception of life is not confined to mere material utility but extends to the ennobling pleasures of the aesthetics in Art and Nature. Caligraphy is both an art and a science, and is, in reality, the father of painting, and as such, its claims cannot be, or at least should not be, so rudely dispensed with or ignored. An illuminated caligraphic text hung upon the wall in shape of a picture or painting from the Koranic or Biblical writings often draws a negligent soul much closer to the moral teaching inculcated in it than all the lessons and instructions one may attempt to impress upon it by scriptural reading or recitation.

This difference in the action upon a man's mind can only be accounted for by the ennobling and abiding effect such caligraphic paintings has upon one's soul. I need not further elaborate upon this subject, sufficient will it be for our purpose if Orientalists can enter into my heart and sentiment and see the necessity of the inauguration of a school of Caligraphy where this noble art and science could be taught and diffused. Millions of pounds are being spent in portrait, scenic and other paintings, and I do not see why Caligraphy should not assert its claims upon our heart and attention which it so rightly demands and so richly deserves.

M. HIDAYET HUSAIN,

Lecturer in Arabic and Persian,

Presidency College, Calcutta.

11th April, 1910.

as the "Seven-penned" caligrapher. He was born and brought up at Dihlī. He was well versed in Persian and had a fair knowledge of Arabic. Most of his poetical compositions are in the Persian language, but he has left a few fine pieces in the Urdu language as well. In his latter days he went from Dihlī to Lucknow, which had replaced the former town in learning owing to the downfall of the Moghul Empire. Here he completed his medical education according to the *Ūnānī* system under Mirzā Muḥammad 'Ishq. He died at Lucknow about A.H. 1239, A.D. 1823.

Although there exist altogether three printed books on this art, but they do not deal with Indian artists at any length. The first is *Imtiḥān al-Fuḍala* by Mirzā Sanglākḥ Irānī and was published in Tehran in A.H. 1291 (A.D. 1874). In this book only 34 caligraphers who were much reputed are mentioned: its style is so abstruse that it is difficult to be understood by a foreigner. The second is *Khatt-u-Khattātān* by Ḥabīb Effendī in the Turkish language. It was published in Constantinople in A.H. 1306 (A.D. 1888). The third is in the French language and is called *Les Calligraphes et les Miniaturistes* by Cl. Huart. It is based upon *Miftāḥ al-Khutūt*—a work by Riḍā 'Alī Shāh Qādirī, which was written in India in A.H. 1249 (A.D. 1833). As Riḍā 'Alī had for his ground-work the aforesaid book in the Turkish language, the names of many noted Indians were naturally left out.

I have added an introduction in the Persian language which may serve to make this volume interesting. It contains four chapters:—

- (1) On the origin of the Arabic characters.
- (2) On the origin and creation of the different characters of the ancient Persians.

(3) Diacritical points and letters used in Islam.

(4) A short history of caligraphy.

In the original manuscript the time when these caligraphers flourished is mostly left out. I have tried my best to remove this defect by adding footnotes in which the dates of the period to which they belonged are given.

It may not be generally known that caligraphy and caligraphers were much appreciated and respected in the Moghul court. Many of these Emperors were themselves good caligraphers and would always entertain and encourage these literary artists and their art. Emperor Shāh Jahān was himself a good caligrapher and had in his court in the person of 'Abd ar-Rashīd Dailamī, one of the most eminent caligraphers of the time. This Emperor had such a high esteem for an old caligrapher Mir 'Imād al-Ḥusain al-Qazvīnī that whoever presented the king with any of his genuine caligraphic productions, even if it was only a quatrain, the Emperor used to confer upon him the title of Centurion (Mansab-i-yak Šadī) with all the material privileges attaching the above office.

One may argue against caligraphy on the plea of the cheaper, larger and the general utility of the Printing Press, but it must be always borne in mind that the difference between Caligraphy and Type-printing is as vast as that between the personal voice of the singer and his recorded voice in a phonogram. The singer in person inspires and creates a more sublime admiration for the aesthetic beauty of music than all his recorded sounds the phonograph can produce. No body would deny that for all practical purposes for the general diffusion of literature the art of printing has become indispensable in the present age, but everybody must equally admit that Caligraphy or Ortho-painting does its own share of duty in spreading abroad

PREFACE.

Among all other gifts of knowledge that man has been endowed with, the art of writing is, in itself, a noble science, and beautiful writing or caligraphy, which in the past contributed greatly not only in diffusing but in perpetuating the Oriental languages, is the noblest of arts to which we are indebted for our present knowledge of the past.

But it is a regrettable fact indeed that the Semitic caligraphy which is both a science and art combined in itself, is getting extinct, and the history, nay even the names of the celebrated caligraphers, are fast vanishing away together with the art. Caligraphy itself, apart from the beauty and richness of the Arabic and Persian literature, played no mean part in the diffusion and advancement of these languages among the rich and the learned of the olden times, and it would be a pity indeed to consign into oblivion and obscurity the names and history of those who inspired and propagated this noble art.

It will thus be evident that we owe a debt, for which we must remain eternally under an obligation to the past masters of this art, some of whom, although of Indian birth, surpassed even their foreign masters. It is this sense of gratitude to the old caligraphers that has actuated me to undertake to edit this little volume in order to perpetuate the names of the old caligraphers. Readers may also find this little volume a book of ready reference upon the subject.

The author of this book was Mawlānā Ghulām Muḥammad whose poetical name was Rāqim. He is better known

LIST OF BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

NO. 57, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agents—

MR. BERNARD QUARITCH, 11, Grafton Street, New Bond Street, London, W.
AND MR. OTTO HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, Leipzig, Germany.

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—some of the fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

*Advaita Brahma Siddhi, Fasc. 2, 4 @ 10/ each	...	Rs. 1	4
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-3 @ 10/ each	...	1	14
*Agni Purāṇa, Fasc. 6-14 @ 10/ each	...	5	0
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ 10/ each	...	14	0
Aitareyalocana	...	2	0
*Ann Bhāṣya, Fasc. 2-5 @ 10/ each	...	2	0
Aphorisms of Sāṅdilya (English), Fasc. 1 @ 1/-	...	1	0
Aśtaśāstrīkā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	3	12
*Atharvāna Upaniṣad, Fasc. 4-5 @ 10/ each	...	1	4
Ātmatattvavivēka, Fasc. I	...	0	10
Āgnyavāidyaka, Fasc. 1-5 @ 10/ each	...	3	2
Avadāna Kalpalatā, (Sāns. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1-7. Vol. II, Fasc. 1-6 @ 1/ each	...	12	0
Bālam Bhaṭṭi, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. II, Fasc. 1, @ 10/ each	...	1	14
Bauddhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1-3; Vol. II, Fasc. 1-3 @ 10/ each	...	3	12
*Bhāmati, Fasc. 4-8 @ 10/ each	...	4	2
Bhāṭṭa Dipikā, Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. I 1, @ 10/ each	...	3	6
Bauddhyastatrasaṅgraha	...	2	0
Brahma Sūtra, Fasc. 1 @ 10/ each	...	0	10
Bṛhaddevatā, Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	0	8
Bṛhadbhāṣya Purāṇa, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	3	12
Bodhicaryāvatāra of Śāntideva, Fasc. 1-5 @ 10/ each	...	3	2
Ori Cantinātha Charita, Fasc. 1-2	...	1	4
Qatadūṣaṇi, Fasc. 1-2 @ 10/ each	...	1	4
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each	...	8	0
Qatāpātha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 Vol. III, Fasc. 1-7; Vol. V, Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	14	6
Ditto Vol. VI, Fasc. 1-3; Vol. VII, Fasc. 1-3 @ 1/4 each	...	3	2
Ditto Vol. VII, Fasc. 1-3 @ 10/	...	1	14
Qatasāhasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1-13 @ 10/ each	...	8	2
*Caturvarga Chintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 1-25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10; Vol. IV, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	36	14
Ditto Vol. IV, Fasc. 7-8, @ 1/4 each	...	1	4
Ditto Vol. IV, Fasc. 8-9 @ 10/	...	1	4
Qlokavartika, (English), Fasc. 1-7 @ 1/4 each	...	8	12
*Qrauta Sūtra of Āpastamba, Fasc. 12-17 @ 10/ each	...	3	12
Ditto Qāṅkhāyana, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4; Vol. 4, Fasc. 1 @ 10/ each	...	10	0
Ori Bhāṣyam, Fasc. 1-3 @ 10/ each	...	1	14
Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-2 @ 10/ each	...	1	4
Gadadhara Paddhati Kālasāra, Vol. I, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	4	6
Ditto Ācārasāra, Vol. II, Fasc. 1-4	...	3	2
Gobhiliya Gṛhya Sūtra, Vol. I, @ 10/ each	...	3	2
Ditto Vol. II, Fasc. 1-2 @ 1/4 each	...	2	8
Ditto (Appendix) Gobhila Parisista	...	2	0
Ditto Gṛhya Saṅgraha	...	0	10
Haralata	...	1	14
Karmaprādīph, Fasc. I	...	1	4
Kāla Viveka, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	4	6
Kātantra, Fasc. 1-6 @ 12/ each	...	4	8
Kathā Śarīr-Sāgara, (English) Fasc. 1-14 @ 1/4 each	...	17	8
*Kāma Purāṇa, Fasc. 3-9 @ 10/ each	...	4	6
Lalita-Vistara, (English) Fasc. 1-3 @ 1/- each	...	3	0
Madana Pārijāta, Fasc. 1-11 @ 10/ each	...	6	14
Mahābhāṣya-mādhvadeva Vol. I Fasc. 1-3

BIBLIOTHECA INDICA:

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES, No. 1233.

THE TADHKIRA-I-KHUSHNAVISĀN

OF

MAWLĀNA GHULĀM MUHAMMAD DIHLAVĪ

EDITED WITH PREFACES, NOTES AND INDICES

BY

M. HIDAYET HUSAIN,

Lecturer in Arabic and Persian, Presidency College, Calcutta.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.

1910.

BIBLIOTHECA INDICA:
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES, No. 1233.

THE TADHKIRA-I-KHUSHNAVĪSĀN
OF
MAWLĀNA GHULĀM MUHAMMAD DIHLAVI

EDITED WITH PREFACES, NOTES AND INDICES
BY

M. HIDAYET HUSAIN,
Lecturer in Arabic and Persian, Presidency College, Calcutta.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.
1910.

